

HAASTE

Haastateltavana Tapani Sarvanti **s.4**

Päihdehaittojen kontrollin muutos **s.7**

Muuntohuumeiden valvonta **s.22**

Suomalainen humalaväkivalta **s.28**

ASiantuntevasti rikoksentorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta

Teemana päihteet

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA
Hillitty huume politiikka
Riikka Kostainen

Haasteltavana on sosiaalineuvos emeritus **Tapani Sarvanti**. Hän näkee, että Suomessa on pystytty toteuttamaan maltillista huumeainepolitiikkaa siksi, ettei huume kysymys ole koskaan vahvasti politisoitunut. Huumeidenkäyttöihin kohdistuvaa kontrollia hän haluaisi keventää.

7 Päihdehaittojen kontrollin muutos
Yaira Obstbaum

Tutkimuksessa on selvitetty laitosten pähkidehuollon työnjakoa sosiaali- ja terveydenhoidon, poliisin säilön ja vankilan välillä vuosina 1985–2006. Työnjako on muuttunut pakkokeinoja korostavaan suuntaan laman jälkeen. Erityisesti vankilan osuus on kasvanut.

10 Päihdekuntoutus vankilassa
Ulla Knuuti

Suuri osa rikoksista tehdään päihtyneenä ja vankilassa kohdataan niitä, joiden päihdeongelma on kehittynyt kaoottiseksi ja johtanut syrjäytymiseen. Tämä on synnyttänyt tarpeen tarjota päihdekuntoutusta vankilassa.

12 Päihdekuntoutus yhteiskunnallisena sovitteluna?

Olavi Kaukonen & Jouni Tourunen
 Päihdekuntoutuksen käyttöä rikosseuraamusten osana voisi edistää kehittämällä päihdekuntoutusta yhtenä yhteiskunnallisen sovittelun muotona.

14 Vapautuva vanki tarvitsee yhteisön
Jukka Lammi

Kirjoittaja kertoo omista kokemuksistaan vankilan päihdehoidosta ja selviytymisestä rikoksettomaan elämään.

16 Lääkkeiden päihdekäyttö on iso osa huumeongelmaa
Tommi Lintonen & Karoliina Karjalainen

Valtaosa huumeasiantuntijoista oli ennakoititutkimuksessa sitä mieltä, että lääkkeiden päihdekäyttö tulee vuonna 2020 olemaan yleisempää kuin laittomien aineiden käyttö. Tuoreet analyysit viittaavat siihen, että ennustus on toteutunut jo etujassa: lääkkeet ovat jo nyt keskeinen osa huumeongelmaa.

19 Kannabiksen laillistamisen kokemuksia maailmalta
Sanna Kailanto & Elina Kotovirta

Uruguayssa ja muutamassa Yhdysvaltain osavaltiossa on päädytty kannabiksen laillistamiseen ja jonkin verran kokemuksiin jo kertynyt. Näiden maiden kokemusten perusteella ei voi vielä vetää johtopäätöksiä vaikutuksista Suomessa.

22 Muuntohuumeita koskeva lainsäädäntö uudistui
Elina Kotovirta & Katja Pihlainen

Huumeainelakia on viiden viime vuoden aikana muutettu jo kolmeen kertaan muuntohuumeiden kiihtyneen ilmaantumistahdin myötä.

24 Muuntohuumeiden lyhyt pitkä historia Suomessa
Janne Rintatalo

Internetissä tapahtuva muuntohuumeiden kauppa aiheuttaa painetta valvontaviranomaisille. Tullilaboratorion ja Rikosteknisen laboratorion muuntohuumeanalyysien määrät ovat nousseet vuosittain.

26 Huumetilannetta voi seurata jätevedestä
Teemu Gunnar

Yksi lupaava uusi keino huumetilanteen seuraamiseksi on huumejäämien mittaminen yhteiskunnan jätevesistä. Menetelmällä saadaan riippumatonta tietoa jätevesiverkoston alueella tapahtuvasta huumeiden käytöstä lähes reaaliaikaisesti.

28 Suomalainen humalaväkivalta
Markus Storvik

Väkivaltatilastoissa korostuu alkoholin osuus. Humalahakuinen juomatapa korostaa sekä geneettisistä ja psykologisista tekijöistä että alhaisesta verensokerista aiheutuvan väkivallan esiintymistä.

30 Itseaiheutetun päihtymyksen vaikutus rikosvastuuseen
Raimo Lahti

Artikkelissa kiinnitetään huomiota päihtyneen rikosvastuuseen suhtautumisessa tapahtuneisiin muutoksiin.

32 Ei raitista sukupolvea
Tommi Lintonen

Tuore analyysi osoittaa, että 18 vuoden ikään tulleessaan nuorten raitius on yhtä harvinaista kuin aikuisten.

34 Katujen tiukka kontrollikulttuuri
Timo Korander

Tuoreessa väitöskirjassa on löydetty Suomen poliisilaista sekä järjestyspoliisitoiminnasta selviä yhtäläisyyksiä maailman kuuluisimpaan järjestyspoliisiteoriaan, rikottujen ikkunoiden teesiin ja sen nollatoleranssisovellukseen.

36 Päihdehaittojen ehkäisyä paikallisesti ja yhteisöllisesti
Marja Holmila

Paikallinen alkoholipolitiikka -toimintamalli (Pakka) on suomalainen sovellus päihdehaittoja ehkäisevälle paikalliselle työlle. Perusajatus on yhteisötoiminta

38 Turvallisesti kaupungin humussa
Saija Sambou

Euroopan kaupunkiturvallisuuden foorumi (European Forum for Urban Security, EFUS) on koonnut suosituksia turvallisten juhlimisympäristöjen kehittämiseksi.

40 RIKOKSENTORJUNTA
Jukka-Pekka Takala: Lähisuuhdeväkivalta ja alkoholi

42 KRIMINOLOGIA
Matti Laine: Väkivallan monet kasvot

44 Keskustelua
Heidi Lind & Tiina Vogt-Airaksinen: Voidaanko nuorisorangastus elvyttää?

45 AJASSA

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikoksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Juha Kääriäinen
Poliisiammattikorkeakoulu

Toimitussihteeri

Riikka Kostiainen

Yhteystiedot

Osoite: Mannerheimintie 4,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: 02951 50252
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.haaste.om.fi

Toimitusneuvosto

Sakari Melander (pj.)
Helsingin yliopisto
Janne Kivivuori (varapj.), Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti
Päivi Honkatukia
Tampereen yliopisto
Aarne Kinnunen
Oikeusministeriö
Ulla Knuuti
Rikosseuraamuslaitos
Jaana Koivukangas
Rikosuhripäivystys
Juha Kreuz
Väitöstutkija
Robin Lardot
Keskusrikospoliisi
Leena Metsäpelto
Valtakunnansyyttäjänvirasto
Marjo-Riitta Pihlajamäki
Turun kaupunki
Olli Salin
Helsingin kaupunki
Jukka-Pekka Takala
Rikoksentorjuntaneuvosto

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Rodeoimages MF

Tilauhinta

Vuosikerta 25 euroa + alv. 10%
Irttonumero 6,50 euroa

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Sähköposti: haaste@om.fi
Lomakkeet: www.haaste.om.fi

Painopaikka

Kirjapaino Uusimaa, Porvoo

15. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkojulkaisu)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoittajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ JUHA KÄÄRIÄINEN

Päihteet ja rikollisuus

Rikollisuus on yksilötasolla vahvasti kasautuva ilmiö: kaikkein marginalisoitunein pieni miesjoukko, joka kiertää vankiloissa ja muissa seuraamusjärjestelmissä, tekee valtaosan kaikista tavanomaisista rekisteröidyistä omaisuus- ja väkivaltarikoksista. Vankilat täyttyvät pääosin sairaista ja ennen kaikkea päihdeongelmallisista miehistä. Vankien terveystutkimukset osoittavat, että vankien päihdeongelmat ovat vuosien varrella vain pahentuneet. Alkoholiriippuvuus on aina ollut näiden ihmisten keskeinen ongelma, mutta alkoholin rinnalle ovat entistä vahvemmin tulleet erilaiset muut päihteet.

Voi siten sanoa, että yksi tehokkaimmista tavoista ehkäistä rikollisuutta olisi vaikuttaa huono-osaisimpien miesten mielenterveys- ja päihdeongelmiin. Tarvitaan päihdehuollon palveluja, monipuolista psyko-sosiaalista kuntoutusta ja asumispalveluja. Tämähän ei ole mikään uutinen kenellekään alalla työskentelevälle. Uutinen on sen sijaan **Yaira Obstbaumin** tutkimustulos, jonka hän esittelee lehtemme tässä numerossa. Hänen havaintonsa nimittäin on, että laitosten päihdekuntoutuksen painopiste on Suomessa siirtymässä sosiaali- ja terveysviranomaisten tuottamista kuntouttavista palveluista vankiloihin. On hyvä, että vankiloissa tarjotaan päihdekuntoutusta mutta voi kysyä, onko tämä kehityksen suunta järkevä. Eikö sairaat ja päihdeongelmaiset pitäisi hoitaa pääosin muualla kuin vankiloissa? Obstbaumin tulos kuvastaa ehkä laajempaa megatrendiä niin meillä kuin muuallakin: huono-osaisten ongelmat kiinnostavat vasta, kun niistä on tullut turvallisuusongelmia.

Alkoholin ja perinteisten huumausaineiden rinnalle on tulossa yhä laajempi kirjo erilaisia uusia yhdisteitä, joita markkinoidaan päihdytystarvikkeiksi mutta joita ei toistaiseksi valvota huumausaineina. Euroopan huumausaineiden väärinkäytön valvontakeskus EMCDDA ilmoittaa havainneensa tällaisia muuntohuumeita jo yli 400 yhdistettä ja uusia ilmoituksia tulee viikoittain. Muuntohuumeita kaupitellaan internetin välityksellä sadoilla eri sivustoilla ja viranomaisten mahdollisuudet tällaisen tarjonnan rajoittamiseksi ovat väistämättä rajalliset. Suomessa muuntohuumeiden käyttö on ainakin vielä marginaalinen ilmiö ja syyn täytyy olla kysynnän vähäisyydessä. Luultavasti kysyntää laskee muuntohuumeiden varsin suuret riskit. Eräiden muuntohuumeiden osalta onkin raportoitu useista kymmenistä kuolemantapauksista ja sadoista myrkytyksistä Euroopassa.

Hillitty huume politiikka

Sosiaali- ja terveysministeriöstä eläköitynyt sosiaalineuvos **Tapani Sarvanti** näkee, että Suomessa on pystytty toteuttamaan maltillista huumeainepolitiikkaa siksi, ettei huumeekysymys ole koskaan vahvasti politisoitunut. EU:n tuki on ollut merkittävä maltillisen, myös haittojen vähentämiseen tähtävän politiikan kehittämisessä. Huumeidenkäyttäjiin kohdistuvaa kontrollia hän haluaisi keventää muutamien Euroopan maiden mallin mukaan.

Valtiotieteiden tohtori Tapani Sarvannilla on takanaan pitkä rupeama päihdepolitiikan parissa sosiaali- ja terveysministeriössä. Hän aloitti ministeriössä päihdeasiain neuvottelukunnan sihteerinä vuonna 1980. Käytännön kokemusta päihdehuollosta hän oli hankkinut opiskelujen ohella erään A-klinikkasäätiön hoitokodin yö- ja viikonloppuvalvojana. Huume politiikka tuli hänen vastuulleen 1990-luvun puolivälissä. Sarvanti on ollut puolitoista vuotta eläkkeellä, mutta ei ole jättänyt yhteiskunnallista vaikuttamista ja kirjoittamista päihdepolitiikasta.

Sarvannin ensimmäinen

kontrollipoliittisesti merkittävä työtehtävä oli irtolaislainsäädännöstä luopumisen valmistelu. Euroopan teollistumisvaiheeseen 1600-luvulle juurensa juontava irtolaissääntely saatiin kumottua Suomessa vuoden 1987 alusta. Siihen asti päihdehuolto ja irtolaishuolto kulkivat rinnakkain ja julkinen päihdehuolto oli pitkään säilyttävää, henkilökunnan koulutus ei ollut kummoista ja päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien asema keho.

Sarvanti luonnehti globaalia päihdepolitiikkaa valta- ja kauppapolitiikaksi, jossa vahvat maat määrittelevät sen, mitä päihteitä saa tuottaa.

Suomalaisen päihdetutkijan **Kettil Bruunin** ja norjalaisen kriminologin **Nils Christien** kirja *Hyvä vihollinen* (1986) kuvaa, kuinka ihmisten arjesta kaukaisella huumeiden vastustuksella on saatu huomiota pois läheisimmistä yhteiskunnallisista ongelmista.

– Huume politiikassa valta näkyy mahdollisimman raa’asti ja se palvelee jotain juutalaisvainon kaltaista asetelmaa. Ihmisillä tuntuu olevan tarve katsoa jotakuta ryhmää halveksien alapäin. Maahanmuuttajien lisääntyminen Suomessa on saattanut viedä pohjaa huume kauhistelulta ja tyydyttää meidän vieraskammotarvettamme.

HUUMEPOLITIIKAN VÄÄNTÖ SUOMESSA

Tapani Sarvannin mukaan suomalaisen huume politiikan suurimpia onnistumisia on se, että huumeekysymys ei ole koskaan hallitustasolla politisoitunut. Tosin -80–90-luvuilla käytiin virkamiestasolla väentöä huume ongelman määrittelystä ja huume politiikan peruslinjauksista. Silloin sosiaali- ja terveysministeriön tukemille tutkijoille oli ominaista vähätellä huume ongelmaa ja poliisille ja raittiusjärjestöille liioitella sitä. Sisäministeriö ja Irti Huumeista -järjestö ajoivat Ruotsin mallin mukaista tavoitetta huume vapaasta yhteiskunnasta tiukan kont-

Sosiaalineuvos Tapani Sarvanti ei usko kansainvälisessä huume politiikassa tapahtuvan suurta murrosta lähitulevaisuudessa.

rollipolitiikan keinoin. Sosiaali- ja terveysministeriö ja oikeusministeriö torjuivat tämän lähestymistavan.

– Raittiusliikkeen tavoite alkoholipolitiikassa oli vähentää alkoholin kokonaiskulutusta, mutta huume politiikassa tavoitteena olikin täysraittius. Kriminaalipolitiikassa tällainen rikosvapaan yhteiskunnan tavoite johtaisi käytännössä järjestömiin yhteiskunnan kustannuksiin ja olisi tavoitteena mahdoton, koska aina joku uusi asia halutaan määrittää paheksuttavaksi.

Sarvanti kertoo, että vään- tö kulminoitui oikeusministeriön vankeinhoito-osaston yllijohdaja **K. J. Långin** johtamassa huumeaineepoliittisessa toimikunnassa 1996–97. Hän oli valmistelemassa toimikuntaa, mutta ei ollut sen työssä mukana tehdes- sään väitöskirjaansa huume- politiikan oikeudenmukaisuudesta (1997). Toimikunnan mietintö loi perustan haitto-

jen minimoinnin läpimeno- lle. Lääkärien näkemyksillä oli suuri merkitys huumeiden käyttäjien korvaushoidon ja neulojen vaihtamisen hyväksymisessä.

– Haittojen vähentäminen tarkoittaa sitä, että yksilön kohdalla tavoitteena ei ole enää se, että hän lopettaa huumeidenkäytön, vaan että hän hallitsee huumeidenkäyt- tönsä ja siitä hänelle aiheutu- vat sosiaaliset ja terveydelli- set haitat. Hän kykenee mah- dollisesti käymään työssä ja ainakaan hänen ei tarvitse tehdä niin paljon rikoksia kuin ennen, koska valtio antaa hänelle korvaus- tai ylläpito- hoidon. Kun hän voi vaihtaa puhtaita neuloja käytettyjä vastaan, hän ei saa hiviä tai aidsia. Kaiken kaikkiaan hän ehkä kykenee elämään sie- dettäväää elämää addiktionsa kanssa. Tavoitteena ei siis ole täysraittius vaan kärsimyksen vähentäminen, Sarvanti ku- vailee.

OPPIMISTA, UUTTA VÄKEÄ JA EU

Nykyään Suomen huumeaine- nepolitiikan yleistavoitteena on huumeaineiden käytön ja levittämisen ehkäiseminen siten, että niiden käytöstä ja torjunnasta aiheutuvat talou- delliset, terveydelliset ja sosi- aaliset haitat ja kustannukset jäävät mahdollisimman pie- niksi. Yhteiskuntapoliittisilla toimilla, kansallisella lainsää- dännöllä ja kansainvälisillä sopimuksilla ehkäistään hu- meaineiden kysyntää ja tar- jontaa, vähennetään niiden aiheuttamia haittoja, pyritään saamaan huumeongelmis- ta kärsivät mahdollisimman varhain hoitoon ja saatetaan laittomaan toimintaan syy- listyneet rikosoikeudelliseen vastuuseen.

Tapani Sarvanti kertoo, että hänen virka-aikanaan huume politiikassa, tietoi- suudessa huumeongelman luonteesta ja virkakoneiston yhteistyössä huumeasioissa

tapahtui mullistavia muutok- sia. Huume tutkimusten mää- rä kasvoi merkittävästi. Poliisi ja sisäministeriö hyväksyivät haittojen vähentämisen periaatteen. Myös syyttäjän toi- minnassa on tapahtunut suu- ria muutoksia, erityistä kiitos- ta hän antaa valtiosyyttäjä **Leena Metsäpellon** aktiivi- sille kehittämisotteelle.

– On tietenkin yksittäisiä politiikkoja ja virkamiehiä, jotka saattavat olla eri miel- tä nykyisen huume politiikan periaatteista. Instituutiona eniten pulmia on vankilois- sa. Yleensä lääkärit jäävät kakkoseksi, kun vankilahenki- löstö vastustaa korvaushoitoa ja neulojen vaihtoa. Mutta tässäkin on tapahtunut pal- jon ja ymmärrän myös vang- invartijan tuskan siitä, että kun suoritetaan rangaistusta, ei kuulu vetää aineita.

Tärkein syy haittojen vä- hentämispolitiikan läpime- noon oli kuitenkin Suomen liittyminen Euroopan unioniin 1995. Myös Euroopan Neu- voston ja sen Pompidou-ryh- män työ on ollut merkittävää.

– Euroopan unioni on an- tanut vankkaa selkänöjaa kansalliseen argumentaati- oon huume politiikan linjauk- sista. EU:n huume politiikan infrastruktuuri on aivan omaa luokkaansa Suomeen verrat- tuna. EU:n huumeviraston EMCDDAn selvitykset ja mui- den jäsenmaiden käytännöt ovat puhuneet lievemmän rationaalisen kontrollipoli- tiikan puolesta. Yksittäiset EU-maat, kuten Portugali, Hollanti ja Espanja, ovat ke- ventäneet huumeidenkäyttä- jiiin kohdistuvaa kontrollia ja kokemukset ovat olleet hyviä.

Sarvanti kiittää EU:ta eri- tyisesti Itä-Euroopan hu- me politiikan muuttamisesta. Kun EU on pakottanut kan- didaattimaansa tekemään →

Huumepolitiikan ongelma on se, että jos sillä haluaa poliittista suosiota, sen on aina oltava kovaa, sanoo Tapani Sarvanti.

→ muutoksia lainsäädäntöön, niiden virkamiehetkin ovat pikku hiljaa alkaneet uskoa siihen, että huumeidenkäyttäjää täytyy kohdella ihmisenä ja tarjota hoitoa.

EU JA YHDYSVALLAT NAPIT VASTAKKAIN

Sen sijaan globaalista huumeepolitiikasta Tapani Sarvannilla ei hyvää sanottavaa. Rautaa rajalle -politiikka on tuonut valtavan määrän uhreja ja aiheuttanut suunnattomat kustannukset. Kovia keinoja käyttämällä saa myös kovia vastauksia.

– Edes EU ei ole pystynyt vaikuttamaan kansainvälisen kovan huumeepolitiikan ytimeen ja avaamaan YK:n yleissopimuksia. Yhdysvaltain hallinto lähetti Bushin aikana YK:n rikos- ja huumeohjelmalle kirjeen, jossa uhattiin rahoituksen vähentämisellä, jos se julkisesti kertoo haittojen vähentämisen toimivan. Tässä EU on ollut täysin eri linjoilla Yhdysvaltojen kanssa lukemattomia kertoja.

EU:n kanssa samassa rintamassa huumeepolitiikassa ovat perinteisesti olleet Kanada, Australia, Uusi-Seelanti ja esimerkiksi Brasilia, kun taas Yhdysvalloilla, Venäjällä, Kiinalla, Japanilla ja Arabimailla on hyvin erilaiset näkemykset huumeepolitiikan keinoista ja eräissä tapauksissa äärimmäisen julma suhtautuminen huumeidenkäyttajiin. Kehitysmaat puolestaan ovat valtopolitiikan armoilla ja niiden edustajien asiantuntemus on heikkoa, Sarvanti kertoo.

Hän näkee kuitenkin YK:n merkityksen suureksi kansainvälisessä huumeepolitiikassa. Ja vaikka kokouksissa hiotaan tekstejä yli viikonkin ajan ja jotkut voivat epäillä, onko puuhastelussa järkeä, pienilläkin muotoiluilla on suuri merkitys, kun lausumia tulkitaan ja laitetaan käytäntöön.

– Kansainvälisessä politiikassa muutokset ovat usein olleet hyvin nopeita, mutta huumeepolitiikassa en usko suurta murrosta tapahtuvan, sillä huumeongelma koskettaa kuitenkin vain pientä osaa väestöstä. Seuraavat muutokset tulevat olemaan kannabiksen kasvattamisen hyväksyminen Yhdysvalloissa ja Euroopassa enenevässä määrin, mutta Suomi ei kuulu eturivin maihin tässä asiassa. Suomi voisi olla eturivissä huumeidenkäyttäjien kohtelussa sekä haittojen vähentämisessä hoidon ja sivistyneen valistuksen keinoin. Valistus tarkoittaa, että huumeet yritetään demystifioida siten, että nuorten kiinnostus niitä kohtaan pysyy matalana.

ON OSATTAVA SANOA EI

Tapani Sarvanti pitää virkamiehiä huumeepolitiikan selkärankana, mutta virkamiehetkin voisivat hillitä omaa toimintaansa paremmin ja tehdä enemmän huumeepolitiikan epäkohtien korjaamiseksi.

– Rankaisemme sekä paperilla että käytännössä liian kovaa. Huumeiden käytön

kriminalisointi on eettisesti täysin kestänyt. Suomessa kuolee tupakkaan noin 5000 ihmistä, alkoholiin 3000 ja huumeisiin 200. Silti kannabista käytäviä ihmisiä voidaan käsitellä kuin lainsuojattomia, Sarvanti arvostelee.

– Huumeepolitiikan ongelma on se, että jos sillä haluaa poliittista suosiota, sen on aina oltava kovaa. Huumeepolitiikassa ei toimi hillitty puhe vaan kaikki kiristystä vaativat argumentit: mitä enemmän uusia aineita saat kontrollin alle ja mitä enemmän saat uusia keinoja ottaa rikolliset kiinni, sitä tehokkaampi virkamies tai ministeri olet. Kontrollin purkaminen myöhemmin on lähes mahdotonta. Huumeepolitiikassa ja kontrollipolitiikassa tärkeintä onkin osata sanoa ei.

Sarvannin mukaan päihdepolitiikassa kannattaa ylipäättään miettiä, miten yhteiskuntaa ja ihmistä houkutteellaan järkeviin valintoihin. Suomessa pitäisi käydä keskustelua siitä, onko kieltämiselle ja kurruttamiselle parempia vaihtoehtoja. Tutkimusten mukaan näyttää siltä, että yksittäiseen käyttäjään kohdistuvan rankaisemisen vähentämisestä ei ole ollut haittaa vaan pareminkin hyötyä niissä maissa, joissa normien soveltamista on kevennetty.

– Viimeisin ongelma on kannabiksen kotikasvatus. Silloin kun teimme huumerikoslainsäädäntöä, emme tajunneet ollenkaan, että kotikasvatus saattaisi olla pienimuotoista omaan käyttöön.

Nyt kaikki myöntävät sen, että rankaiseminen on liian kovaa, mutta kukaan ei ryhdy korjaamaan tilannetta. Ajatellaan, että keventävä muutos on väärä viesti, vaikka vain osa viljelystä on laajempaan jakeluun tarkoitettua.

Sarvanti moittii myös sitä, että maksimirangaistuksia käytetään Suomessa runsaasti, vaikka huumeäärät ovat marginaalisia verrattuna Keski- tai Länsi-Eurooppaan. Hän arvioi tuomioistuintuomoksen osaamista huumeepolitiikasta ja eri huumeaineiden vaikutuksista heiveröiseksi ja näkee tarvetta tuomarikunnalle annettavaan koulutukseen.

– Substanssiosaamisen pitäisi olla jollain tasolla suhteessa rangaistusten potentiaaliseen kovuuteen. Ei huumevankien määrässä ole tolkkua verrattuna huumeiden kansanterveysvaikutukseen.

Sarvanti ehdottaa myös huumeidenkäyttäjien kanssa keskustelemista ja heidän kuulemistaan enemmän. Hän on ylpeä siitä, että Suomi on joutunut viimein hyväksymään Kannabisyhdistyksen rekisteröinnin, koska virallisen yhteiskunnan on siedettävä myös toisinajattelevia. Lisäksi pitäisi edistää huumeidenkäyttäjien mahdollisuuksia tukea toisiaan, sillä vertaistuki on osoittautumassa verrattomaksi vetämään yhteiskunnan ulkopuolella eläviä jonkin valvovan järjestelmän ja terveydenhuollon mini-interventioiden piiriin. ■

■ Y A I R A O B S T B A U M

Päihdehaittojen kontrollin muutos

Tutkimuksessani on selvitetty laitosmuotoisen päihdehuollon työnjakoa sosiaali- ja terveydenhoidon, poliisin säilön ja vankilan välillä vuosina 1985–2006. Työnjako on muuttunut pakkokeinoja korostavaan suuntaan laman jälkeen. Erityisesti vankilan osuus on kasvanut.

Päihteiden käytöstä koituu monenlaista haittaa, kuten sairauksia, onnettomuuksia, akuutteja ja kroonisia sosiaalisia ongelmia ja myös rikoksia. Historiallisesti yhteiskunta on suhtautunut näihin haittoihin eri tavoin. Terveydenhuollon, sosiaalihuollon ja pakkotoimia toteuttavien laitosten (nykyään ensisijassa poliisin ja vankilan) välisen työnjaon on nähty heijastavan sitä, nähdäänkö päihdeongelmat eri aikakausina ensisijaisesti terveydellisinä, sosiaalisina vai järjestyksenpidollisina ongelmina. Tähän työnjakoon vaikutta-

vat myös alkoholin ja huumeiden käytön tasojen vaihtelut sekä yleiset muutokset hyvinvointivaltion palvelurakenteessa.

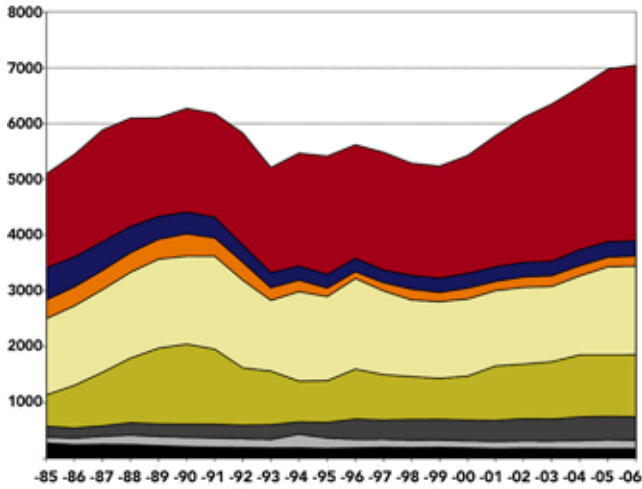
PÄIHDEONGELMIEN HOIDOSTA HAITTOJEN KONTROLLIIN?

1990-luvun lama oli monin tavoin käänntekevä vaihe siihen, millä tavoin suomalaisessa hyvinvointivaltiossa on vastattu päihteistä johtuviin haittoihin.

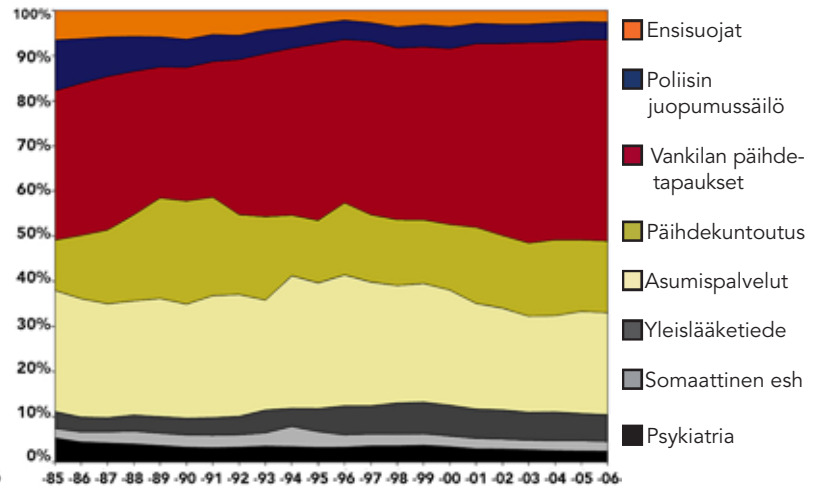
1970-luvulla suurten ikäluokkien tulo juomaikään, alkoholilainsäädännön nopea liberalisointi ja Suomen myöhäinen rakennemuutos tuottivat erityisesti suuriin

kaupunkeihin valtavan (miespuolisen) asunnottoman ylijäämäväestön, jolle ei riittänyt myöskään terveyspalveluja. Palvelut tukkeutuivat ja alkoholista tuli nopeasti myöhäisen hyvinvointivaltion kehitysrisksi. Siksi 1970-luvun puolivälissä voimaan tulleella päihdehuollon lainsäädännöllä rakennettiin nopeasti laitospainotteinen palvelujärjestelmä.

Tämän järjestelmän purku tapahtui pääosin 1990-luvun laman aikana ja jälkeen. Sosiaali- ja terveyspalveluissa siirryttiin myös asiakaskohtaiseen sopeutukseen: laituskuntoutuksen saatavuutta niuken- →

Kuvio 1. Päähteisiin liittyvien laitosvuorokausien jakautuminen eri laitosten kesken. Henkilöitä keskimäärin päivittäin vuosina 1985–2006.

Kuvio 2. Päähteisiin liittyvien laitosvuorokausien jakautuminen eri laitosten kesken vuosina 1985–2006. Suhteelliset osuudet.

→ nettiin yksilöllisten hoitopäätösten kautta. 1990-luvun lopulla suurten ikäluokkien edustajat alkoivat vähetä, mutta hoitomarkkinoille tuli sukupolvi, joka aikuistui lamaan, työttömyyteen, edelleen (vuonna 1995) vapautuvaan alkoholilainsäädäntöön ja kasvavaan huumeiden tarjontaan.

1990-luvulla myös suhtautuminen päihdeongelmista johtuviin haittoihin muuttui. Pekka Sulkusen (2002) mukaan hyvinvointivaltion historian aikana on siirrytty päihdeongelmaisten henkilöiden hoitamisesta päihdeistä koituvien yhteiskunnallisten haittojen vähentämiseen. Tämä kehitys kertaantuu ns. kypsän hyvinvointivaltion kaudella, jolloin yksilön vapaus on vedetty äärimmilleen ja poikkeavaa käyttäytymistä sallitaan, kunnes siitä on haittaa yhteiskunnalle tai yksilölle itselleen. Valtiolliset yhteiskunnan interventiot tulevat enevässä määrin kyseeseen vasta silloin, kun yksilö käytöksellään rajoittaa toisen mahdollisuuksia vapaasti toteuttaa itseään. Tällaisessa yhteiskunnassa poikkeavan käytöksen, kuten päihteen väärinkäytön, marginalisoiva efekti on kova ja korostaa järjestystoimenpiteitä.

VANKIEN PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ ON LISÄÄNTYNYT

1990-luvun lopulla havahduttiin vankipopulaation muutokseen: vangit olivat aiempaa huonokuntoisempia ja aiempaa harvempi saattoi työskennellä tuomionsa aikana. Päihdeongelma vaikutti yhä use-

emmin olevan (osa)syynä vankien huonokuntoisuuteen. Kuitenkaan luotettavaa tietoa päihdeiden käytön laajuudesta ei ollut. Vasta kun voitiin vertailla vuosien 1985, 1992 ja 2006 vankien terveystutkimuksia, saatiin varmuus päihdeiden käytössä tapahtuneen muutoksen luonteesta.

Sekä alkoholin että huumeiden käyttö lisääntyi näiden tutkimusten perusteella vankien keskuudessa rajusti 1985 vuoden jälkeen (Lintonen ym. 2011). Myös päihdyttävien aineiden kirjo muuttui. Vuonna 1985 alkoholi oli selvästi pääasiallisin päihde, toiseksi ja kolmanneksi käytetyimpiä olivat kannabis ja rauhoittavat. Vuonna 2006 yli 70 prosenttia vangeista oli käyttänyt stimulantteja (yleensä amfetamiinia) ja yli puolet oli käyttänyt opioideja. Sekä alkoholin että huumeiden käytön aloitusikä oli varhentunut. Alkoholiriippuvuus oli tavallista jo 1985, mutta vuonna 2006 jopa puolella vangeista oli alkoholiriippuvuus. Vangeista 86 prosentilla oli jokin päihderiippuvuus vuonna 2006.

LAITOSTEN VÄLISEN TYÖNJAON ANALYYSI

Olen tutkimuksessani analysoinut työnjakoa sosiaali- ja terveydenhuollon, poliisin säilön ja vankilan välillä päihdehaittojen laitosmuotoisen kontrollin tuottajina vuosina 1985–2006. Tutkimuksessa kysytään rekisteriaineistoihin ja vankilan terveystutkimusaineistoihin nojaten, minkälaista empiiristä tukea löytyy väit-

teelle kuntouttavan kehityskulun vähentämisestä ja pakkoon perustuvan kontrollin osuuden lisääntymisestä päihdehaittojen kontrollissa.

Tutkimuksen analyysiyksikkönä on päihdetapausten vuosittainen keskimäärä sairaaloissa, terveyskeskusten vuodeosastoilla ja psykiatrian laitoksissa, sosiaalihuollon piiriin kuuluvissa päihdehuollon laitosmuotoisissa erityispalveluissa sekä poliisin juopumussäilöissä ja vankiloissa. Vankilan päihdetapausten määränä käytettiin eri vuosien terveystutkimuksesta saatua päihdediagnoosin saaneiden vankien osuutta vuosittaisesta vankimäärästä. Laskennallisesti määriteltiin päihdediagnoosien määrä myös niinä vuosina, jolloin vankien terveystutkimusta ei tehty. Lisäksi aineistona käytettiin sosiaali- ja terveydenhuollon ja vankeinhoidon rekistereitä sekä poliisin pakkokeinorekisteriä.

Laitosvuorokausien jakautumista viranomaisten välillä analysoitiin sekä absoluuttisina lukuina (kuvio 1) että suhteellisina osuuksina (kuvio 2), jolloin instituutioiden välisten työnjaon muutokset tulevat esiin.

LAITOSVUOROKAUSIEN MÄÄRÄ ON LISÄÄNTYNYT

Päähteisiin liittyvien laitosvuorokausien määrä lisääntyi vuosien 1985 ja 2006 välillä. Tarkastelujaksolle mahtuu kaksi huippua, jolloin laitospaikkojen kokonaismäärä on erityisen suuri. Ensimmäi-

nen huippu ajoittui vuodelle 1991, jolloin laitoksissa oli päivittäin keskimäärin noin tuhat henkilöä enemmän kuin vuonna 1985. Vuodesta 1991 lähtien aineistossa näkyi Suomen 1990-luvun talouslaman aiheuttama vähentyminen laitospaikoissa, joka loppui vuoden 1996 tienoilla. Tarkastelukauden toinen huippu ajoittuu vuodelle 2006. Vuosien 1998 ja 2006 välinen kasvu oli huomattava, 25 prosenttia. Eri huiput ovat tulosta eri sektorien kasvusta.

Ennen lamaa laitosvuorokausien määrää kasvatti eniten kuntouttavan päihdehuollon osuuden lisääntyminen. Laman jälkeinen kehitys oli päinvastainen. Kuntouttavan päihdehuollon osuus väheni ja vakiintui noin 16 prosenttiin. Samoin päihdehuollon asumispalveluiden osuus laski. Mittausvuoden 1992 jälkeen vankilan osuus on sen sijaan kasvanut räjähdysmäisesti.

Aineistosta pystyttiin myös toteamaan pelkkään alkoholiin liittyvien laitosvuorokausien osuuden vähentyminen ja huumevuorokausien osuuden lisääntyminen sekä vankilassa että terveydenhuollossa. Vankilassa huumeiden osuuden kasvu näytti hieman suuremmalta kuin terveydenhuollossa.

MIKSI PAKKOKEINOJEN OSUUS LISÄÄNTYI?

Vastausta on hyvä etsiä muutaman eri kehityskulun kautta. Päihteiden kulutuksessa on tapahtunut muutoksia laman jälkeen. Alkoholin kokonaiskulutus nousi 1980-luvulla ja saavutti lakipisteen vuonna 1990, minkä jälkeen se väheni laman ajan. Kulutuksen lisääntyminen alkoi jälleen vuoden 1995 jälkeen. Kun alkoholin kokonaiskulutus lisääntyy, lisääntyy myös ongelmakulutus. Kymmenen viime vuoden aikana alkoholihaitat näyttävät myös polarisoituneen entistä enemmän. Ryhmä, jonka koulutustaso on matalin, näyttää esimerkiksi lisänneen alkoholin käyttöönsä eniten. Samantapaista polarisaatiotendenssiä on nähtävissä alkoholiehtoisten sairauksien (Helakorpi ym. 2007) ja alkoholiehtoisten kuolemien suhteen (Herttua ym. 2008). Myös alkoholin ja muiden päihteiden sekakulutus on lisääntynyt.

Vankiloiden lisääntynyt päihdekuormitus lienee osittain tulosta siitä, että vuoden 1991 paikannetun Suomen toisen

huumeaallon jälkeen huumeiden käyttö on lisääntynyt. Tämä ei kuitenkaan ole riittävä selitys, sillä myös alkoholidiagnoosit ovat lisääntyneet vankilassa, mikä viittaa paitsi alkoholin lisääntyneeseen käyttöön myös siihen, että alkoholin käyttäjät enenevässä määrin joutuvat vankilaan. Täten myös alkoholihaitoissa havaittu polarisaatio näkyy vankilassa.

Oikeusjärjestelmä vaikuttaa muuttuneen sensitiivisemmäksi päihteisiin liittyvien rikosten suhteen. Suomen vankilapopulaatio kasvoi 1999 jälkeen vuoteen 2006, johon myös vankien terveystutkimus sijoittui. Vuoden 1999 jälkeen vankilarangaistuksia kärsivien määrää ovat kasvattaneet nimenomaan useammat ja pidentyneet väkivaltarikos- ja huumeausainerikostuomiot sekä rattijuopumustuomiot. Vuonna 2001 nostettiin lisäksi törkeän pahoinpitelyn vähimmäisrangaistusta. Tuomioistuintmet myös aiempaa harvemmin lyhentävät vankeusrangaistuksia alentuneeseen syyntakeisuuteen vedoten. Mielentilatutkimuksia tehtiin 1990-luvulta lähtien vähemmän, mikä kasvatti täydessä ymmärryksessä tuomittujen määrää sekä absoluuttisesti että suhteellisesti. (Lappi-Seppälä & Niemi 2008) Nämä muutokset saattoivat lisätä vankiloissa mielenterveyteen ja päihteisiin liittyvien ongelmien määrää laman jälkeen.

Tutkimuksen tarkastelukauden lopulla 2006 vankiluku kääntyi jälleen laskuun ja onkin epävarmaa, mikä päihdeongelmisten vankien tarkka osuus tänä päivänä. On kuitenkin syytä olettaa, että päihteiden ongelmakäyttäjien osuus ei ole vähentynyt kovin suurissa määrin vuoden 2006 jälkeen. Vankilan päihteiden ongelmakäyttäjien osuus näyttäisi seurailevan ”muun yhteiskunnan” ongelmakäyttäjien trendejä, joskin huomattavasti korkeammalla tasolla (Lintonen ym. 2011).

Kolmas kehityksen syy täsmentyy kuntouttavan laitoshoidon vähenemiseen. Laitospalveluiden alasajoa on, etenkin 1990-luvulta lähtien, pyritty korvaamaan kasvattamalla avopalveluysiköiden määrää. Yksiköiden määrätietoinen kasvattaminen ei kuitenkaan tutkimusten mukaan ole lisännyt asiakkaiden hoitoon pääsyn mahdollisuuksia samassa suhteessa kuin kapasiteetin kasvattaminen antaisi olettaa (vrt. Kaukonen 2005).

Laman jälkeen päihdehaittojen laitospuotoisen kontrollin lisääntyminen vaikuttaisi tapahtuneen vahvimmin vankilassa eli siellä, missä kontrolli – siellä tarjottavasta kuntoutuksesta huolimatta – on kovinta ja missä myös laitospäivät ovat kalleimpia (on kuitenkin syytä muistaa, että tarkastelun ulkopuolelle jätettiin avoseuraamukset ja päihdehuollon avopalvelut). Täten viranomaisten välisen työnjaon tarkemmalle huomioimiselle voidaan esittää sekä moraalisia että kustannustehokkuuteen perustuvia argumentteja. On syytä miettiä, kuinka paljon yhteiskunnallisia säästöjä – sekä taloudellisia että inhimillisiä – saataisiin aikaan, jos päihdehaittojen kontrollissa kiinnitettäisiin enemmän huomiota viranomaisten väliseen työnjakoon.

JATKOTUTKIMUKSEN TARPEITA

On syytä olettaa että vankien päihteiden käyttö edelleen on korkealla tasolla. Kuitenkaan emme voi olla varmoja, mihin suuntaan kehitys kulkee. Jotta kriminaalipolitiikkaa voidaan jatkossakin rakentaa vankalle tietopohjalle, olisi aika suorittaa uusi vankien terveystutkimus lähiaikoina.

Tutkimus antaa viitteitä siitä, että sosiaalihuollon kuntoutuspalveluiden riittämättömyys olisi osasyynä päihdeongelmaisten suureen osuuteen vankilassa. Tätä hypoteesia olisi syytä tarkastella lähemmin, mm. analysoimalla kuntoutusjatkumoa, vankien vapaudessa saamaa kuntoutusta ja liikettä eri laitosten välillä. ■

Kirjoittaja viimeistelee väitöskirjaansa Helsingin yliopiston Sosiaalitieteiden laitokselle Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa Alkoholitutkimus-säätiön rahoituksella.

Artikkelissa on käytetty lähteitä pääosin seuraavia artikkeleita (muut saa kirjoittajalta etunimi.sukunimi@helsinki.fi):

Lintonen, T., Obstbaum, Y., Aarnio, J., Gruenewaldt, V., Hakamäki, S., Kääriäinen, J., Joukamaa, M. (2012). The changing picture of substance abuse problems among Finnish prisoners. *Social Psychiatry & Psychiatric Epidemiology*, 47(5), 835–842.

Obstbaum, Y., Lintonen, T., Aarnio, J., von Gruenewald, V., Vartiainen, H., Mattila, A., Hakamäki, S., Viitanen, P., Wuolijoki, T. & Joukamaa, M. (2011). Päihdehaittojen laitospuotoisen kontrollin jakautuminen sosiaali- ja terveydenhuollon, poliisin säilön ja vankilan välillä 1985–2006. *Yhteiskuntapolitiikka* 76.

Päihdekuntoutus vankilassa

Rikosseuraamusalan asiakkaiden koulutustausta, sosiaalinen asema ja terveydentila ovat selkeästi heikommät kuin muulla väestöllä. Suuri osa rikoksista tehdään päihtyneenä ja vankilassa kohdataan niitä, joiden päihdeongelma on kehittynyt kaottiseksi ja johtanut syrjäytymiseen. Tämä on synnyttänyt tarpeen tarjota päihdekuntoutusta vankilassa. Usein vankeustuomiot ovat lyhyitä, joten tulosten saavuttamiseksi tarvitaan kiinteää yhteistyötä siviilipuolen kanssa.

Rikosseuraamuslaitoksen Päihdetyön linjaukset vuosille 2012–2016 ohjaavat vankiloiden päihdetyötä. Se on kehittynyt ja laajentunut sitä myötä kun vankien päihde- ja mielenterveysongelmat ovat lisääntyneet 20 vuodessa. Vuoden 2006 vankien terveystutkimuksen mukaan noin 70 prosentilla vangeilla oli elämänaikainen alkoholi- tai huumeriippuvuus. Yli puolet miesvangeista ja kaksi kolmasosaa naisvangeista kertoi käyttäneensä huumeita suonensisäisesti (Joukamaa 2010).

PÄIHDETYÖN MUODOT VANKILASSA

Päihdetyö on keskeinen osa rikosseuraamusalan perustyötä ja siihen osallistuu koko henkilöstö tehtävänsä ja koulutuksensa mukaisesti. Päihdetyö jakaantuu arviointiin, motivointiin ja kuntoutukseen ohjaamiseen, päihdevalvontaan sekä päihdehoitoon ja -kuntoutukseen. Arviointi-

ja motivointityöhön osallistuu lähes koko henkilökunta. Valvontahenkilökunta huolehtii vankien päihdetestauksesta ja tarkastuksista. Kontrolli on välttämätöntä, koska aika ajoin vankiloissa liikkuu päihkeitä. Moneen vankilaan on myös sijoitettu huumekoira. Vankiloiden terveydenhuolto ohjaa vankeja tulotarkastuksissa päihdekuntoutukseen, huolehtii katkaisu- ja vieroitushoidosta, opioidiriippuvaisten korvaus- ja ylläpito- hoidosta sekä hoitaa päihneiden aiheuttamia psyykkisiä häiriöitä.

Vankiloiden päihdekuntoutuksesta vastaavat pääasiassa erityisohjaajat ja ohjaajat, joiden työhön kuuluu muun muassa yksilövastaanotoilla tapahtuvat päihdekeskustelut, erilaisten ryhmämuotoisten päihdeohjelmien toteuttaminen sekä vapauttamisvaiheen valmistelu. Myös muu henkilöstö kuten psykologit, sosiaalityöntekijät, pastorit sekä vartijat osallistuvat vankila-

aikaisen päihdekuntoutuksen toteuttamiseen.

TAVOITTEENA RIKOKSETON ELÄMÄ

Vangit ohjautuvat toimintoihin arviointikeskuksen laatiman rangaistusajan suunnitelman kautta, johon kirjatulla toimenpiteillä, kuten päihneiden käyttöön vaikuttamisella, tuomittua ohjataan kohti rikoksetonta elämää. Vankiloiden tehtäväksi jää ratkaista keinot, joilla tavoitteisiin päästään.

Yksittäisistä vankiloiden päihdetyön muodoista on edetty tavoitteelliseen ohjelmityöhön. Rikosseuraamuslaitoksen ohjelmityössä käytetään periaatteita, joiden on todettu vähentävän uusintarikollisuutta (Rikosseuraamusalan ohjelmityön linjaukset 2008). Päihdekuntoutusta on tarjolla lähes kaikissa vankiloissa. Vankiloissa käytetään lyhyitä informointi- ja motivointiohjelmia, joiden tavoitteena on jakaa tietoa päihdekuntoutuksesta sekä motivoida

päihdeettömään elämäntapaan. Pidemmät ryhmämuotoiset päihdeohjelmat perustuvat useimmiten kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan ja sisältävät rikoksetonta ja päihdeettöntä elämäntapaa tukevia tehtäviä, luentoja ja keskusteluja. Pitkät kuntoutusohjelmat ovat tavallisesti suunnattu suljettujen laitosten vangeille. Kaikki vangit eivät halua osallistua tai eivät sovellu ryhmämuotoiseen toimintaan, jolloin heillä on mahdollisuus keskustella työntekijän kanssa päihneiden käytöstä. Lisäksi vankilassa vieraillee ulkopuolisia vertaisryhmiä, kuten AA, NA sekä KRIS.

Rikosseuraamuslaitoksessa on ollut vuodesta 2002 lähtien käytössä akkreditointimenettely, jossa asiantuntijaryhmä arvioi ja hyväksyy Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnan käytössä olevat ohjelmat. Hyväksymismenettelyllä pyritään varmistamaan, että ohjelmat täyttävät kansainväliset laatukriteerit ja vaikuttavat uusintarikollisuut-

ta vähentävästi. Ohjelmatyön keskeisiä periaatteita ovat: ■ uusimisriski: interventi-
on intensiteetin tulee olla suhteessa uusimisriskiin ■ tarve- eli kohdentamisperiaate: työ tulee kohdentaa krimingeeniin tekijöihin ■ vastaavuusperiaate: toiminnan toteuttamistavan tulee vastata vangin vastaanottokykä.

Rikosseuraamusalalla käytettävät omat päihdekuntoutusohjelmat ovat strukturoituja, aikataulutettuja, käsikirjanmukaisesti toteutettuja ja määritellyin kriteerein valikoiduille asiakkaille kohdennettuja.

KOKONAISVALTAISEN KUNTOUTUKSEN TARVE

Rikosseuraamusalan asiakkaan ongelmana ei useinkaan ole vain päihteen vaan päihdeongelma on kietoutunut muihin arjessa selviytymisen vaikeuksiin, kuten koulutuksen ja työkokemuksen puutteeseen, psyykkisiin ja sosiaalisiin ongelmiin, rikolliseen elämäntyyliin sekä siviiliasioiden monimutkaisuuteen. Siksi on tärkeää, että myös näihin muihin ongelmiin kiinnitetään huomiota.

Päihdeongelmaiset asiakkaat hyötyvät usein myös muista uusintarikollisuuteen vaikuttavista ohjelmista ja työmuodoista, jotka sisältävät päihdeetöntä elämäntapaa tukevia elementtejä, vaikka eivät varsinaista päihdekuntoutusta olekaan. Erilaiset vapauttamisohjelmat, perheleirit, teatteri-toiminta ja kuntouttava työtoiminta sisältävät varsin paljon päihdeetöntä elämäntapaa tukevia elementtejä, vaikka eivät varsinaista päihdekuntoutusta olekaan. Kuntoutuminen vankilassa on tuloksekkainta silloin, kun se kytketään muihin yhteiskunnassa selviytymistä tukeviin toimiin. Siksi vangin

osallistuminen eri toimintoihin pyritään järjestämään siten, että opiskelu, työ ja vapaa-ajan harrastukset sopivat yhteen päihdekuntoutuksen kanssa. Vankila-ajan irrallisuuden sijasta on välttämätöntä korostaa yhteyksien säilyttämistä ulospäin ja vankilan ulkopuolella olevien palvelujen saavutettavuutta myös vankilassaoloaikana.

KEHITYKSEN KUOPPAISELLA TIELLÄ

Kuntouttavan toiminnan ja rangaistuksen yhdistäminen ei ole aina helppo tehtävä. Käytännössä vankilaan joutuminen usein lisää ihmisen syrjäytymistä yhteiskunnasta. Varsinkin suljetuissa laitoksissa on kuntoutusta haitattavia tekijöitä, kuten vangin itsemääräämisoikeuden vähäisyys, vankilan fyysiset puitteet ja vankiyhteisön paine. Vankiloissa saattaa liikkua huumeita ja esiintyä kirstystä ja jopa väkivaltaa. Vankiloiden resurssit ovat niukat ja kun vangeista suurella osalla on päihdeongelma, väistämättä päihdetyön tarve on moninkertainen jontaan nähden.

Samalla kun vankilaan tuomittujen sosiaalinen ja terveydellinen tila on heikentynyt, vankiloita koettelevat säästöt uhkaavat vähentää kuntouttavaa työtä tekevien määrää. Liian moni suorittaa vankeusaikansa osallistumatta mihinkään tavoitteelliseen toimintaan. Päihdekuntoutusohjelmien toteutusta vankiloissa leimaa niiden erillisuus terveydenhuollosta. Myös opioidiriippuvaisten korvaushoidon ja haittoja vähentävän toiminnan kehittäminen on vankiloissa jäänyt vähäiseksi (Tourunen ym. 2012).

Rikosseuraamuslaitoksella, kunnilla ja päihdealan järjestöillä on osavastuu ri-

kostaustaisten henkilöiden päihdekuntoutuksesta, mutta kenelläkään ei ole kokonaisvastuuta. Erimielisyydet kustannus- ja järjestämisvastuusta eivät kuitenkaan saisi vaikeuttaa vankien mahdollisuuksia päästä tarpeenmukaiseen kuntoutukseen. Jo useamman vuoden ajan on ollut mahdollista, että päihdeetömyyteen motivoitunut vanki voidaan sijoittaa vankeusajan lopussa ulkopuoliseen päihdehuollon laitokseen, mutta maksajan puuttuessa tätä mahdollisuutta on viime aikoina käytetty minimaalisesti. Tällä hetkellä käynnissä olevan sakkovankipilotin avulla vain sakkovanki voi päästä vankilan sijasta päihdehuoltolaitokseen Rikosseuraamuslaitoksen kustantamana.

YHTEISTYÖLLÄ PAREMPIIN TULOSSIIN

Vangin vapautumisvaiheeseen pyritään kiinnittämään systemaattista huomiota siten, että siirtymää vankeudesta vapautteen loivennetaan vapauttamalla vanki valvotun koevapauden kautta. Yhteistyössä kunnan kanssa huolehditaan siitä, että vapauttamissuunnitelma tukee kunnassa valmisteltavaa hoito-, huolto- tai kuntoutussuunnitelmaa ja vangin koti- tai asuinkunnan eri toimijat huolehtivat osaltaan vangin palvelu- ja kuntoutustarpeesta vankilasta vapautumisen jälkeen.

Vapauttamisvaihe on tärkeä nivelvaihe, jossa vastuu henkilön kanssa työskentelystä siirtyy toisille viranomaisille. Vapautuvan vangin kannalta on tärkeää, että viranomaisverkostot tietävät hänen tilanteestaan ja osaavat tukea häntä erilaisissa siviilielämän asioissa. Vankilat pyrkivät kehittämään mahdollisimman monipuolisia yhteistyöverkostoja, jotta

vangin asioiden hoitaminen olisi sujuvaa ja ammattilaiset tuntisivat mahdollisimman hyvin toistensa työtä. Vapautuvan kannalta on tärkeää, että hän on itse keskustellut henkilökohtaisesti siviilissä tulevaisuudessa kohtaamiensa viranomaisten kanssa.

Vankilan suljetuissa olosuhteissa hyvin alkanut kuntoutus on usein hyödytöntä, jos kuntoutus ei jatku vapautumisen jälkeen. Lisäksi vankilasta vapauduttua tulisi olla asunto, työpaikka, kohtuullinen toimeentulo sekä tukiverkosto. Jos päihteisiin ja rikollisuuteen kietoutuneen ystäväpiiriin tilalle ei kuntoutuksen jälkeen löydy korvaavaa sosiaalista verkostoa, hyväkään kuntoutus ei tuota tulosta. Päihneiden käyttö nostaa riskiä syyllistyä rikoksiin. Vapaudessa pysymisen todennäköisyys on erityisen suuri niillä, jotka pysyvät irti päihteistä. ■

Kirjoittaja työskentelee Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikössä erityisasiantuntijana.

LÄHTEET:

Joukamaa, Matti ja työryhmä: Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010.

Rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjaukset (2008) Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja.

Rikosseuraamuslaitoksen päihdetyön linjaukset vuosille 2012–2016.

www.rikosseuraamus.fi

Tourunen, Jouni & Weckroth, Antti. & Kaskela, Teemu (2012) Prison-based drug treatment in Finland: History, shifts in policy making and current status. *Nordic Students on Alcohol and drugs*, 29; 575–588.

Päihdekuntoutus yhteiskunnallisena sovitteluna?

Päihdekuntoutuksen käyttöä rikosseuraamusten osana voisi edistää kehittämällä päihdekuntoutusta yhtenä yhteiskunnallisen sovittelun muotona.

Valtaosa rikosseuraamusasiakkaista kärsii päihde- ja muista sosiaalisista ongelmista. Rikosseuraamusjärjestelmästä on muodostunut sisäisesti tarpeettoman valikoiva: yhdyskuntaseuraamuksiin voidaan tuomita vain sellaiset henkilöt, jotka kykenevät niistä suoriutumaan. Edellytyksenä ovat riittävä elämänhallinta ja aineelliset edellytykset, kuten asunto, joten huono-osaisimmat päätyvät lähes automaattisesti vankilaan. Lisäksi seuraamusjärjestelmän vaikuttavuus kärsii, koska etenkin lyhytaikaisvankien kuntoutusta ei ehditä edes suunnitella.

Toinen ongelma liittyy sosiaali- ja terveydenhuollon peruslähtökohtiin: keskeisimmät tavoitteet sosioekonomisten ja terveyteen liittyvien erojen kaventamisesta jäävät toteutumatta juuri niissä väestöryhmissä, joissa pienilläkin toimenpiteillä olisi saavutettavissa suurin rajahyöty. Seuraamusjärjestelmään päätyneiden kansalaisten selviytymisvalmiudet ovat kaikkein heikoimmat. Yhteisten pelisääntöjen

puuttuessa he jäävät niidenkin palvelujen ulkopuolelle, joihin heillä muutoin olisi lakisääteinen oikeus.

Kun 1990-luvulla suunniteltiin erillistä päihderiippuvaisten rikostentekijöiden sopimushoitoseuraamusta, huomattiin, että rikosseuraamusjärjestelmän ja päihdehuollon tavoitteet voivat olla pääosin yhteiset, mutta keskinäiset suhteet myös sisäisesti jännitteiset. Päihdehuoltolain mukaan rikoksentekijöillä on oikeus kuntoutukseen, mutta kuntoutuksen ei pitäisi määräytyä moitittavan teon vaan avun tarpeen perusteella.

Kolmas pulma liittyy rikosoikeudellisen järjestelmän ja kansalaisyhteiskunnan välisiin suhteisiin, joista keskusteltiin Pohjoismaissa etenkin 1970-luvulla, kun norjalainen sosiologi ja kriminologi **Nils Christie** julkaisi artikkelinsa konflikteista omaisuutena. Hän katsoi, että nyky-yhteiskunta ja yhteisen elämän muodot tarjoavat aivan liian vähän aitoja konflikteja ja niiden ratkaisemisen mahdollisuuksia. Erikoistuneet am-

mattiryhmät, kuten juristit ja terveydenhuollon ammattilaiset, ovat valmiita omimaan ja piilottamaan kansalaisyhteiskunnassa esiintyvän konfliktin heti kun sellainen ilmenee. Tämä korruptoi ja köyhdyttää kansalaisyhteiskuntaa, jonka inhimillisen elämän muodot imaistaan kasvottomaan oikeusprosessiin tai häivytetään sairauksiksi. Uhri sivuutetaan muodollisessa prosessissa kokonaan, eikä rikoksentekijäkään joudu henkilökohtaisesti vastaamaan toimintansa seurauksista. Neljäkymmentä vuotta ei ole tyystin häivytännyt kritiikin terää, vaikka yhdyskuntaseuraamusten kasvu 1990-luvulta alkaen sekä rikos- ja riita-asioiden sovittelujärjestelmä ovat osaltaan purkaneet jännitettä.

SOVITTELUJÄRJESTELMÄN KANSALAIKYHTEISKUNNALLINEN MERKITYS

Rikos- ja riita-asiain sovittelusta on säädetty sosiaalihuollon lainsäädännössä (1005/2005). Sovittelu on ensi sijassa virallisjärjestelmän vaihtoehto, joka toteutetaan

pääosin rikosoikeusjärjestelmän ulkopuolella, sosiaali- ja terveysministeriön ohjauksessa.

Sovittelun tavoitteet menevät virallista rikosoikeusjärjestelmää pidemmälle antamalla rikoksentekijälle mahdollisuuden kohdata tekonsa seuraukset ja myös rikoksen uhrin. Rikollista tekoa ei saa peruutettua, mutta sovittelussa tekijälle syntyy parhaimmillaan mahdollisuus yrittää jollakin tavoin sovittaa tekonsa seuraukset – tai ainakin esittää anteeksipyyntö. Sovittelussa siis kristallisoituu virallisen rikosoikeusjärjestelmän perimmäisiä tavoitteita: katumus, sovitus ja muutoksen mahdollisuus silloinkin, kun rikoksentekijä on alun perin kiistänyt tekonsa tai sen moitittavuuden. Uhrin suojelemiseksi lähisuhdeväkivaltaa on mahdollista sovittaa vain poliisin tai syyttäjän aloitteesta.

Virallisen syytteen alainen asia voi edetä rikosprosessissa eri tavoin, mutta ainakin onnistunut sovittelu voi vaikuttaa myös rikoslain mukaiseen rangaistukseen ja sen mittaa-

Kuntoutuksessa tulisikin kiinnittää enemmän huomiota päihteiden käytön ja rikollisuuden yhteyksien käsittelyyn: vahvistaa päihdekuntoutusta myös yhteiskunnallisen sovittelun muotona.

miseen oleellisesti. Sovittelu on siis toimintatavoiltaan ja tavoitteiltaan erityisen lähellä yhdyskuntaseuraamuksia. Akateemisessa oikeuspoliittisessa tutkimuksessa on vahvistumassa tuomioistuinkäytäntöjen kommunikatiivisuutta korostava malli. Käytännössä esimerkiksi Kriminaalihuollon tukisäätiö on kokeillut projektissaan vakavien rikosten sovittelun toimivuutta.

PÄIHDEKUNTOUTUS MORAALISTEN ONGELMIEN KÄSITTELIJÄNÄ

Päihteiden käyttöä voidaan pitää riippuvuutena, sairautena tai itsekontrollikyvyn puutteena, mutta ongelmiin johtanut päihteiden käyttö on aina myös moraalinen ongelma. Päihdeongelman käsittäminen sairaudeksi ei ole kaikissa tapauksissa aivan perusteltua, mutta on ajateltu, että kuntoutuksella on paremmat onnistumisen edellytykset silloin, kun moraalista painolastia puretaan nimeämällä ongelma sairaudeksi. Paradoksaalista kyllä, eräissä hoito-ohjelmissa sairauskäsitys on koko ajattelun perusta, mutta hoito rakentuu siitä huolimatta ennen kaikkea moraalisen ristiriidan ja painolastin varaan: potilaan omaiset tai läheiset kertovat kasvokkain potilaalle, miten tämä on pettänyt heidän odotuksensa, toiminut väärin tai aiheuttanut vahinkoa päihteiden käytöllään.

Vaikka tällaista henkistä ”boot campia” ei harrastetaisikaan, päihdehoidon yhtenä tavoitteena on käsitellä

myös näitä moraalisia ristiriitoja. Riippumatta siitä, miten päihdeongelma määritellään, päihdekuntoutus on joka tapauksessa käytännön toimintana eräänlaista yhteiskunnallista sovittelua. Uutta elämäntapaa on vaikea opetella, jos ei ensin näe ongelmia vanhassa.

Kun päihteiden käyttö on johtanut rikoksiin, se aiheuttaa oikeutetusti syyllisyyttä, sillä päihtymys ei vähennä rikosoikeudellista vastuuta. Suuri osa tuomioon johtaneista rikoksista on uhrittomia. Sellaisia ovat esimerkiksi rattijuoppous, joka ei ole aiheuttanut vahinkoa muille, toistuva huumausaineen käyttörikos tai yleinen häiriökäyttäytyminen; pääosin määritelmällisesti päihderikoksia, joissa päihteiden ongelmakäyttö pitää yllä normien vastaista käyttäytymistä.

PÄIHDEKUNTOUTUS OSANA RIKOSSOVITTELUA

Toistaiseksi päihdehuollon palveluja on käytetty osana rikosseuraamusjärjestelmää vankeuden loppuvaiheessa vankilan ulkopuolisessa kuntoutuslaitoksessa, valvotun koevapauden osana tai kun yhdyskuntapalvelun tunteja on käytetty päihdehuollon avokuntoutukseen. Palveluja on kuitenkin käytetty mahdollisuuksiin ja tarpeeseen nähden varsin vähän niin vankeus- kuin yhdyskuntaseuraamustenkin osana.

Sekä kriminaali- että sosiaalipolitiikan näkökulmasta päihdehuollon toimenpiteitä olisi järkevää käyttää ehkäise-

mään vankilaan päätymistä, yhdyskuntaseuraamuksiin liittyvinä toimenpiteinä. Enintään yhdentoista kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta on tuomittava yhdyskuntapalveluun, mikäli sen edellytykset täyttyvät. Mikäli yhdyskuntapalveluun ei voida tuomita, on tuomittava valvontarangaistukseen, joka on mahdollista panna täytäntöön myös päihdehuollon yksikössä.

Uusklassisessa rikosajattelussa on lähdetty siitä, että rikosentekijä rikkoo ennen muuta yhteiskuntaa vastaan. Rangaistus ei ole yhteiskunnan kosto vaan seuraamus, kuten Christie kriittisesti toteaa. Vankilatuomion voisi nähdä rikosentekijälle helpompana vaihtoehtona kuin oma-aloitteisuutta edellyttävän yhdyskuntaseuraamuksen.

Yhdyskuntaseuraamuksiin tuomitseminen edellyttää tuomitun suostumusta, mikä edellyttää, että tuomittu ymmärtää, mitä hän on hyväksymässä. Julkishallinnon puolelta on kohtuullista edellyttää, että toimenpiteet ovat turvallisia ja vaikuttavia ja että tuomitun asema ei heikkene verrattuna vaihtoehtoon. Jotta nämä edellytykset täyttyisivät, tulisi rangaistusten täytäntöönpanoviranomaisen, rikosentekijän ja kuntoutukselta päättävän tahon neuvotella siitä, mitä päihdekuntoutusta sisältävä yhdyskuntaseuraamus käytännössä kussakin tilanteessa tosiasiaa tarkoittaa. Uusi yhdyskuntaseuraamuslaki korostaakin yhteistyön lisäämis-

tä kuntien kanssa päihde- ja muiden palvelujen kytkemiseksi paremmin yhdyskuntaseuraamusten osaksi.

Yleisesti on ajateltu, että päihdekuntoutusta tulisi järjestää seuraamuksen osana siksi, että tuomitun elämäntilanne parane ja uusintarikollisuusriski pienenee päihteiden käytön vähentyessä. Tämän lisäksi seuraamus- ja kuntoutusjärjestelmän tehokkaammalla ja systemaattisemmalla neuvottelukäytännöllä olisi mahdollista myös vähentää sitä Nils Christien kavahtamaa ilmiötä, että modernit instituutiot varastavat ja nielaisevat sosiaaliset konfliktit kasvottomaan koneistoonsa.

Uhrin ei aina ole löydetävissä tai hän ei ole halukas osallistumaan sovitteluun, mutta uhrittomissakin rikoksissa tekijälle pitäisi tarjota mahdollisuus pysähtyä arvioimaan toimintaansa ja sen seurauksia: päihdekuntoutusta ei käytännössä voi toteuttaa ilman asiakkaan osallistamista ja aktiivista panosta. Päihdekuntoutuksen asiakkaista noin kolmasosalla on myös rikostaustaa. Kuntoutuksessa tulisikin kiinnittää enemmän huomiota päihteiden käytön ja rikollisuuden yhteyksien käsittelyyn: vahvistaa päihdekuntoutusta myös yhteiskunnallisen sovittelun muotona. ■

Olavi Kaukonen työskentelee A-klinikkasäätiön toimitusjohtajana ja Jouni Tourunen tutkimuspäällikkönä.

Vapautuva vanki tarvitsee yhteisön

Synnyin Tampereella -60-luvun puolivälissä ja ensimmäiset kuu-kaudet jouduin viettämään ”jou-lumerkkikodissa” äidin tuberkuloosi-epäilyn vuoksi. Koti ei ollut vauras, mutta aina oli ruokaa ja puhtaat vaatteet. Isäni oli paljon poissa kotoa työhommista ja äitini yritti minua ja isoveljeäni kasvattaa. Isäni oli aika ankara mies ja jostain syystä ei oikein hyväksynyt minua. 13-vuotiaana aloitin tupakanpolton ja kokeilin alkoholia, 8. luokalla opin myös imppaamaan. Sain jotenkin peruskoulun loppuun ja menin heti töihin eräälle kauppapuu-tarhalle. 17-vuotiaana lähdin Etelä-Suo-meen maanrakennuskoneenkuljettaja-kurssille ja siellä opin kaivurihommien ohella juomaan aina kun mahdollista. Pääsin töihin ajamaan paalutuskonetta ja tein komennustöitä armeijaan me-noon asti.

Parikymppisenä muutin Pohjois-Suomeen ja saman katon alle kolmen lapsen yksinhuoltajan kanssa. Minusta ei ollut ottamaan vastuuta edes omasta elämästäni saati olemaan perheen pää. Juominen jatkui ja työsuhteet olivat lyhyitä. Meille syntyi poika, mutta olin kiinni päihteissä ja viinan lisäksi kuvioihin tuli erilaiset lääkkeet, joita hain pahaan oloon. Näillä asioilla oli suuri vaikutus silloiseen isänä olemiseeni.

Vuonna 1989 tein pitkiä päiviä töissä ja kerran tulin kotiin humalassa ja yritin hirttäytyä. Avovaimoni tuli onneksi paikalle ajoissa. Pari vuotta myöhemmin ajoin autolla metsään ja selkärankani murtui kolmesta kohtaa. Selkäni tehtiin luudutusleikkaus, enkä pystynyt enää

tekemään fyysisiä töitä entiseen malliin – jos olisin enää muutoinkaan kyennyt niistä suoriutumaan päihdeongelmani vuoksi.

Siitä alkoi uusi aika, kun rahaa ei ollut tarpeeksi juominkeihin ja tutustuin kave-reihin, jotka eivät olleet enää työmark-kinoilla. Tutuiksi tulivat kaikenlaiset viri-tykset, joilla sai hommattua rahaa, viinaa tai pillereitä. Ajelin humalassa autolla ja teimme yhdessä omaisuusrikoksia. Sain ehdonalaisia ja yhdyskuntapalveluakin, kunnes 1996 jouduin ensimmäistä ker-taa vankilaan, tuomio oli reilu vuosi jos-ta pääsin puolikkaalla. Melko pian tämän jälkeen poikamme joutui perhekotiin ja oli siellä, kunnes lähdimme hoitoon Kor-tesjärven perhehoitokotiin, jota ylläpiti Kan ry. Saimme kristilliseltä pohjalta toi-mivaa hoitoa ja siellä oli hyvä olla. Puo-len vuoden hoidon jälkeen muutimme synnyinseudulleni ja sain hommattua työpaikan. En jaksanut olla siellä kovin pitkään vaan aloin juomaan ja 1998 puukotin yhtä ryyppykaveria niin, että hän kuoli. Minut tuomittiin taposta ja sii-tä vuoden kuluttua päätimme lähteä eri teille avovaimoni kanssa.

VANKEUSAIKANÄ YRITYSTÄ JA TAKAPAKKIA

Kun olin ollut jonkin aikaa tutkintavanki-na Kylmäkoskella, luin vankien uudesta päihdestrategiasta. Ymmärsin, että mi-nullakin oli sauma saada hoitoa ja ku-luisihan aika samalla paremmin. Päätin, että opiskelen, osallistun työhön ja kehi-tän itseäni, jotta pärjään yhteiskunnassa vapauduttuani. Kävin ensimmäisen atk-

kurssini jo tutkintavankeudessa ja reilun vuoden päästä pääsin Hämeenlinnaan korottamaan peruskoulun päästötodis-tusta, jonka jälkeen pääsin vielä lukioon.

Minulla oli tuolloin käytössäni mie-lialalääkkeitä ja neuroleptejä ja kerran onnistuimme tekemään myös kiljua. Sitä juotuani tappelin sillä seurauksella, että yksi vanki kuoli. Se pidensi tuomiotani 12,5 vuoteen ja olin ns. kiinni 8 vuotta ja 6 kuukautta. Ehdin tehdä inventaariota elämästäni. Minut siirrettiin Turun vanki-laan ja jouduin sellaiselle osastolle, josta ei käyty töissä. Kuitenkin pääsin ”putsari-riksi” ja pian minulle tarjottiin mahdol-lisuutta osallistua omaehtoisen muu-toksen (OMA) -ohjelmaan. Se on yksi kuntouttavista väkivaltarikollisille suun-natuista toimintaohjelmista, jolla pyri-tään parantamaan vangin selviytymistä yhteiskunnassa ja vähentämään riskiä uusintarikollisuuteen. Ohjelman aikana kävimme ryhmässä ja yksilötyönä läpi rikoksiamme, mikä oli rankka kokemus. Kurssia vetivät psykologi, pastori ja van-ginvarrtija. Puhuimme ajatusvääristymistä ja vaikeudesta tunnistaa henkilökohtaisia riskitilanteita. Itselläni oli tieto siitä, että ongelmani liittyivät suurimmaksi osaksi päihteiden käyttöön. Toki hermot olivat heikossa kunnossa selvinpäinkin, koska päihteet ja niiden saanti pyörivät mie-lessä jatkuvasti. Tajusin, että minun on päästävä eroon ajatusmaailmaani tur-ruttavista lääkkeistä ja käytävä asiat läpi vankeusaikanani.

Kurssin jälkeen hain Riihimäen van-kilaan jatkamaan lukio-opintojani, mut-ta vaihdoin pian lukion ammattikoulun

metallipuoleen. Kävin tuolloin myös vihanhallintakurssin. Olin ollut pari vuotta Riihimäellä, kun paloin loppuun ja menin eristyksen kautta Turun ”läänille”. Siellä eristäydyin täysin ja mietin mm. syyllisyyksymystä.

VAASAN VANKILAN KRISTILLINEN OSASTO TOIMI MINULLA

Olin todella masentunut ja mietin jopa päivieni päättämistä, kun huomasin ilmoituksen Vaasan vankilassa alkavasta kristillisestä osastosta. Hain sinne ja tulin valituksi. Joulukuussa 2004 meitä aloitti kymmenen vankia. Olin aluksi epäluuloinen kaikkia ja kaikkea kohtaan, sillä olin kuullut vankien varmalta taholta, millainen vankiaines tuolle osastolle pääsee. Kuitenkin pian huomasin tietojen olleen väärää ja sopeuduin ryhmään. Oli hyvä, ettei meitä päihdekuntoutujia eristetty täysin muusta vankilan toiminnosta, vaan olimme aamupäivät töissä normaalisti eri työpisteissä ja kävimme lounaalla yhdessä muiden vankien kanssa. Iltapäivällä oli erilaisia ryhmiä. Kuntoutuksessa otettiin ihminen kokonaisvaltaisesti huomioon ja siihen kuului yhtälailla fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen kuin hengellisen toimintakyvyn tukeminen.

Olin ajatellut olevani hyödytön ja täysin epäonnistunut isänä, poikana ja myös miehenä. Olin miettinyt, etten varmaan kelpaisi enää Jumalallekaan, kun olin aiheuttanut niin paljon harmia kaikille läheisille. Toisaalta tiesin, että alkaa olla viimeiset hetket saada asiani kuntoon. Vankilan pastori sanoi minulle, että parasta, mitä voin tehdä läheistenini hyväksi, on aloittaa itseni hoitaminen. Päätin ottaa kaiken tarjottavan avun vastaan ja sitoutua osaston sääntöihin. Tavoitteenani oli päihteetön elämä. Yksilökeskustelut vankilapastorin, psykologin ja vankilälähettiläiden kanssa olivat tärkeitä. Koko henkilökunta osallistui kuntoutukseseen tehtävänsä mukaisesti – esimerkiksi päihdeettömyyden valvonta on tärkeä tukitoimi päihdekuntoutuksessa, vaikka jotkut eri mieltä asiasta ovatkin. Tammikuussa 2005 kohtasin vihdoinkin armollisen Jumalan ja uskonratkaisun myötä minulle avautui toivon näköala. Kaverit ihmettelivät, mitä minulle oli tapahtunut, koska sisäinen muutos näkyi myös ulkoisessa olemuksessa. Viha ja katkeruus

Sillä oli suuri merkitys, että vapauduin ikään kuin portaittain ja sain opetella erilaisia käytännön asioita.

olivat poissa ja rauha oli tullut tilalle. Tiesin löytäneeni sen, mistä lapsena olin kuullut äidiltäni ja mitä olin paennut ja toisaalta kaivannut elämääni. Osastolla oloaikana tehtiin jatkosuunnitelmia, kolme eri versiota. Kaikissa ajatuksena oli, että siirtyisin tuomioni loppuvaiheessa laitoksen ulkopuoliseen kuntoutukseen, joka myös toteutui lopulta.

Voin rehellisesti sanoa, että kristillinen osasto toimi ponnahduslautana parempaan elämään. Vaasasta siirryin Laukaan vankilaan. Kävin keskusteluja psykologin kanssa ja ystävystyin paikallisen helluntaiseurakunnan pastorin kanssa ja vapauduttuani muutin seurakunnan asuntoon. Oli tärkeää, että oli suunnitelma ja myös varasuunnitelmia, jos jokin olisi mennyt pieleen. Suunnitelman mukaisesti pääsin tuomioni neljäksi viimeiseksi kuukaudeksi Jyväskylän Katulähettyksen ylläpitämään Tessio Backan hoitokotiin. Sillä oli suuri merkitys, että vapauduin ikään kuin portaittain ja sain opetella erilaisia käytännön asioita. Pääsin lopulta suoraan tukijoukkojen yhteyteen, mikä on ensiarvoisen tärkeää vapautuvalle vangille. Suhteet tukiverkoston olisi tärkeää saada luotua jo vankeusaikana. Juuri tuossa siirtymävaiheessa vanki tarvitsee erityisen paljon tukea, koska kaikki on uutta ja outoa sekä osittain pelottavaa. Osastolla aloitin prosessin, joka jatkuu yhä. Kun ennen pääni täyttivät ajatukset, mistä saisin alkoholia, lääkkeitä tai huumeita, nyt tuo himo on kadonnut. Sain kuntoon myös ihmissuhteitani ja nykyisin minulla on hyvät välit veljeeni ja äitiini.

NYKYINEN ELÄMÄNI

Tutustuin tulevaan vaimooni Minnaan tuomioni loppuvaiheessa ja menimme kihloihin ja naimisiin pian vapauduttuani. Minulle on merkittävä asia, että myös vai-

moni on uskossa. Vietimme juuri 8-vuotishääpäiväämme emmekä ole koskaan nähneet toisiamme päihtyneinä. Vapauduttuani olin aluksi työttömänä. 2007 loppussa osallistuin atk-kurssille ja teimme vaimoni kanssa välillä vapaaehtoistyötä Kan-kodeilla. Silloinen toiminnanjohtaja ehdotti opiskelua päihdetyöntekijäksi. Sain apua ehdonalaisvalvojalta hakeusten kanssa, ja pääsinkin kouluun ja myöhemmin Jyväskylän katulähettykselle oppisopimuskoulutukseen. Vuonna 2009 sain suoritettua päihdetyön ammattitutkinnon.

Olen ollut töissä päihdetyönohjaajana viisi vuotta ja teen vapaaehtoistyötä seurakunnan vankilälähetinä. Kuulun myös Helluntaiherätyksen valtakunnalliseen vankilatyoitoimikuntaan. Olemme vaimoni kanssa mukana huostaanotettujen lasten vanhempien vertaisryhmätoiminnassa (Voikukkia-verkosto). Olen miettinyt, miten sitä saisi hyödynnettyä vankiloissa, koska monilla vangeilla on heikot yhteydet lapsiinsa tai ne ovat peräti katkenneet. Tämä voi olla yhtenä osasyynä vangin toivottomuuteen ja ”hällä väliä”-asenteeseen.

Olen käynyt Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokemusasiantuntija/kokemuskouluttajakoulutuksen ja käynyt puhumassa nuorille väkivallan vaaroista. Tällä hetkellä opiskelen lähihoitajaksi ja valmistun ensi vuoden tammikuussa.

Nykyisin minulla on läheiset välit myös poikaani ja tapaamme aika usein. Minusta tuli pappa tammikuussa, täsmälleen 10 vuotta uskoontuloni jälkeen. Osa entisistä kavereista ei halua enää pitää yhteyttä kanssani, mutta tilalle on syntynyt uusia ystävyksiä.

Puolestani on rukoiltu pienestä pitäen ja jossain vaiheessa se on alkanut vaikuttamaan. Olen viimein alkanut nauttia elämästäni. Vietän elämää vapaudessa ilman päihteitä ja rikoksia. Elämä on kasvamista kohti ehyempää ihmisyyttä ja normaaliutta, johon kuuluvat läheiset ihmissuhteet ja kodin löytyminen. Olen huolestuneena seurannut keskusteluita vankilapappien tarpeellisuudesta, sillä olen itse saanut heiltä suuren tuen elämääni ja uskon, etten olisi ilman heidän panostaan tätäkään juttua kirjoittamassa. ■

Lääkkeiden päihdekäyttö on iso osa huumeongelmaa

Vuosina 2009–2011 toteutetussa ennakointitutkimuksessa valtaosa suomalaisista huumeainealan asiantuntijoista oli sitä mieltä, että lääkkeiden päihdekäyttö tulee vuonna 2020 olemaan yleisempää kuin laittomien aineiden käyttö. Tuoreet analyysit viittaavat siihen, että ennustus on toteutunut jo etuajassa: lääkkeet ovat jo nyt keskeinen osa huumeongelmaa.

Lääkkeiden väärinkäyttöä (käyttöä ilman lääkärin määräystä tai suurempina annoksina kuin on määrätty) on tiedusteltu väestöltä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL:n) huume-kyselyissä vuodesta 1992 lähtien. Väärinkäyttö yleistyi 3 prosentista 7 prosenttiin vuosien 1992–2010 välillä ja on pysynyt hyvin tasaisesti 7 prosentin tuntumassa koko 2000-luvun. Lääkkeiden tarkoituksellista päihdekäyttöä kysyttiin vuonna 2010, jolloin niistä lääkkeiden väärinkäyttäjistä, jotka eivät käyttäneet laittomia huumeita, 11 prosenttia raportoi käyttäneensä lääkkeitä päihtyäkseen. Laittomia huumeita käyttäneillä vastaava luku oli 64 prosenttia. Lisäksi 16 prosenttia lääkkeiden väärinkäyttäjistä ja 52 prosenttia huumeiden käyttäjistä raportoi käyttäneensä lääkkeitä muiden päihteiden vaikutusten vahvistamiseen. Yli kolmasosa lääkkeiden väärinkäyttäjistä ja neljä viidesosaa huumeiden käyttäjistä raportoi käyttäneensä lääkkeitä ja alkoholia samanaikaisesti joskus elämänsä aikana. Pienten tapausmäärien johdosta osa luvuista on vain suuntaa-antavia.

LÄÄKKEITÄ KÄYTETÄÄN LAITTOMIEN HUUMEIDEN RINNALLA

Päihdehuollon huumeasiakkaita analysoiva THL:n raportti toteaa päihteiden sekakäytön olevan Suomessa hyvin yleistä: hoitoon hakeu-

tuessaan 62 prosenttia asiakkaista kertoi käyttäneensä ongelmallisesti vähintään kolmea eri päihdettä. Opioidit olivat viiden ongelmallisimman päihteen joukossa 75 prosentilla asiakkaista, kannabis 57, stimulantit 51, rauhoittavat lääkkeet 47 ja alkoholi 38 prosentilla huumehoidon asiakkaista. Rauhoittavat lääkkeet eivät useinkaan ole hoitoon tulon ensisijaisena syynä, mutta ne kuuluvat kiinteänä osana monien muiden päihteiden käyttötapoihin.

LIIKENTEESÄ ENEMMÄN HUUMELÄÄKKEITÄ KUIN ALKOHOLIRATTIJUOPPOJA

Huumeiden käyttäjät ovat tutkimusten tekemisen kannalta erityisen vaikeasti tavoitettavissa oleva ihmisryhmä. Eräs uusi tapa tavoittaa huumeiden käyttäjiä on löydetty rattijuoppojen tarkastelusta. EU:n laajuudessa DRUID-tutkimushankkeessa (Driving under the Influence of Drugs, Alcohol and Medicines) on todettu, että Suomen liikennevirrassa kuljettajista 1,0 prosenttia oli käyttänyt alkoholia, 0,1 prosenttia huumeita ja 1,7 prosenttia ajokykyä heikentäviä lääkkeitä. Löydökset olivat lähinnä uni-, nukahtamis- ja ahdistuneisuutta vähentäviä bentsodiatsepiineja ja niiden kaltaisia niin kutsuttuja z-lääkkeitä sekä toisaalta lääkeopioideja, joita käytetään korvaushoitolääkkeinä ja kipulääkkeinä. Näitä huumaavia lääkkeitä käyttäneitä liikkui liikentees-

sä enemmän kuin alkoholia tai huumeita käyttäneitä, ja heillä kuolemaan johtavan liikenneonnettomuuden riski oli kohonnut normaalin liikennevirran kuljettajiin verrattuna. Erityisen suureksi riski kohosi, jos huumaavien lääkkeiden keralla käytettiin alkoholia tai muita huumaavia lääkkeitä.

YHTEISKÄYTTÖ OSITTAIN AJATTELEMATTOMUUTTA

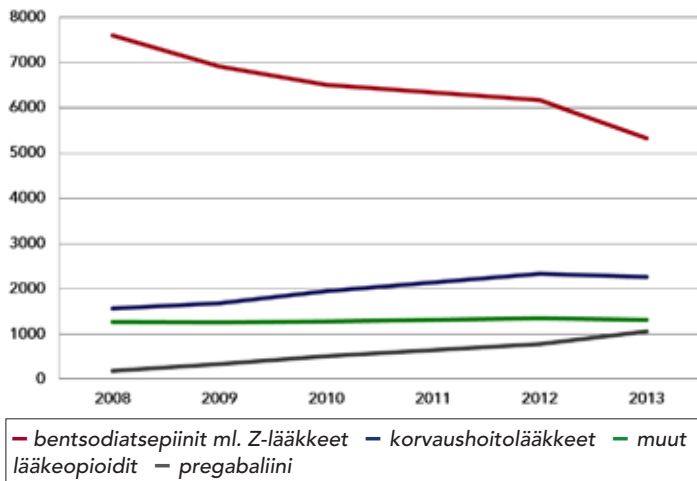
Huumerattijuoppoja tarkasteltiin myös Karoliina Karjalaisen väitöskirjassa, joka rekistereitä yhdistelemällä tuotti kiinnostavia tietoja tästä päihdehoitoasiakkaista poikkeavasta huumeiden käyttäjien joukosta. Suomalaisia kiinnijääneitä huumerattijuoppoja vuosilta 1977–2007 analysoinut tutkimus osoitti, että vaikka valtaosa kaikista rattijuopoista oli edelleen "vain" alkoholia liikaa nauttineita, kiinnijääneillä huumerattijuopoilla bentsodiatsepiinit olivat varsin yleinen löydös. Rattijuopoilla oli löydöksiä myös muista päihdyttävistä lääkkeistä, esimerkiksi opioideista, mutta huomattavasti vähemmässä määrin. Suurimmalla osalla rattijuopoista, joilla oli löydös bentsodiatsepiineistä, oli löydös myös jostain muusta päihteestä, useimmin alkoholista.

Osa näistä päihteiden sekakäyttötapauksista lienee epähuomiossa tapahtuneita nukahtamislääkkeiden ja alkoholin yhdistämiä, mutta osassa on kyse tarkoituksel-

lisestä sekakäytöstä, jossa aineiden vaikutuksia pyritään vahvistamaan yhdistelemällä niiden käyttöä.

LÄÄKERATTIJUOPOISTA OSA HYVIN HUONO-OSAISIA

Rattijuoppotutkimuksessa todettiin, että rauhoittavia lääkkeitä, lähinnä bentsodiatsepiinejä, käyttäneet alle 45 vuotiaat rattijuopot olivat sosiaalisesti vähäosaisempia kuin suomalainen väestö keskimäärin. Toisaalta 45 vuotta täyttäneillä korkeampi sosioekonominen asema oli yhteydessä bentsodiatsepiinirattijuopumuksesta kiinnijäämiseen, joko alkoholin kanssa tai ilman. Ilman tutkimusnäyttöä voidaan esittää vain arveluita; eräs selitys tähän voisi olla syrjäytymiseen liittyvä tarkoituksellinen päihdekäyttö nuorempina mutta toisaalta vanhempina ymmärtämättömyys siitä, että unihäiriöiden hoidossa käytettävät lääkkeet todella heikentävät ajokykyä, eikä niitä käytettäessä ole viisasta nauttia alkoholijuomia. Ehkä hieman yllättäen havaittiin myös, että bentsodiatsepiinirattijuopoilla ennen aikaisen kuoleman riski oli huomattavasti suurempi kuin muulla väestöllä, ja jopa suurempi kuin amfetamiinirattijuopoilla. Ilmiön taustalla on todennäköisesti bentsodiatsepiineillä hoidettuja mielen-terveyden ongelmia, jotka itsessään vaikuttavat kuolleisuuden kohoamiseen. Erityisesti nuorilla lääkerattijuop-

Päihdekäyttöön soveltuvista lääkkeistä rikostutinnan yhteydessä tehtyjen rekisterimerkintöjen lukumäärät vuosittain.

Lähde PolStat, poliisi.

→ pumuksesta kiinnijääminen indikoi pitkäaikaista, kohonnutta sosiaalisen huono-osaisuuden riskiä.

RIKOSTUTKINNASSA KIPULÄÄKKEISSÄ YLEISTYMISTÄ

Kaikessa poliisin rikostutkinnassa tehdään yksityiskohdaisia havaintoja ja kirjauksia tutkinnan yhteydessä löytyneistä huumeista ja lääkkeistä. Pysimme poliisilta tiedot siitä, kuinka usein tutkinnassa oli kunkin vuoden aikana tehty merkintöjä kahdestakymmenestä päihdekäytön kannalta keskeisestä lääkkeestä.

Bentsodiatsepiinivalmisteiden löytyminen rikostutkinnan yhteydessä oli yleistä, mutta havainnot ovat harvinaistuneet kuluneiden viiden vuoden aikana (Kuvio). Lääkäreitä on ohjeistettu aiempaa selvemmin bentsodiatsepiinien määräämiskäyttöihin, mutta ilmiöön saattaa olla myös muita syitä. Poliisi on törmännyt opioidikorvaushoitolääkkeisiin vuosi vuodelta useammin vuoteen 2012 asti, mutta sen jälkeen näyttää tapahtuneen tasaantu-

mista. Selkein nousija poliisin kirjausten perusteella on pregabaliini, jota käytetään mm. hermokipujen hoitoon. Kirjaukset pregabaliinista lisääntyivät vuoden 2008 196:sta vuoden 2013 1070:een. Opioidikorvaushoitolääkkeistä useampi kuin neljä viidestä maininnasta viittasi lääkkeeseen, jota ei ole enää vuosii määrätty Suomessa hoitoon kuin poikkeustapauksissa. Tämä tarkoittanee, että lääkkeet on hankittu Suomen ulkopuolelta ja salakuljetettu maahan.

Kyse ei siis näytä olevan laajamittaisesta Suomen hoitojärjestelmästä "karvaavasta" lääkemäärästä. Kuriositeettina voidaan todeta, että poliisin rekisteristä löytyi vuonna 2013 merkintä heroiinista 55 kertaa kun korvaushoitolääkkeistä merkintöjä löytyi 2269 kertaa. Muista tarkastelluista lääkkeistä lihaskouristusten, ADHD:n ja masennuksen hoitoon tarkoitettuista lääkkeistä löytyi melko vähän merkintöjä, mutta määrät olivat nousussa. Käyttäjät ilmeisesti kokeilevat uusia päihdekäyttöön sopivia

lääkkeitä, joista osa osoitautuu siihen sopiviksi.

LAITON MAAHANTUONTI VAIKEUTTAA TILANNETTA

Lääkkeiden päihdekäytön kohdalla kyse on niin kutsutuista PKV-lääkkeistä, jotka löytyvät Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus Fimean vahvistamalta pääasiassa keskushermostoon vaikuttavien lääkeaineiden listalta. Päihteinä käytettävistä lääkkeistä osa on laillista tietä hankittuja, hoitoon tarkoitettuja lääkkeitä, osa taas Suomeen ulkomailta tilattuja tai salakuljetettuja lääkkeitä. Lääkärien koulutuksessa ja ammattilehdissä on kiinnitetty viime vuosina enemmän huomiota lääkkeiden päihdekäytön mahdollisuuteen. Alustavat tiedot sähköisestä reseptistä antavat viitteitä siitä, että järjestelmä tarjoaa uusia mahdollisuuksia lääkkeiden päihdekäytön vähentämiseen. Laillisesti hankittujen lääkkeiden päihdekäytössä on ehkä odotettavissa kasvun taittumista, ehkä jopa laskua. Laiton, lähinnä internetkaupan vilkastumisen mukanaan tuoma lisääntynyt lääkkeiden tilaaminen ohi Suomen apteekkijärjestelmän sekä mahdollinen matkustajatuonin kasvu johtavat kuitenkin siihen, että asiantuntijoiden ennakoititutkimuksessa viitosen vuotta sitten esittämä arvio huumeiden käytön kasvavasta lääkkeellistymisestä on edelleen todennäköinen.

HUUMAUSAINEKONTROLI HANKALOITUU LÄÄKKEIDEN JOHDOSTA

Lääkkeet näyttävät osin korvanneen laittomien aineiden käyttöä päihtymykseen, ja tällä on ollut sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia.

Laittomiin huumeisiin verrattuna lääkkeet ovat puhtaita ja niiden ainepitoisuudet vaikoituja, mikä vähentää yliannostuksen vaaraa ja epäpuhtauksien aiheuttamia haittoja. Asiantuntijoiden enemmistö on kuitenkin pitänyt ennakoitua huumeiden käytön lääkkeellistymistä haitallisena: huumeet ovat selkeämpi "vihollinen" – ne ovat aina pahoja. Lääkkeet ovat oikein käytettyinä laillisia ja hyödyllisiä, väärin käytettyinä taas laittomia ja vaarallisia. Kansallisesti tilanteessa on näkyvissä merkkejä siitä, että lääkäreiden parempi tietoisuus lääkkeiden päihdekäyttömahdollisuudesta on ehkä kantamassa hedelmää bentsodiatsepiinien osalta. Kontrollin osalta tilanne käy koko ajan vaikeammaksi internetkaupan takia sekä siksi, että löydetty aineet eivät itessään ole laittomia, vaan poliisin ja syyttäjän on kyettävä näyttämään niiden hankinta, hallussapito tai käyttö ei-asianmukaiseksi. ■

Lintonen työskentelee Alkoholitutkimussäätiössä tutkimusjohtajana ja Karjalainen Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella erikoistutkijana.

Lisätietoja: Karjalainen K, Hakkarainen P: Lääkkeiden väärinkäyttö 2000-luvun Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 2013;78(5):498–508.

Lintonen T, Rönkä S, Kotovirta S, Konu A: Huumeet Suomessa 2020 ennakoititutkimus. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 101, 2012.

Niemelä S, Mikkonen A: Tunnistusta lääkkeiden väärinkäyttäjistä ja päihdekäyttöön tulleita lääkkeitä. Suomen Lääkärilehti 2014;69:624–627.

Lintonen T, Niemelä S (2015): Kipulääkkeiden väärinkäyttö yleisty. Suomen Lääkärilehti 70(7):376–377.

Kannabiksen laillistamisen kokemuksia maailmalta

Uruguayssa ja muutamassa Yhdysvaltain osavaltiossa on päädytty kannabiksen laillistamiseen ja jonkin verran kokemuksia on jo kertynyt. Näiden maiden kokemusten perusteella ei voi vielä vetää johtopäätöksiä vaikutuksista Suomessa.

Kun keskustellaan kannabiksen laillistamisesta, pohditaan usein huomaamatta ainakin kahta eri kysymystä: Tuleeko kannabiksen olla laillista ja säädeltyä kuten esimerkiksi alkoholin ja tupakan? Tai tuleeko sen käytöstä tai pienten määrien hallussapidosta omaan käyttöön rangaista? Kannabiksen laillisuus ja käytön rangaistavuus ovat kaksi eri asiaa.

Laillistaminen tarkoittaa kannabiksen laillista jakelua sovitulla tavalla rajoitetummin tai vapaammin. Käytön ja hallussapidon rangaistavuus voidaan poistaa kokonaan (dekriminalisointi) tai teot voivat olla yhä lainvastaisia, mutta niistä ei käytännössä enää rangaista (depenalisointi). Osana keskustelua on myös suhtautuminen kannabiksen kotikasvatukseen. Laillistamisen ei tarvitse tarkoittaa kotikasvatuksen salli-

mista ja toisaalta oman käytön salliminen voi tarkoittaa myös kasvattamisen sallimista omaan käyttöön. ”Laillistamiskeskustelulla” voidaan siis tarkoittaa esimerkiksi kaikkia näitä asioita tai vain osaa niistä. Laillistamiskeskusteluun sekoittuu myös keskustelu kannabiksen käytöstä lääkkeenä.

Laillistamisen tai säädellyille markkinoille vapauttamisen tarkoituksena on yleensä hävittää kannabiksen tuottamisen sekä myynnin yhteydessä esiintyvä ammatirikollisuus. Laillistamista vastustetaan yleisimmin huumeikiellon viestillä: jos kannabiksen käyttö olisi hyväksyttyä, sen sekä laittomien huumeausaineiden käyttö yleistyisi. Kuten aina päihteistä puhuttaessa, yhteiskunnallinen pohdinta sääntelyn vaihtoehtoista sekoittuu helposti arvopohjaisiin henkilökohtaisiin näkemyksiin päihteiden

käytön hyväksyttävyydestä tai tuomittavuudesta.

URUGUAY RAKENTAA VALTION MONOPOLIA

Uruguayssa hyväksyttiin vuoden 2013 lopulla laki kannabiksen tuotannon, jakelun ja myynnin sallimisesta. Sen käytännön toimeenpano on viivästynyt vuoden 2015 alkuun. Pienten määrien hallussapito ja käyttö ei ole ollut Uruguayssa laitonta. Lain taustalla on ajatus siitä, että sallimalla valvottu tuotanto ja myynti, rikollisjärjestöiltä poistetaan mahdollisuudet ansaita marihuanakaupalla ja houkutella asiakkaitaan vahvempien huumeausaineiden käyttäjiksi.

Lain mukaan marihuanaa voivat ostaa laillisesti vain 18 vuotta täyttäneet Uruguayn kansalaiset ja maassa pysyvästi asuvat ulkomaalaiset. Käyttäjien pitää rekisteröityä postitoimistossa, jossa

heiltä otetaan sormenjälki kahdesta sormesta ja annetaan tunnusluku hallituksen ylläpitämään käyttäjärekisteriin. Käyttäjien tarkan valvonnan toivotaan estävän marihuanaturismin kehittyminen.

Rekisteröidyt käyttäjät voivat hankkia marihuanaa kolmella vaihtoehtoisella tavalla. He voivat ostaa 40 grammaa marihuanaa kuukaudessa 10 gramman viikkoannoksina sitä myyvistä apteekeista. He voivat viljellä korkeintaan kuutta kannabiskasvia kotitaloutta, ei siis käyttäjää, kohden ja vuosituotannon yläraja on 480 grammaa. Tai he voivat liittyä ”kannabisklubiin”, jolle myönnetään lupa korkeintaan 99 kannabiskasvin viljelyyn siten, että kasvien yhteenlaskettu tuotantokatto on korkeintaan 480 grammaa jokaista jäsentä kohden. Kannabisklubien jäsenmäärän on oltava vähintään 15 ja enin-

Mikäli Uruguayssa viljelystä ei tule kannattavaa valtio saattaa joutua tukemaan viljelijöiksi ryhtyviä tai he joutuvat suuntaamaan osan tuotannosta laittomille markkinoille.

→ tään 45 käyttäjää.

Uruguayn kannabispolitiikasta vastaa kansallinen huumevirasto, jota tukee kannabilain sääntämisen yhteydessä perustettu kannabiksen sääntely- ja valvontainstituutti (Instituto de Regulación y Control de Cannabis, IRCCA). IRCCA ylläpitää myös marihuanan käytön seurannan vaatimia rekistereitä viljelijöistä, käyttäjistä, kotikasvattajista, kannabisklubeista ja sitä myyvästä apteekista. IRCCA:n valvomat kannabisviljelmät sijoitetaan turvallisuussyistä armeijan hallinnassa oleville maa-alueille etäälle suurimmista asutuskeskuksista. IRCCA myöntää hakemukselta yksityisille maataloustuotajille viljelylisenssejä.

Uruguayn apteekkien osallistuminen marihuanan myyntiin on vapaaehtoista. Apteekki saa myymästään kannabiksesta 30 prosentin katteen. Marihuanageramman myyntihinta tulee olemaan

noin 20–22 Uruguayn pesoa (0,87–0,95 USD). Myytävä marihuana tulee olemaan parempilaatuista ja halvempaa kuin lähinnä Paraguaysta salakuljetettu marihuana. Edullisen myyntihinnan toivotaan vievän markkinat laittomasti maahan tuodulta aineelta. Toisaalta matalan myyntihinnan pelätään lisäävän käyttöä ja on epäilty, ettei kannabiksen viljely säädetyllä hinnalla ole kannattavaa. Mikäli viljelystä ei tule kannattavaa valtio saattaa joutua tukemaan viljelijöiksi ryhtyviä tai he joutuvat suuntaamaan osan tuotannosta laittomille markkinoille.

KOKEMUKSIA YHDYSVALLOISTA

Yhdysvalloissa Washingtonin ja Coloradon osavaltiot hyväksyivät kannabiksen laillistamisen kansanäänestyksessä marraskuussa 2012. Washingtonissa laki astui voimaan joulukuussa 2012 ja Coloradossa tammikuussa

2014. Myös Oregonin osavaltio on laillistanut kannabiksen ja muissa osavaltioissa on tehty lievennyksiä käyttöön ja hallussapitoon. Tietoja laillistamisen vaikutuksista on eniten saatavilla Coloradosta ja jonkin verran Washingtonista. Tiedot myös vaihtelevat hieman lähteestä riippuen. Alla on listattuna tällä hetkellä saatavilla olevia kokemuksia laillistamisen jälkeen pääasiassa Coloradon osavaltioista, täydennettynä saatavilla olevilla tiedoilla Washingtonin osavaltioista. On hyvä huomioda, että Coloradon ja Washingtonin mallit eroavat jonkin verran toisistaan. Esimerkiksi Washingtonissa toiminta on huomattavasti säädellympää kuin Coloradossa.

ODOTETUT HYÖDYT

Verotulojen kasvu: Kannabis-tuotteita verotetaan Coloradon osavaltiossa kuten muitakin tuotteita ja palveluja (2,9 %). Lisäksi niille on määrätty

10 % lisävero vähittäismyyntiin ja 15 % vero tukkumyyntiin. Lääkekäyttöluvan haltijat (1,5 % kansalaisista) saavat ostaa lääkekannabista edelleen verottomasti. Huvikäyttöä arvioidaan hyödyntävän noin 12 % asukkaista. Osavaltiossa odotetaan saatavan verotuloja kannabiksen kaupasta noin 40 miljoona dollaria vuodessa. Kansallisella tasolla laillisen bisneksen arvo on nyt noin 1,5 miljardia dollaria, mutta bisneksen odotetaan kasvavan peräti 10 miljardiin dollariin vuoteen 2019 mennessä.

Turismin kasvu: Coloradon suurimmasta kaupungista Denveristä on kehittynyt maailman kannabispääkaupunki ja turismi on lähtenyt voimakkaaseen kasvuun.

ODOTTAMATTOMAT HYÖDYT

Opioidikuolemien lasku: Kannabiksen on todettu olevan turvallisempaa kivun hoidossa kuin opioidivalmisteiden. Kannabiksen laillistaneissa osavaltioissa näyttäisi siltä, että kannabis olisi osittain korvannut opioidilääkkeitä kivun hoidossa ja opioidien aiheuttamat kuolemat olisivat vähentyneet.

ODOTETUT HAITAT

Valvonnan vaikeus: Yhdysvaltain osavaltioissa, joissa kannabis-kauppa on markkinavetoista, laillisen myynnin ja mustan pörssin väliseen suhteeseen liittyy jonkin verran ongel-

Kannabis ei ole Suomessa tullut alkoholin tilalle vaan sen rinnalle. Näin on tapahtunut myös Coloradon osavaltiossa.

mia. Kannabista on kulkeutunut laillisilta markkinoilta mustan pörssin puolelle niissä osavaltioissa tai naapurimaissa, joissa sen käyttö on edelleen laitonta. Laillisen tuotannon ja myynnin rinnalla saattaa edelleen jatkua myös laitton toiminta. Myös laittomasti tuotettua kannabista on valunut valvotun myynnin puolelle. Tilanne on siten erilainen kuin Uruguayssa, jossa valmistus ja myynti ovat täysin valtion hallinnassa. Yhdysvalloissa ponnistellaan myös poliittisten ongelmien kanssa. Vaikka Washingtonin ja Coloradon osavaltioissa kannabiksen jakelu ja käyttö on sallittua, toiminta rikkoo liittovaltion lakeja.

Terveydenhuollon kustannusten nousu: Kannabiksen saatavuuden lisääntyminen on odotetusti lisännyt terveydenhuollon kustannuksia, vaikka niiden arvioiminen on vaikeaa. Monet terveysongelmat ovat kroonisia ja ilmenevät hitaasti ajan kuluessa käytön lisääntyessä. Akuuteista terveysongelmista terveydenhuolto ovat kuormittaneet etenkin lisääntyneet psykoosit, ahdistuneisuus ja depressiooireet. Myös kannabismyrkytysten määrä on ollut selvässä nousussa. Terveyden- tai sairaanhoitoa vaativat yliannostukset ovat yleisimmin syötävien yhdisteiden aiheuttamia, sillä pitkittynyt imeytyminen ja valmisteiden THC pitoisuuden vaihtelut vaikeuttavat annosten arviointia.

ODOTTAMATTOMAT HAITAT

Palovammat: Kannabikseen liittyvät palovammat olivat lisääntyneet merkittävästi. Suurin osa näistä oli nk. salamapaloja (flash burns) jotka syntyvät THC:n uuttamisesta kasveista butaanin avulla.

Kannabiksen vaikutuksen alaisena ajaminen: Laillistamisen seurauksena myös ajoneuvoilla ajaminen kannabiksen vaikutuksen alaisena lisääntyy ja onnettomuusriski kasvaa. Osavaltioissa ei kuitenkaan ole vielä olemassa hyvää testiä huumantuneena ajamisen toteamiseen ja siksi esim. Coloradossa ei tällä hetkellä ole laitonta ajaa kannabiksen vaikutuksen alaisena.

Alkoholin kulutuksen nousu: Alkoholin kulutus ei ole vähentynyt kannabiksen laillistamisen myötä, vaan on päinvastoin lähtenyt kasvuun.

Lasten myrkytykset: Vakavin odottamattomista ongelmista on lasten THC myrkytysten suuri kasvu. Suurimmassa osassa tapauksista myrkytykset aiheutuvat syötävistä THC-valmisteista, kuten leivonnaisista ja karkeista.

KESKUSTELU SUOMESSA

Huume politiikassa on tapahtunut lyhyessä ajassa paljon sellaista, mitä vielä joitain vuosia sitten ei pidetty edes mahdollisena. Maailmalla tapahtuvat muutokset heijastuvat myös suomalaiseen keskusteluun. Maailmal-

ta saatavista esimerkeistä ei voida suoraan päätellä, mitä Suomessa tapahtuisi vastavassa tilanteessa. Päihdetutkimuksesta tiedämme, miten tarjonta vaikuttaa kulutuksen määrään. On syytä olettaa, että matalan käyttöasteen maissa, kuten Suomessa, kannabiksen vapauttaminen laillisille markkinoille todennäköisesti lisää aineen käyttöä.

Suomessakin laillistamista on puollettu sillä, että kansanterveys kohentuisi kuluttajien vaihtaessa alkoholin kannabikseen. Ainakaan lyhyellä aikavälillä tämä ennustus ei näyttäisi saavan tukea tutkimuksista: Suomessa kannabista käyttävät ja kokeilleet nuoret käyttävät myös alkoholia keskimääräistä enemmän. Kannabis ei ole Suomessa tullut alkoholin tilalle vaan sen rinnalle. Näin on tapahtunut myös Coloradon osavaltiossa. Muiden maiden ratkaisuja on syytä seurata tarkkaan, mutta niiden pysyvämmistä tuloksista voidaan tehdä johtopäätöksiä vasta 5–10-vuoden päästä.

Mutta kuten alussa todettiin, laillistaminen ei ole huumausainepolitiikan ainoa vaihtoehto. Keskustelua käydään myös kannabiksen käytön kontrollin lieventämisestä ja sen mahdollisista vaikutuksista. ■

Sanna Kailanto toimii erikoistutkijana Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tupakka, rahapeli ja riippuvuus yksikössä. Elina Kotovirta

toimii neuvottelevana virkamiehenä sosiaali- ja terveysministeriön terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen osastolla.

Kirjallisuutta:
UK Home Office: Drugs: International Comparators 2014.

The Legalization of Marijuana in Colorado: The Impact Vol.2 / August 2014

Monte, Andrew A., Zane, Richard D., Heard Kennon J.: The Implications of Marijuana Legalization in Colorado. The Journal of the American Medical Association 2015;313(3):241–242.

Hurley, William & Mazor Susan: Anticipated Medical Effects on Children From Legalization of Marijuana in Colorado and Washington State: A Poison Center Perspective. JAMA Pediatrics 2013;167(7):602–603.

Suomen Buenos Airesin suurlähetystön tiedonannot Uruguayn lain etenemisestä.

Muuntohuumeita koskeva lainsäädäntö uudistui

Lainmuutos parantaa mahdollisuuksia ennakoivaan valvontaan

Usia psykoaktiivisia aineita eli ns. muuntohuumeita ovat sellaiset aineet, jotka vaikutuksiltaan tai rakenteeltaan sekä ennen kaikkea päähtymiseen tähtäävältä käyttötavaltaan muistuttavat perinteisiä huumausaineita, mutta joita ei valvota huumausaineina. Näitä aineita on Suomessa kontrolloitu vuoden 2014 loppuun asti kahden lain avulla. Muuntohuumeita on voitu listata lääkelain (395/1987) nojalla annettuun lääkeluetteloon kohtuullisen nopeasti ja luokittelupäätökset ovat rajoittaneet ainoastaan aineen maahantuontia ja levittämistä, mutteivät vaikuttaneet aineiden asianmukaiseen käyttöön esimerkiksi prosessiteollisuudessa. Kansallisen riskiarvion perusteella aineita on luokiteltu edelleen huumausainelain (373/2008) nojalla varsinaiseen huumausaineluetteloon eli valtioneuvoston asetukseen huumausaineina pidettävistä aineista, valmistusta ja kasveista (543/2008).

MUUTOKSEN TAUSTALLA EU:N TUOMIOISTUIMEN PÄÄTÖS

Suomalainen tapa soveltaa kahta eri lakia kyseenalaistettiin heinäkuussa 2014. Tällöin EU:n tuomioistuin antoi varsinaisesti Saksaa koskeneen tuomion lääkelain käytöstä muuntohuumeiden kontrolloimiseen. Tuomion mukaan ”lääkedirektiivin 1 artiklan mukaisen lääkkeen määritel-

män piiriin eivät kuulu mausteyrteistä ja kannabinoideista koostuvat tuotteet, joista aiheutuvat vaikutukset rajoittuvat pelkästään elintoimintojen muuttamiseen ilman, että niistä voi aiheutua välittömiä tai välillisiä hyödyllisiä vaikutuksia ihmisten terveydelle, joita käytetään ainoastaan humalatilanteiden aikaansaamiseksi ja jotka näin ollen ovat ihmisten terveydelle haitallisia” (Yhdistetyt asiat C-358/13 ja C-181/14).

Vaikka Suomen lääkeluokittelua ei ollut vastaavalla tavalla tutkittu, päätöstä tulkittiin niin, että osa lääkelain nojalla tehdyistä muuntohuumeluokitteluista olisi EU:n oikeuden vastaisia. Tuomion antamisen jälkeen Suomessa hylättiin joidenkin lääkelain nojalla valvottujen muuntohuumeiden maahantuontia ja myyntiä koskevia syytteitä. Jotkut hylkäävistä päätöksistä eivät kuitenkaan ole saaneet lainvoimaa, koska lääkelain soveltavuudesta osaan aineista on valitettu. Kahdesta käräjäoikeuden hylkäävästä päätöksestä pyydettiin ennakkopäätösvalituslupaa suoraan Korkeimmalta oikeudelta. Korkein oikeus myönsi luvat ja käsittelee nyt valituksia lääkelain soveltavuudesta muuntohuumeiden valvontaan eli käytännössä sitä, millainen vaikutus EU:n tuomioistuimen antamalla ratkaisulla on kansallisen tuomioistuimen lainkäyttöratkaisussa. Lehden mennessä painoon ei ollut vielä tietoa siitä, minkälaisen kannan KKO on ottanut.

Koska oikeustila muuttui epäselväksi, nähtiin tarpeelliseksi selkeyttää lainsäädäntöä. Syksyn 2014 aikana valmisteltiin sosiaali- ja terveysministeriön johdolla huumausainelain muutos, jonka valmistelussa olivat tiiviisti mukana oikeusministeriö, lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus Fimea, Valtakunnansyöttäjänvirasto, sisäministeriö, Tulli ja Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.

Lainvalmistelun lähtökohdaksi otettiin aiempi kaksiportainen järjestelmä. Kaikkia lääkelailta rajoitettuja aineita ei nähty tarpeelliseksi luokitella huumausaineiksi tiukan valvonnan piiriin. Tarkoituksenmukaisimpana ratkaisuna nähtiin uuden määritelmän lisääminen huumausainelakiin (3 §:n 3 mom) ja uuden asetuksen antaminen (1130/2014). Näin huumausaineeksi luokiteltujen aineiden lisäksi huumausainelakiin syntyi uusi aineryhmä, kuluttajamarkkinoilta kielletyt psykoaktiiviset aineet (KKP-aineet), joihin nähtiin parhaaksi soveltaa vastaavia rangaistusseuraamuksia kuin lääkelailta valvottaviin aineisiin.

HUUMAUSAINELAIN UUSI JAKO: HUUMAUSAINEET JA KKP-AINEET

Ennen huumausainelakiin listattiin vain huumausaineita, mutta lakimuutos toi mukanaan uuden soveltamisalueen. Valtioneuvoston asetuksen huumausaineina pi-

Huumausainelakia on viiden viime vuoden aikana muutettu jo kolmeen kertaan muuntohuumeiden kiihtyneen ilmaantumistahdin myötä.

dettävistä aineista, valmisteista ja kasveista liitteisiin I–IV listataan ne aineet, joiden nähdään kuuluvat huumausaineiden luokkaan. Näihin aineisiin sovelletaan, kuten ennenkin, rikoslain 50 lukua huumausainerikoksista. Huumausaineet ovat tiukan kontrollin piirissä: esimerkiksi aineiden käyttö ja hallussapito on kriminalisoitu ja liikennevalvonnassa sovelletaan nollatoleranssia. Tämä tarkoittaa sitä, että kuljettajan veressä ei saa olla ajon aikana tai sen jälkeen huumausaineen vaikuttavaa ainetta tai aineenvaihduntatuotetta.

Valtioneuvoston asetuksen kuluttajamarkkinoilta kielletyistä psykoaktiivisista aineista liitteeseen listattavat aineet eivät ole huumausaineita. Näihin KKP-aineisiin sovelletaan rikoslain 44 lukua terveyttä ja turvallisuutta vaarantavista rikoksista. Kuluttajamarkkinoilta kiellettyjen psykoaktiivisten aineiden valmistus, maahantuonti, varastointi, myynnissä pitäminen ja luovuttaminen ovat kiellettyjä ja kiellon rikkomisesta voidaan tuomita rikoslain nojalla sakkoa tai vankeutta enintään yksi vuosi. Aineiden maahantuonti, varastointi ja käyttö tutkimus- ja teollisessa toiminnassa on kuitenkin sallittua ilmoituksen tekemisen jälkeen eikä aineiden käyttö tai hallussapito ole kielletty. Koska aineet eivät ole huumausaineita, niitä ei myöskään koske liikenteen nollatoleranssi. Liikennejuopumus-tapauksissa on näiden aineiden kohdalla osoitettava, että kuljettajan suorituskyky on huonontunut.

Kun huumausainelain muutos tuli voimaan joulukuussa 2014, uuteen asetukseen siirrettiin 153 aiemmin lääkelailta valvottua ainetta. Asetuksen luetteloa täydennettiin tämän vuoden alussa, jolloin listaan lisättiin vielä 141 aiemmin kokonaan valvonnan ulkopuolella ollutta uudempaa ainetta, joiden luokittelua lääkkeeksi ei ollut enää katsottu tarkoituksenmukaiseksi.

MINKÄLAISIA OVAT KIELLETYT PSYKOAKTIIVISET AINEET?

Suurimmalle osalle kuluttajamarkkinoilta kielletyistä psykoaktiivisista aineista ei ole osoitettavissa varsinaista teollista tai kaupallista käyttötarkoitusta. Esimerkiksi synteettisiä kannabinoideja on määritelty lääkeaineiksi niiden aikaansaaman vaikutuksen perusteella. Näitä ovat esimerkiksi huumausaineeksi jo luokiteltujen JWH-aineiden erilaiset analogit. Useat kannabinoidit aiheuttavat kannabiksen kanssa samoja vaikutuksia ihmisen elimistössä. Terveydellisiä riskejä pahentaa se, että vaihtelevia määriä kyseisiä aineita käytetään erilaisten yrttisekoitusten seassa, jolloin voimakkaastikin vaikuttavien, tuntemattomaksi jäävien aineiden annostelu on vaikeaa. Monia kannabinoideja on syntetisoitu ja tutkittu alun perin lääkekehityksessä esimerkiksi kivun hoitoon. Kannabinoidien haittavaikutukset, kuten psykoaktiiviset ominaisuudet, ovat usein olleet esteenä jatkokehittämiselle lääkinnällisissä tarkoituksissa.

Muita aineryhmiä ovat mm. fenetyyliamiinit ja katinonit. Fenetyyliamiinit ovat päihdekäytössä yleisimmin piristäviä, mutta niillä voi olla myös hallusinogeenisiä vaikutuksia. Fenetyyliamiiniryhmään kuuluu lukuisia vanhempia, tunnettuja ja huumausaineita kuten amfetamiini, metamfetamiini ja MDMA eli ekstaasi. Synteettiset katinonit ovat sukua kat-huumeen (catha edulis) vaikuttavalle aineelle. Tunnetuimpia muuntohuumeekatinoneja Suomessa on huumausaineeksi luokiteltu MDPV. Myös katinonit ovat vaikutuksiltaan tunnetuimpien fenetyyliamiinien tavoin lähinnä piristäviä.

Kaikki valvonnassa olevat aineet eivät ole vakiintuneet käyttöön Suomessa eivätkä kaikki aineet ole osoittautuneet merkittävän vaarallisiksi. Eniten haittoja aiheuttavia aineita siirretään jatkossakin valtioneuvoston asetuksella varsinaiseen huu-

mausaineluetteloon, jolloin myös niiden käyttö ja hallussapito tulevat laittomiksi ja niihin sovelletaan samaa rangaistusasteikkoa kuin muihin huumausaineisiin.

MUUTTUVA HUUMAUSAINELAKI

Huumausainelakia on viiden viime vuoden aikana muutettu jo kolmeen kertaan muuntohuumeiden kiihtyneen ilmaantumistahdin myötä. Uusia psykoaktiivisia aineita on eurooppalaisessa seurantajärjestelmässä jo yli 400 ja uusia havaintoja tulee Euroopasta viikoittain yhä useampia. Suomessa ja muualla Euroopassa keskustellaan aktiivisesti muuntohuumevalvonnan kehittämisestä ja etsitään erilaisia mahdollisuuksia valvoa aineita jo ennen kuin ne ovat ilmaantuneet markkinoille. Tarjonnan rajoittamista kontrollia kiristämällä pidetään tärkeänä keinona puuttua aineiden päihdekäytöstä seuraaviin ongelmiin.

Vaikka Suomessa ei ainakaan vielä ole siirrytty aineryhmäkohtaiseen eli ns. generiseen luokitteluun, uusi lakimuutos paransi mahdollisuuksia ennakoivaan valvontaan. Nyt meillä on mahdollista luokitella huumausaineeksi tai KKP-aineeksi tunnettujen aineiden ns. paikkaisomeereja, vaikka kyseistä isomeeriä ei olisi vielä havaittu Suomessa tai Euroopassa. ■

Elina Kotovirta on neuvotteleva virkamies sosiaali- ja terveysministeriössä ja Katja Pihlainen ylitarkastaja Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus Fimeassa.

Kahden lain soveltamisesta enemmän: Kainulainen H., Pihlainen K. & Kotovirta E.: Muuntohuumeiden valvonta. Yhteiskuntapolitiikka 2014; 79(4): 424–34.

Muuntohuumeiden lyhyt pitkä historia Suomessa

Keskusrikospoliisin Rikostekninen laboratorio saa tutkittavaksi jatkuvasti uusia yhdisteitä

Muuntohuumeiden historia Suomessa on ollut verrattain lyhyt mutta kiivas. Asiakokonaisuutta voidaan tarkastella vasta 2000-luvulta alkaen, vaikka ainakin lähinaapuristamme on löydettävissä viitteitä tapahtumista jo useiden vuosikymmenten takaa. Sanomalehti Ilkka julkaisi kesällä 2013 Vanha Ilkka -palstallaan 13.7.1973 päivätyn uutisen ”Ruotsissa uutua huumausainetta”. Kirjoituksessa todetaan: ”Pidätetty mies on kuulusteluissaertonut, että huumausaineiden myyjät pyrkivät järjestelmällisesti kiertämään huumausainelakia valmistamalla rekisteröimättömiä huumeita”.

MILLENNIUM TOI MUUNTOHUUMEET SUOMEEN

Keskusrikospoliisin Rikosteknisen laboratorion huumaus- ja lääkeainetutkimusten näkökulmasta ensimmäiset uuden sukupolven muuntohuumeet ilmaantuivat Suomeen vuosina 2001–2005. Vuonna 2001 todettiin Suomessa ensimmäisen kerran 1-bentsyyli-

ratsiini (BZP), joka EU:n toimesta luokiteltiin huumausaineksi vasta vuonna 2008.

Toinen merkkipaalu muuntohuumeiden ilmaantumisesa olivat Pekingin kesäolympialaiset vuonna 2008. Ilman- saasteet olivat iso ongelma kisajärjestäjille. Siksi monia teollisuuslaitoksia, kuten kemiantehtaita, suljettiin jo useita vuosia ennen olympialaisia. Eräiden laitosten sulkeminen johti siihen, että eurooppalaisilta laittomilta huumausainelaboratorioilta loppui ekstaasitablettien vaikuttavan aineen MDMA:n lähtöaine. Korvaavaksi aineeksi ilmestyi hyvin nopeasti mCPP, kloorifenyyli- lipiperatsiini. mCPP olikin Rikosteknisen laboratorion tutkimuksissa yleisin löydös ekstaasitableteissa usean vuoden ajan, kun taas MDMA:ta ei juuri esiintynyt. mCPP sai huumausaineluokituksen maaliskuussa 2012.

Varsinaisesti koko kansan tietoisuuteen muuntohuumeet tulivat MDPV:n (metyleenidioksi- pyrovaleroni) myötä alkuvuonna 2008. Yhdiste-

aiheutti useita myrkytystapauksia, joista myös uutisoitiin laajasti. MDPV sai nopeasti useita lempinimiä. ”Aakkosia” ja ”Peeveliä” markkinoitiin myös seksihuumeena, vaikka käyttäjäkertomusten mukaan seksi ei todellakaan ollut mielessä pahojen vieroitusoireiden vuoksi. MDPV:n vaikutus Suomen huumausainetilanteeseen oli niin raju, että se luokiteltiin pikavauhtia huumausaineksi kesäkuussa 2010 huumausainelain muutoksella (595/2010).

MDPV:n jälkeen uutiskynnyks on ylittynyt muuntohuumeiden kohdalla useasti. Mm. ”Daisy” ja ”Jehovat” ovat aiheuttaneet useita myrkytyksiä ja jopa kuolematapauksia. Tyypillisimmin uutisoinnit ovat ihmetelleet koko trendin valtavaa kasvuvoimaa, aineiden määrän lisääntymistä ja ostamisen helpoutta.

NYT VALVONTA VASTAA NYKYTILANNETTA

Perinteinen aineiden luokittelu kansainvälisillä yleissopimuksilla on jäänyt hitau-

tensa vuoksi auttamattomasti jälkeen muuntohuumeiden ilmaannuttua huumausainemarkkinoille. Eurooppalaisittain merkittävin tapahtuma muuntohuumeiden valvon- nassa tapahtui vuonna 2005. Tällöin EU:n komission päätöksellä (2005/387/JHA) jäsenmaiden välinen nopean tiedonvaihdon järjestelmä laajennettiin koskemaan kaikkia uusia psykoaktiivisia aineita.

Euroopan huumausaineiden ja niiden väärinkäytön valvontakeskus EMCDDA on jo vuodesta 1997 koordinoi- nut ns. varhaisen varoituk- sen järjestelmää (EWS, early warning system), mutta vasta komission päätöksen jälkeen vuonna 2005 järjestelmä alkoi toimia tehokkaasti jäsen- maiden välillä.

EWS-järjestelmään ilmoitettujen muuntohuumeiden lukumäärät ovat kasvaneet tasaisen nopeasti. Vuosina 2005–2008 pysyttiin alle 16 uudessa aineessa vuosittain. Vuonna 2009 jäsenmaat ilmoittivat 24 uutta yhdistettä

Muuntohuumeiden nopea ilmestyminen markkinoille on haaste valvontaprosessille.

ja vastaavasti 2010: 41, 2011: 49, 2012: 74 ja 2013: 81 uutta yhdistettä. Vuoden 2014 lukumäärä tulee oletettavasti ylittämään sadan. Jopa kaksi uutta yhdistettä ilmestyy markkinoille joka viikko. Ilmoitettujen yhdisteiden lukumäärä ei kerro pelkästään uusien yhdisteiden runsaudesta vaan myös jäsenvaltioiden parantuneista raportointivalmiuksista. EWS-järjestelmän tuoma tiedonvaihdon nopeus ja tiedon saatavuuden parantuminen ovat auttaneet jäsenvaltioita merkittävästi uusien yhdisteiden tunnistamisessa.

Kansallisesti muuntohuumeiden nopea ilmestyminen huumausainemarkkinoille on aiheuttanut muutoksia yhdisteiden valvontaprosessiin. Aikaisemmin mainittu MDPV:n aiheuttama huumausainelain muutos ei ole käytännön kannalta toimivin ratkaisu, koska lakimuutos on aina aikaa vievä ja työläs prosessi.

Vuonna 2011 huumausainelakia muutettiin (322/2011) siten, että yhdisteitä voidaan luokitella kansallisesti huumausaineeiksi arviointiprosessin jälkeen. Tämän rinnalla valvonnassa on käytetty myös lääkelakia ja lääkeluetteloa. Viimeisin muutos huumausainelakiin tehtiin joulukuussa 2014 (1127/2014), jolloin määriteltiin uusi luokittelu ”kuluttajamarkkinoilta kielletyt psykoaktiiviset aineet”. Valtioneuvoston asetuksessa 1130/2014 yhdisteet on luokiteltu. Tarkoituksena on siirtää suurin osa lääkeluettelon liitteen 1A yhdisteistä tähän asetukseen. Muuntohuumeiden siirtäminen huumausainelain alaisuuteen antaa vahvan kuvan valvonnasta, vaikka kuluttajamarkkinoilta kiellettyjä psykoaktiivisia aineita ei pidetäkään huumausaineina, vaan rangaistukset rinnastuvat lääkelain mukaisiin rangaistuksiin.

MUUNTOHUUMEIDEN KAUPPA TOIMII INTERNETISSÄ TEHOKKAASTI

Palatakseen Ilkka-lehden uutiseen, muuntohuumeet eivät siis ole uusi trendi. Yli neljäkymmentä vuotta sitten huumausaineiden myyjiltä puuttui kuitenkin yksi merkittävä työkalu, joka olisi voinut mullistaa huumausainemarkkinat jo silloin: internet. Aikaisemmin uusia yhdisteitä myytiin perinteisillä huumausainemarkkinoilla ja aineiden valmistaminen oli pääsääntöisesti amatöörimäistä. Nykyään yhdisteitä voi tilata suurissa erissä suoraan tehtaalta esimerkiksi Kiinasta tai Intiasta. Pakkaus ja markkinointi hoidetaan Euroopassa.

Uusien yhdisteiden hankkiminen ei voisi enää olla helpompaa, kun tilauksen voi tehdä kotikoneelta ja posti kuljettaa lähetyksen kotiin saakka; ei tarvitse mennä enää etsimään myyjää kadulta. Internet on mahdollistanut aineiden markkinoinnin ja välittämisen, jolloin maantieteelliset rajat ovat poistuneet. EMCDDA:n tekemässä internet-katsauksessa vuonna 2012 julkisesta internetistä löytyi melkein 700 Euroopassa toimivaa verkko-kauppaa, jotka myyvät muuntohuumeita. On mahdotonta arvioida, kuinka paljon tällaisia kauppia on internetin ”pimeällä puolella” esimerkiksi Tor-verkossa. Monet verkkokaupat ovat myös hyvin asiakaspalveluhenkisiä. Ne lupaavat usein lähettää uuden tuotteen, jos ensimmäinen lähetyks jää tullissa kiinni.

MUUNTOHUUMEET OVAT TULLEET JÄÄDÄKSEEN

Internetin välityksellä tapahtuva muuntohuumeiden kauppa aiheuttaa painetta valvontaviranomaisille, kuten Tullille ja poliisille. Tullilaboratorion

ja Rikosteknisen laboratorion muuntohuumeinäytteiden määrät ovatkin tasaisesti nousseet vuosittain. On kuitenkin syytä mainita, että takavarikkomäärien perusteella muuntohuumeet ovat Suomessa vielä marginaalinen ilmiö. Perinteisten huumausaineiden, kuten amfetamiinin ja kannabiksen takavarikkomäärät ovat täysin eri tasolla verrattuna muuntohuumeisiin. Muuntohuumeongelmaa ei siitä huolimatta voi vähätellä ja ilmiön kasvunopeutta voi vain hämmästellä. Laboratorioiden kyky tunnistaa uusia yhdisteitä on koetuksella globaalisti, ja analyysimenetelmien kehittämiseen sekä ilmiön seuraamiseen käytetään valtavasti resursseja.

Kasvaako muuntohuumerendi vielä tulevaisuudessakin vai onko kyllästymispiste jo saavutettu? Tuleeko muuntohuumeiden historiasta pitkä vai lyhyt? Tällä hetkellä tunnistetaan kaksi uutta yhdistettä viikoittain, mutta samalla markkinoilta katoaa jo valvonnan alaisiksi otettuja aineita. Tällä perusteella voisi arvioida, että trendi tulee kasvamaan ja aineiden nimet vain vaihtuvat viikoittain. Markkinoita on niin kauan kuin on myyjiä, ostajia ja ennen kaikkea myytävää tuotetta. Jo nyt tiedetään, että JWH-yhdisteiden (”Jehovat”, synteettisiä kannabinoideja) keksijä John W. Huffman valmisti alun perin noin 450 erilaista JWH-yhdistettä. Läheskään kaikkia ei vielä ole tavattu, ja tämä on vain yksi yhdisteryhmä monien samanlaisten joukossa. Jatkossakin saamme analysoida, tunnistaa, tiedottaa, uutisoida ja hämmästellä tuntemattomia kirjain-numeroyhdistelmiä ja niiden käytön seurauksia. ■

Kirjoittaja on rikoskemisti Keskusrikospoliisissa.

Huumetilannetta voi seurata jätevedestä

Huumeidenkäytön laajuuden arviointi edustavasti väestötasolla on tutkimuksellinen haaste.

Yksi lupaavimmista uusista keinoista huumeitilanteen seuraamiseksi on huumejäämien mittaminen yhteiskunnan jätevesistä. Menetelmällä saadaan riippumatonta tietoa jätevesiverkoston alueella tapahtuvasta huumeiden käytöstä lähes reaaliaikaisesti.

Huumausaineet poistuvat ihmisen elimistöstä pääasiassa virtsan ja ulosteen mukana joko käytettynä kanta-aineena tai vesiliukoisempina aineenvaihduntatuotteina. Jätevedenpuhdistamoille viemäriverkostoa pitkin saapuvat jätevedet edustavat koko puhdistamon toiminta-alueen käyttäjäkuntaa ja väestön huumeidenkäyttöä.

Näytteet kerätään puhdistamolle saapuvasta puhdistamattomasta jätevedestä. Keräyksessä voidaan hyödyntää puhdistamoiden omia näytteenkeräyslaitteita, eikä esimerkiksi erillistä näytteenkeräystekniikkaa yleensä tarvita. Kerättävä kokoomanäyte edustaa puhdistamolle tulevaa, käsittelemätöntä jätevettä määritellyltä ajanjaksoilta.

Kerättyjen jätevesinäytteiden huumausainepitoisuudet määritetään laboratorioolosuhteissa hyödyntäen

menetelmätekniikkaa, jota käytetään esimerkiksi veri- ja virtsanäytteiden oikeustoksikologisissa tutkimuksissa. Kehitetyillä menetelmillä voidaan määrittää erittäin pieniä pitoisuuksia tutkittavia yhdisteitä. Kun tunnetaan huumausaineiden pitoisuudet tutkitussa jätevedessä, tulevan jäteveden määrä sekä alueen väestön määrä, voidaan pitoisuudet muuttaa kuvaamaan alueella tapahtuvaa huumeidenkäyttöä.

JÄTEVESITUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA KÄYTTÖ SUOMESSA

Väestötasolla tehtävä jätevesitutkimus kertoo käytettävistä huumeista, huumeiden käytön määrästä ja sen muutoksista. Menetelmä ei anna vastauksia siihen, keitä käyttäjät täsmällisesti ovat tai kuinka paljon he yksilötasolla aineita käyttävät. Merkittävänä etuna on, että menetelmällä tavoitetaan suhteellisen helposti

huomattava osa väestöstä, myös kovien huumeiden käyttäjät. Esimerkiksi yksistään pääkaupunkiseudulla sijaitsevien Helsingin Viikinmäen ja Espoon Suomenojan puhdistamoiden toiminta-alue kattaa noin 1,1 miljoonaa ihmistä eli noin 20 prosenttia Suomen väestöstä.

Jätevesitutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa etenkin kovien huumeiden käytön alueellisesta esiintyvyydestä ja siinä tapahtuvista muutoksista sekä verrata Suomen huumeitilannetta kansainväliseen tilanteeseen. Kansainvälisistä jätevesitutkimuksista saatava tieto on merkityksellistä, sillä esimerkiksi huumeitilanteesta kertyvä tieto on vahvasti riippuvainen kunkin maan käytännöistä ja resurssista eivätkä takavarikot suoraan kuvasta alueella tapahtuvaa huumeidenkäyttöä. Euroopan huumausaineiden seurantakeskus (EMCDDA)

julkaisee nykyisin vuosittain kansainvälisen jätevesitutkimuksen tuloksia. Tutkimus suoritetaan samankaltaisesti samaan aikaan useissa kymmenissä Euroopan kaupungeissa. Vuonna 2014 näytteitä kerättiin Suomesta 14 eri jätevedenpuhdistamolta käsittäen noin 45 prosenttia väestöstä. Samassa yhteydessä toistettiin vuonna 2012 ensimmäisen kerran toteutettu valtakunnallinen seuranta.

Lisäksi tutkimuksen tärkeänä tavoitteena on yhdistää jätevesitutkimuksen mitattua tietoa eri lähteistä saatavilla olevaan muuhun tutkimus- ja rekisteritietoon mahdollisimman moniulotteisen kuvan saamiseksi vallitsevasta huumeitilanteesta. Huumeitilanteen tunteminen on keskeistä alueellisessa, kansallisessa ja kansainvälisessä poliittisessa päätöksenteossa sekä kartoitettaessa toimenpiteitä muun muassa päihdehaittojen ehkäisemiseksi.

MONIPUOLISTA TIETOA HUUMEIDENKÄYTTÖSTÄ

Jätevesitutkimuksen keinoin saadaan informaatiota huumeiden käytön vaihtelusta aineittain alueellisesti ja ajallisesti. Käyttöä voidaan mitata kaupungeittain ja esimerkiksi eri päivien, viikkojen, kuu-kausien tai vuosien välillä, tai vaikkapa erityisinä juhla-pyhinä (uusivuosi, juhannus) verrattuna normaaliin viikonloppuun.

Esimerkiksi Suomessa kaupunkien välillä voidaan todeta merkittäviä eroja eri huumeiden käytössä. Amfetamiinia todetaan ympäri Suomen, mutta käyttö väestömäärään suhteutettuna on yleisesti ottaen suurinta eteläisen Suomen kaupungeissa. Metamfetamiinia käytetään valtakunnallisesti tarkasteltuna selkeästi amfetamiinia vähemmän, mutta käyttöä esiintyy koko maassa ja alueelliset vaihtelut ovat suuria. Vuonna 2012 tehdyssä tutkimuksessa kokaiinin käyttö oli lähes kokonaan keskittynyt pääkaupunkiseudulle,

mutta on sielläkin erittäin vähäistä verrattuna esimerkiksi Länsi-Eurooppaan. Ekstaasia puolestaan havaitaan koko maassa. Yleisimpien muuntohuumeiden käyttö on vielä vähäistä verrattuna perinteisiin huumausaineisiin valtakunnan tasolla tarkasteltuna, mutta saattaa nousta alueellisesti merkittäväksi, kuten vuoden 2012 tutkimuksessa synteettisiin katinoneihin kuuluvan MDPV:n osalta todettiin Lappeenrannassa. Alustavissa vuoden 2014 tuloksissa on havaittavissa vastaavia löydöksiä.

Jätevesitutkimusten avulla voidaan todeta merkittävää päivittäistä vaihtelua väestötasolla etenkin kokaiinin ja ekstaasin käytössä viikonloppuisin verrattuna arkipäiviin. Amfetamiinin osalta käytön kasvua on viikonloppuisin yleisesti todettavissa, mutta ero verrattuna arkipäiviin on huomattavasti edellä mainittuja yhdisteitä pienempi. Toisaalta esimerkiksi korvaushoito- ja kipulääkkeenä käytettävän metadonin aineen-

vaihduntatuotteen EDDP:n pitoisuudet ovat tasaiset koko viikon eri kaupungeissa viitaten siihen, ettei ainetta esiinny juurikaan huumeikäytössä.

Toisaalta jätevesitutkimuksen avulla voidaan esittää suuntaa antavia arvioita takavarikoitujen huumeiden määrästä verrattuna varsinaiseen käyttöön. Vuoden 2012 jätevesitutkimuksessa arvioitiin laskennallisesti, että vuonna 2012 kokaiinia, amfetamiinia ja metamfetamiinia takavarikoitiin 5–10 prosenttia kaikesta käytetystä määrästä. Laskennassa käytettiin jätevesitulosten lisäksi muun muassa Keskusrikospoliisin yhdisteille määrittämää keskimääräistä puhtausastetta saman vuoden takavarikoissa.

NYKYTILANNE JA TULEVAISUUDEN NÄKYMIÄ

Huumejäämätutkimusten ensimmäiset kansainväliset julkaisut ovat alle 10 vuoden takaa. Lähestymistapa on suhteellisen tuore ja osin vielä kehityksessä.

Tutkittavat huumejäämät-pitoisuudet jätevedessä ovat erittäin pieniä, eikä esimerkiksi buprenorfiinin käyttöä voida vielä luotettavasti arvioida. Samaa pätee osaan muuntohuumeista. Toisaalta useiden muuntohuumeiden alueellista käyttöä voidaan jo tällä hetkellä arvioida. Laitteja ja analyysitekniinen kehitys tulee jatkumaan nopeana ja tutkimukset voidaan tulevaisuudessa suorittaa nykyistä helpommin. Käytännössä tämä tarkoittanee, että valtakunnallisesta huumetilanteesta viimeisen viikon ajalta voidaan parin vuorokauden kuluessa saada ajantasainen kuva.

Yhtä tärkeä rooli on sillä, millä tavoin eri lähteistä ke-

rättyä tietoja onnistutaan yhdistämään kattavamman ja monipuolisemman kuvan saamiseksi vallitsevasta huumetilanteesta. Perinteisesti tietoa on yhdistetty eri tilastolähteistä ja tutkimuksista lähinnä kokoomaraporteiksi eikä varsinaisesti yhdistelty tutkimuksellisin keinoin hyödyntäen kunkin lähestymistavan vahvuuksia. On todennäköistä, että jälkimmäisellä tavalla tullaan pääsemään tarkempaan lopputulokseen.

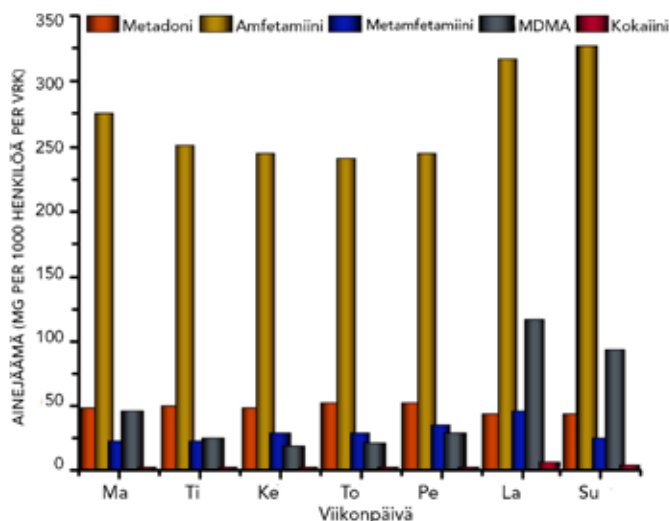
Viemäriverkosto muodostaa suljetun järjestelmän, jossa laajojen kaupunkikokonaisuuksien lisäksi olisi periaatteessa mahdollista tutkia esimerkiksi kaupunginosien, eri laitosten ja koulujen tai jopa yksittäisten asuinrakennusten huumeikäyttöä. Tällöin kuitenkin jätevesitutkimuksen toteutus muuttuisi kansanterveydellisistä lähtökohdista rikosoikeudelliseen suuntaan. ■

Kirjoittaja on oikeustoksikologia-yksikön päällikkö Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Lisätietoja:

Aino Kankaanpää, Kari Ariniemi, Mari Heinonen, Kimmo Kuoppasalmi, Teemu Gunnar: Use of illicit stimulant drugs in Finland: A wastewater study in ten major cities, Science of the Total Environment, 487 (2014) 696–702.

COST ES1307: www.cost.eu/COST_Actions/essem/Actions/ES1307.

Jätevesitutkimuksessa vuosina 2012 ja 2014 Turussa todettu käyttö aineittain eri viikonpäivinä. Määrä on ilmoitettu keskiarvona ja kuvastaa eri yhdisteiden käyttöä ilmoitettuna milligrammaa yhdistettä 1000 henkilöä kohden vuorokaudessa.

Suomalainen humalaväkivalta

Yleisesti Suomessa käytetyistä päihteistä varsinkin alkoholilla ja amfetamiinilla on osoitettu olevan yhteyttä väkivaltaan. Vaikka amfetamiinia käytetään Suomessa suhteellisen paljon, korostuu väkivaltatilastoissa nimenomaan yleisimmän päihteen, alkoholin osuus. Suomessa valtaosasta tapoista ja suurimmassa osassa pahoinpitelyistä alkoholi on yksi mukana olleista tekijöistä, jopa poikkeuksellisen korostetusti verrattuna kansainväliseen tasoon.

Alkoholin vaikutus aggressiivisuuden lisääntymisessä ilmenee yleensä sosiaalisen viitekehyksen kautta, kun tilanteet kärjistyvät. Tätä korostaa myös primääriin aggression lisääntyminen humalassa. Tähän vaikuttavat yksilölliset erot, hormonaaliset erot ja alkoholin verensokeria laskeva vaikutus. Kuitenkin kun puhutaan alkoholin vaikutuksesta väkivaltaan, on huomattava että suuri osa lääketieteellisestä tutkimuksesta tehdään biopsyko-sosiaalisessa viitekehysessä. Patologisiin prosesseihin keskittyvä varhaisempi biolääketieteellinen malli, joka usein samaistetaan ns. lääketieteelliseksi selityksiksi, syntyi aikana, jolloin biologia ja fysiologia jo tarjosivat testattavia ennustavia malleja ihmisen toiminnasta, mutta psykologia ei. Tämä ei aina riitä.

Alkoholin aiheuttama väkivalta on interaktiutilanne, jolloin alkoholin varsinaisen aggressiota lisäävän vaikutuksen osuus välittyy useiden mekanismien kautta. Humalaväkivalta sisältää myös käyttötilanteen sekä yksilön taipumuksen reagoida alkoholiin. Useissa tilanteissa sekä uhri että tekijä ovat humalassa. Tällöin tilanteen arvaamattomuus korostuu. Humalaväkivallan kannalta on ikävää, että suomalainen juomakulttuuri on yhä humalahakuista. Tämä juomatapa korostaa yksilöissä sekä geneettisistä ja psykologisista tekijöistä että alhaisesta verensokerista aiheutuvan väkivallan esiintymistä. Näin ollen alkoholin väkivaltaa aiheuttaviin vaikutuksiin voidaan puuttua käyttötilanteiden kautta.

Aggressiivisuus ei ole erityisen suunniteltu tila. Joka hetki tilanteiden arviointi värityy ihmisellä hänen aikaisempien kokemustensa perusteella. Niin myös humalassa, jolloin huomiokyky kaventuu. Tällöin epäselvät mutta sinänsä neutraalit tilanteet koetaan herkästi uhkaaviksi ja turhauttaviksi, eikä

vaihtoehtoista tulkintoja koetuihin provokaatioihin kyetä hakemaan. Varsinkin impulsiivinen henkilö, tyyppillisesti mies, saattaa silloin ratkaista tilanteen väkivallalla. Naisilla väkivallan on esitetty liittyvän hieman voimakkaammin tunneilmaisuuksiin. Humalaväkivalta on sekä tunneilmaisu, välineellistä että itseilmaisun menetystä, usein kaikkia yhtä aikaa.

SEKAKÄYTTÖ ON RISKI

Alkoholin vaikutuksen arvaamattomuus korostuu lääkkeiden sekakäytön yhteydessä. Rauhoittavat lääkkeet eivät yleensä sovellu alkoholia paljon käyttäville henkilöille: paitsi sen takia että bentsodiatsepiineihin voi itsessään kehittyä riippuvuus, myös siksi että bentsodiatsepiinit monin tavoin voimistavat alkoholin vaikutuksia. Bentsodiatsepiinit ovat rauhoittavia lääkkeitä, joita voidaan käyttää ahdistuksen hoitamiseen. Silti yhdessä alkoholin kanssa

on mahdollista joutua paradoksisen tilanteeseen, jossa käytös muuttuu voimakkaasti eikä henkilö hallitse itseään. Selvittyään henkilöllä saattaa olla hyvin hataria, jos lainkaan, muistikuvia itse teosta. Tämä liittyy osittain siihen, että eri aivoalueiden inhibitiota tapahtuu eri voimakkuudella. Koska alkoholi itsessään on akuutisti ahdistusta lievittävä ja koska tyyppi 1 alkoholisteilla ahdistuksen lievennys on motiivi päihteen käyttöön, on suuri riski, että päihteidenkäyttäjät ovat henkilöitä, joilla on vetoa bentsodiatsepiinien käyttöön. Rauhoittavien lääkkeiden määräämiseen onkin kiinnitetty entistäkin suurempaa huomiota viime vuosina.

YKSILÖLLISIÄ EROJA? GEE-NIT VAI TEMPERAMENTTI?

Kaikki eivät herkästi reagoi väkivaltaisesti humalassa. Humalaväkivallan geneettisestä taustasta tiedetään jonkin verran, mutta tällä hetkellä selittäviä vastauksia humalavä-

kivaltaan on niukasti. Geneettinen tausta ei ole determinististä, vaan nykyisin geenien vaikutusta kuvataan yleensä käyttäen termiä ”genes x environment” – eri geenitautiset reagoivat samaan kasvuympäristöön eri tavoin. Tausta toimii yhdessä kasvuympäristön kanssa, jolloin itsenäinen vaikutus on heikko. Muutamia altistavia geenimuotoja tunnetaan, niistä tunnetuimmat liittyvät serotoniini-välittäjäaineen toimintaan. On esitetty että suomalaisilla olisi humalaväkivalta ”geneissään”, mutta tämä on yksinkertaistettu kuvaus. Suomalaisilla on omia geenimuotoja, jotka on liitetty väkivaltaan. Tällainen on esimerkiksi 5-HT2B geenin muoto. Toinen ns. ”soturigeeni” on puolestaan liitetty impulsiivisuuteen, ja tämä MAOA-geenin muoto vaikuttaa käyttäytymistä moduloivien noradrenaliinin, serotoniinin ja dopamiinin hajoitukseen.

Pieni osa alkoholin käyttäjistä aiheuttaa suuren osan

ongelmista. Nuoruusiässä alkava alkoholin suurkulutus ja varsinainen alkoholismi keskittyy henkilöille, jotka ovat temperamentiltaan eli reagointitaiipumukseltaan poikkeuksellisen elämyshakuisia. Tähän liittyy vaihtelunhalu, ärtyvyys ja äkkipikaisuus, sekä vähäinen kiinnostus yhteisön antamaa palautetta kohtaan. Nämä ns. tyypin 2 alkoholistit muodostavat korkeintaan 20 prosenttia kaikista alkoholisteista. Ongelmalliseksi asian tekee se, että heillä on poikkeuksellisen korkea riski väkivaltarikoksiin, eritoten humalassa.

Vielä kärjistetympi väkivaltariski on henkilöillä, joilla on epäsosiaalinen persoonallisuushäiriö. Tämä on riski väkivallalle humalassa sekä ilman humalaa. Tyypin 2 alkoholistit ryhmänä sisältävät myös näitä persoonallisuushäiriöisiä yksilöitä. Samoilla ryhmillä alkoholi ei tutkimusten mukaan stimuloi ruokahalua yhtä voimakkaasti kuin verrokeilla. Tämä on omiaan

Alkoholin väkivaltaa aiheuttaviin vaikutuksiin voidaan puuttua käyttötilanteiden kautta.

pahentamaan alhaisen verensokerin aggressiivisuutta lisäävää vaikutusta. Persoonallisuushäiriöiset eivät myöskään reagoi sosiaaliseen paineeseen pidättäytyä humalajuomisesta samoin kuin useimmat meistä, ja myös ystäväpiiri voi olla kriittikittömän päihdemyönteinen. Myös kasvuympäristö voi altistaa sekä väkivallan kokemiselle että myöhemmälle väkivallan käytölle sekä oppimisen että stressijärjestelmän herkistymisen kautta. Ikävä kyllä vaikka alkoholi vähentää stressiä lyhytkestoisesti, se lisää stressiä pitkällä aikavälillä vaikuttaen aivojen ja kehon väliseen kemialliseen viestintään sekä hormonaalisen toimintaan.

Kortikosteroidijärjestelmän lisäksi toinen väkivallalle tärkeä hormoni on testosteroni, eli mieshormoni. Valtaosa nuoruusiän alkoholisteista on miehiä – korkea testosteroni ja humalajuominen kypsyttömän etuaivokuoren kanssa voi olla räjähtävä yhdistelmä. Näyttää kuitenkin siltä, ettei testosteroni itsessään aiheuta aggressiota kaikilla, vaan altistaa tietynlaisen temperamentin omaavia yksilöitä väkivaltaisuudelle. Alkoholi nostaa hetkellisesti testosteronitasoa, vaikkakin laskee sitä kroonisessa käytössä.

Alkoholin käytön kulttuuri on läpitunkeva kautta yhteiskunnan. Koska alkoholin käyttö on yleistä kautta väestön, humalaväkivaltatilanteita tapahtuu paljon. Valtaosa alkoholin suurkäyttäjistä ei itse asiassa lukeudu elämyshakuis-

ten ja impulsiivisten ”nuorten soturien” kategoriaan. Suurkuluttajilla tyyppillisempää on ns. tyypin 1 alkoholismi, joka alkaa vasta keski-ikässä.

PIDETÄÄN VERENSOKERI TASAISENA!

Päihteen käyttö tapahtuu kulttuuri ja ympäristösidonnaisesti. Suomalainen viinaperinne on paitsi humalahakuista, myös useista maista poikkeavasti kuuluu syöminen, sen enempää kotiloissa kuin aniskelupaikoillakaan. Kaikista ravintoloista ei saa tilattua ruokaa, eikä pientä annosta suolapaloja tule automaattisesti juoman kylkiäisenä. Takavuosina ravintoloissa vähintään voileivän ostaminen alkoholiannoksen yhteydessä oli pakollista, joskin annoksen syöminen saattoi olla ”akka-mainen etikettivirhe”. Matala verensokeri on kuitenkin tutkimustiedon mukaan erittäin oleellinen tekijä humalaväkivallassa. Kaiken kaikkiaan alhaisen verensokerin välttäminen tarjoaa – alkoholin käytön vähentämisen lisäksi – tavan vaikuttaa aggression mekanismeihin. Esimerkkinä, vaan ei ainoana implikaationa, voidaan kysyä, pitäisikö ruokatarjoilun saatavuus olla kriteeri ravintolan anniskeluaajan jatkajalle sulkemisajan ongelmien välttämiseksi? ■

Kirjoittaja on farmakologian dosentti Itä-Suomen yliopistossa Kuopiossa.

Itseaiheutetun päihtymyksen vaikutus rikosvastuuseen

Kiinnitän tässä artikkelissa huomiota päihtyneen rikosvastuuseen suhtautumisessa tapahtuneisiin muutoksiin ja niiden käytännön vaikutuksiin.

Se, miten itseaiheutettu päihtymys vaikuttaa rikosvastuun määrittämiseen, vaihtelee maittain. Päihtymys-tila johtuu tällöin alkoholin, huumausaineen tai niihin rinnastettavan muun huumaavan aineen nauttimisesta. Lainsäädännössä on kuitenkin yleistä rajoittaa sellaisen poikkeavan mielentilan rikosvastuuta lieventävää merkitystä. Silloin taas kun lainsäädännössä suhtaudutaan lievennykseen sallivammin, on saatettu säätää erillinen humalarikoksen tunnusmerkistö (kuten Tanskassa ja Saksassa). Kumpikin lainsäädäntömalli johtanee kriminaalipoliittisesti pitkälle samanlaiseen lopputulokseen.

Ankara suhtautuminen päihtymyksestä johtuvaan tilapäiseen tajunnan (tietoisuuden) häiriöön tai kontrollikyvyn heikkenemiseen – tekijän syyntakeisuuden ja syyksiluettavuuden arvioinnissa – on perinteisesti ollut tunnusomaista Suomen, Ruotsin ja Norjan rikosoikeudelle. Tätä on perusteltu ennen kaikkea rangaistuksen yleisestävää vaikutusta korostavilla kriminaalipoliittisilla syillä sekä alkoholi- tai huumausainepoliittisilla ja moraalisisilla näkökohdilla.

Suomen ja Ruotsin viimeaikaisessa oikeuskehityksessä on kuitenkin havaittavissa jonkinasteinen muutos, joka lähennee Tanskan mallia. Suomessa 1.1.2004 voimaan tulleella rikoslain yleisen osan

uudistuksella (515/2003) haluttiin lieventää päihtyneen tekijän rikosvastuun arviointia siten, että humalaisen syyksiluetavuus (tahallisuus) tulee arvioida samojen perusteiden mukaan kuin muidenkin. Uudistuksen perustelut tosin ovat jonkin verran ristiriitaisia. Lisäksi syyntakeisuuden sääntelyssä väljennettiin edellytyksiä päihtyneenä tehdyn teon rangaistavuuden alentamiseen. Ruotsissa oikeustilaa on muutettu Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksellä NJA 2011 s. 563 ja kahdella sen oikeusohjetta vahvistaneella ratkaisulla siten, että päihtyneen tekijän tahallisuutta ja tuottamusta edellytetään arvioitavan rikosoikeudellisen syyllisyysperiaatteen normaalien sääntöjen mukaan.

RIKOSLAIN ALKUPERÄINEN JA UUSITTU SYYNTAKEISUUSÄÄNNÖS PÄIHTYMYKSESTÄ

Vuoden 1889 rikoslain alkuperäisessä, alentunutta syyntakeisuutta koskevassa säännöksessä (RL 3:4.2) todettiin, ettei päihtymystä tai muuta sen kaltaista mielenhäiriötä, johon rikoksenteijä oli itsensä saattanut, ollut yksinään pidettävä syynä rangaistuksen vähentämiseen. Vuoden 2003 rikoslakiuudistuksessa vastaava säännös (RL 3:4.4) säilytettiin muutoin entisen sisältöisenä paitsi seuraavissa suhteissa: päihtymys rinnastetaan terminologisesti tilapäiseen tajunnan häiriöön,

säännös määrittää päihtymyksen vaikutusta sekä syyntakeettomuuden että alentuneen syyntakeettomuuden arvioinnissa ja päihtymyksen huomioon ottaminen on mahdollista erityisen painavien syiden sitä puoltaessa.

Hallituksen esityksessä (HE 44/2002 vp) perustellaan säännöksen pääsisällön säilyttämistä ennallaan – päihtyneen ”verraten ankaraa vastuuta” – yleisestävillä syillä ja käytännön näkökohdilla, vaikka kanta on ongelmallinen rikosoikeudellisen syyllisyysperiaatteen kannalta. Sääntelyä kuitenkin väljennettiin ”erityisten syiden” varalta. Sellaisina voisivat tulla kysymykseen esimerkiksi huumaavien aineiden yhteisvaikutus lääkkeiden kanssa, niiden yllättävä teho tai niiden pitkäaikaisen käytön myötä alentunut toleranssi taikka kokemattomuus tai väsymys.

Noiden erityisten syiden tulkinnasta on syntynyt erimielisyyttä. Eduskunnan lakivaliokunnan (LaVM 28/2002 vp) mielestä uusi säännös vastaa asiallisesti entistä säännöstä eikä sen tarkoituksena ole muuttaa syyntakeisuusarvioinnissa noudatettua tiukkaa suhtautumista päihtymykseen. Oikeuskirjallisuudessa on erisuuntaisia painotuksia, kun on yhtäältä puollettu äärimmäisen ahdasta erityisten syiden tulkintaa (Tapani & Tolvanen) ja toisaalta korostettu velvollisuutta erityisten syiden huomioon ottamiseen, esimerkiksi kun

Oikeustila on rikoslakiuudistuksen jälkeen melko selkiintymätön, varsinkin kun Korkein oikeus on ottanut erittäin pidättyvästi kantaa päihtymyksen merkitykseen.

hyvin harvoin alkoholia nauttiva henkilö käyttäytyy täysin odottamattomalla tavalla (Frände). Väljimmän ja syytetyille suotuisimman tulkinnan mukaan päihtymys tulisi ottaa huomioon rangaistusvastuuseen vaikuttavana seikkana erityisolosuhteissa; tällöin pääsääntönä olisi, että päihtyneen tekijän syyntakeisuus, tahallisuus ja tuottamus arvioitaisiin samojen kriteereiden mukaan kuin selvän tekijän (Virtanen).

Oman käsitykseni mukaan sille, että erityisiä syitä koskeva harkintalauseke säännökseen lisättiin, on annettava merkitystä eikä äärimmäisen ahdas tulkinta siten ole perusteltu, varsinkin kun rikoslakiuudistuksella on yleisesti haluttu vähentää syyllisyysperiaatteen painoarvoa. Tuo harkintalauseke antaa mahdollisuuden erityisolosuhteiden aiempaa kattavammalle huomioon ottamiselle.

Julkaistussa oikeuskäytännössä on vähän päihtymyksen vaikutusta syyntakeisuuteen nimenomaisesti käsitteleviä ratkaisuja. KKO 2004:119:ssä katsottiin, ettei huumausaineen tietoinen käyttö, vaikka se voisi heikentää käyttäjänsä kontrollikykyä, voi oikeudellisesti alentaa tämän syyntakeisuutta. Vaasan hovioikeuden ratkaisun 2006:7:n mukaan sellainen tajunnan häiriö (sekavuustila) voitiin ottaa huomioon syyntakeisuusarvioinnissa, jonka oli aiheuttanut pitkäaikaisen alkoholin väärinkäytön lopettaminen muutama päivä ennen syytteenalaista tekoa.

Vuoden 2003 rikoslakiuudistuksen esitöissä (HE 44/2002 vp) muistutetaan, että syytetyn humalatila voi yksittäistapauksessa olla sellainen tämän motivaatiota vaikeuttava seikka, joka on omiaan heikentämään tämän kykyä noudattaa lakia, ja siten vaikuttaa rangaistuksen lieventämisperusteena (RL 6:6:n 2 kohta). Toisaalta esimerkiksi KKO 2005:7:ssä nimenomaisesti torjuttiin se, että murhasta syytettyjen vahva humalatila ja sen vaikutus heidän kykyynsä havaita tekonsa seuraukset olisivat voineet lieventää heidän väkivaltekoensa rikosoikeudellista arviointia.

PÄIHTYMYKSEN VAIKUTUS TEKIJÄN SYYKSILUETTAVUUTEEN

Kun syyntakeisuusarviointien ja hankittujen mielentilalausuntojen määrät ovat yleisesti viime vuosikymmeninä vähentyneet ja samaan aikaan alentuneesti syyntakeisiksi ja syyntakeettomiksi katsottujen määrät supistuneet, myös päihtymyksen vaikutusta rikosvastuuseen arvioitaessa on entistäkin merkittävämpää, mikä sen vaikutus on syyksiluettavuuteen. Syyksiluettavuuden (tekijän tahallisuuden ja tuottamuksen) lisäksi on arvioitava päihtymyksen vaikutusta tekijän erehtymiseen.

Ennen vuoden 2003 rikoslakiuudistusta Honkasalo käsitteli oppikirjassaan päihtymyksen vaikutusta erehtymiseen teon tunnusmerkistön mukaisuudesta tai oikeudenvastaisuudesta. Hän päätyi kannattamaan Ruotsissa sittemmin laajalti – esimerkiksi ns. lastenvaunutapauksessa (NJA 1973 s. 590) – omaksuttua käsitystä tavanmukaisesta poikkeavasta tahallisuusvaatimuksesta: tahallisuus tulee ratkaista hypoteettisen kokeen avulla kysymällä, olisiko tekijä erehtynyt siinäkin tapauksessa, että hän olisi ollut selvä. Norjan rikoslaisissa on nimenomaiset säännökset (40 ja 42 §) tällaisen hypoteettisen kokeen tekemisestä, kun arvioidaan päihtyneen tahallisuutta ja erehtymistä.

Rikosoikeuskomitea (KM 1976:72) katsoi oikeuspoliittiselta kannalta, että humalatilassa tapahtuneeseen ilmiselvään tosiasiaerehdykseen olisi suhtauduttava samalla tavalla kuin muuhunkin tosiasiaerehdykseen ja humalatila voisi vaikuttaa moitittavuuden perustavana tai sitä lisäävänä seikkana tekijän tuottamusvastuuta arvioitaessa. Vuoden 2003 rikoslakiuudistuksen perusteluissa (HE 44/2002 vp) lausutaan tätäkin laajemmin siitä, että päihtyneen tahallisuutta tulee arvioida ”samojen lähtökohtien mukaan” kuin muiden ja näyttöä koskevissa ratkaisuissa nojautua pitkälle yleisiin kokemussääntöihin. Esimerkkinä kokemussäännöstä mainitaan oikeuskäytännön tulkinta, jon-

ka mukaan melko vahvassakin humalassa olevan henkilön on katsottu ymmärtävän, että kun toista lyö keskivartaloon puukolla, teon varsin todennäköinen seuraus on kuolema.

Oikeuskirjallisuudessa on kritisoitu tämän kohdan perusteltavuutta ja sitä, noudatetaanko todellisuudessa päihtyneen tekoon samoja lähtökohtia kuin muihin. Tämän kritiikin mukaan humalaisen tekijän tahallisuuden näytöllisessä arvioinnissa olisi hyödynnettävä humalaisen mieltämistä koskevia kokemussääntöjä (Virtanen ja Matikkala). Tahallisuuden alarajan määrittäminen sen mukaan, onko syytetty pitänyt seurausta varsin todennäköisenä, ei toisen kritiikin mukaan sovellu väkivaltarikoksiin, joissa suurin osa tekijöistä toimii humalassa tai jonkinasteisessa kiihitymystilassa, vaan tahallisuusarvion perustana on silloin teon vaarallisuus (Vihriälä). Oikeuskäytännössä turvaututaankin humalassa tehtyjen väkivallanteiden todistamisessa usein ns. pakottavaan päättelyyn, jolloin syyttäjän ei tarvitse näyttää, mitä humalainen mieltä, vaan se, mitä ”hänen on täytynyt mieltää” (Tapani & Tolvanen).

Suomen oikeuskehitystä on kiinnostavaa verrata Ruotsin Korkeimman oikeuden ennakkopäätökseen NJA 2011 s. 563 ja sen sisältämän oikeusohjeen vahvistaneisiin ratkaisuihin NJA 2011 s. 611 ja HD 7.3.2012/B 4234-11. Ensimmäisessä ratkaisussa Korkein oikeus perusteli laajasti oikeustilaa muuttavaa kantaansa sillä, että tahallisuutta itseaiheutetun humalan tapauksissa tulee arvioida normaalisääntöjä soveltaen. Syyllisyysperiaate on rikosoikeuden johtavia periaatteita ja vahvistettu myös kansainvälisessä rikosoikeudessa ja EU-oikeudessa. Siitä poikkeaminen merkitsee tukeutumista väistyneeseen, preventiointressien leimaamaan kriminaalipoliittiseen ideologiaan. Laillisuusperiaatteen voimistuttua on annettava merkitystä sille, että aikaisempi ennakkopäätös NJA 1973 s. 590 ei anna yksiselitteistä tulkintaohjetta. Lisäksi syyllisyysperiaate saa tu- →

Ei raitista

Uutiset raittiuden yleistymisestä nuorten keskuudesta ovat saaneet meidät odottamaan suomalaisen humalakeskeisen juomatavan muuttumista ja jopa raittiin sukupolven esiinnostusta. Noin joka kolmas 14-vuotias oli vuosituhannen vaihteessa raitis, vuonna 2013 jo kaksi kolmesta. Valitettavasti tuore väestötutkimukseen perustuva analyysi kuitenkin osoittaa, että 18 vuoden ikään tullessaan nuorten raittius on yhtä harvinaista kuin aikuisilla ja juomatavat yhtä humalapiitoisia kuin aiemmilla sukupolvilla.

Aikuisten suomalaisten juomatavat muuttuivat dramaattisesti 1960-luvun lopulla keskioluen ”vapauduttua”: raittius on sen jälkeen tullut yhä harvinaisemmaksi ja säännöllinen juominen on lisääntynyt. Miehillä humalajuominen on 1990-luvun alun jälkeen hieman harvinaistunut, mutta naisilla humalaan juomisen yleistyminen on edelleen jatkunut. 12–18-vuotiaiden nuorten alkoholinkäyttöä seuranneen Nuorten terveystapatutkimuksen mukaan 12-vuotiaiden juominen on pysynyt hyvin harvinaisena seurannan aloittamisesta (1977) lähtien. 14- ja 16-vuotiaiden raittius kävi vuosi vuodelta harvinaisemmaksi aina 1900-luvun lopulle saakka, minkä jälkeen raittius on 2000-luvulla yleis-

→ kea Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleesta ainakin sikäli, että se asettaa tiettyjä rajoja ankaran vastuun sallittavuudelle. Ensiksi ja viimeksi mainituissa tapauksissa Korkein oikeus katsoi surmaamisen yritystä koskevan tahallisuuden sulkeutuvan pois, mutta tuomitsi törkeästä pahoinpitelystä; keskimmaisessä tapauksessa katsottiin tuhopolton edellyttämän tahallisuuden puuttuneen.

Ruotsin oikeuskirjallisuudessa on syntynyt vilkasta keskustelua noissa oikeustapauksissa omaksutun oikeusohjeen perusteltavuudesta ja vaikutuksesta. Päihtyneen tahallisuuden arviointia normaalisiin tötöjen mukaan puoltaneet ovat arvioineet uuden oikeusohjeen käytännön muutospäätöksen melko vähäiseksi (Asp ja Ulväng), kun taas toiset ovat esittäneet argumentteja uutta oikeusohjetta vastaan (Leijonhufvud ja Wennberg). Samalla on epäätietoisuutta oikeuskäytännön kehityksestä.

KOKOAVIA PÄÄTELMIÄ

Suhtautumisessa itseaiheutetun päihtymyksen vaikutukseen rikosvastuun kannalta on jännitteitä sovitettaessa yhteen eri suuntaan vaikuttavia kriminaalipolitiikan arvoja ja tavoitteita, etenkin rikosoikeudellista syyllisyysperiaatetta ja rikosoikeusjärjestelmän yleisestäävyyttä. Rikoslain yleisen osan uudistuksen yhteydessä nämä jännitteet pitkälle säilyivät, kun pysytettiin pääosin ennallaan ankara suhtautuminen päihtymyksen aiheuttamaan tajunnan häiriön vaikutukseen syyntakeisuuden arvioinnissa, mutta samalla edellytettiin päihtyneen syyksiluettavuuden arvioinnissa noudatettavan normaaleja tahallisuuden, tuottamuksen ja erehdyksen säännöksiä.

Oikeustila on rikoslakiuudistuksen jälkeen melko selkiintymätön, varsinkin kun Korkein oikeus on ottanut erittäin pidättyvästi kantaa päihtymyksen merkitykseen. Tarvitaan Ruotsin ylimmän tuomioistuimen tuoreiden ratkaisujen kaltaisia ennakkopäätöksiä selventämään erityisesti

sitä, miten päihtyneen syyksiluettavuutta arvioidaan. Harkinnanarvoisia ehdotuksia on myös siitä, että lainsäädännöllisesti selkeytetään päihtyneen rikosvastuun edellytyksiä ja että käytettäisiin asiantuntijatodistelua päihtymyksen merkityksen tarkemmaksi arvioimiseksi. ■

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston rikosoikeuden professori emeritus.

Kirjallisuuslähteitä:

Boucht, Johan: Betydelsen av självförvällat rus vid uppsåtsbedömning enligt norska strl. § 40. Tidskrift for Rettsvitenskap 5/2011, s. 612–657.

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. 2. p. Edita 2012.

Honkasalo, Brynolf: Suomen rikosoikeus. Yleiset opit II. 2. p. Helsinki 1967.

Keiler, Johannes – Roef, David (eds.): Comparative Concepts of Criminal Law. Intersentia 2015.

Lappi-Seppälä, Tapio: Humalan vaikutuksesta rangaistusvastuuseen. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia VI. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1989, s. 231–246.

Leijonhufvud, Madeleine – Asp, Petter – Ulväng, Magnus: En diskussion om den s.k. rusdomen NJA 2011 s. 563. Svensk Juristtidning 4/2012, s. 336–359.

Matikkala, Jussi: Tahallisuudesta rikosoikeus-oikeudessa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2008.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosoikeuden yleinen osa. Vastuuoppi. 2. p. Talentum 2013.

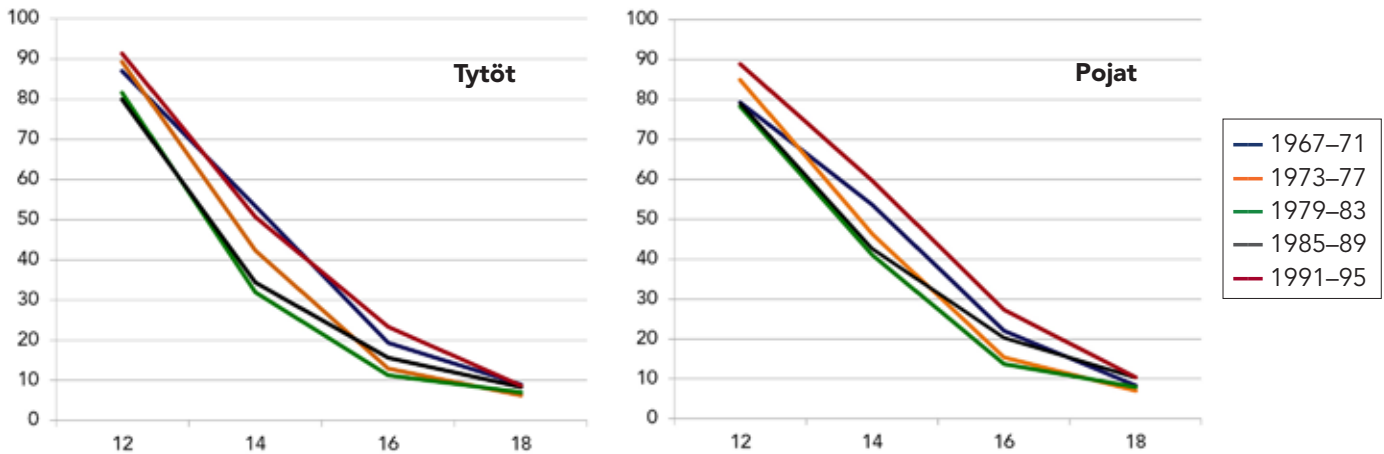
Vihriälä, Helena: Tahallisuuden näyttäminen. Forum Iuris 2012.

Virtanen, Jussi: Päihtyneen rangaistusvastuu. Juhlajulkaisu Eero Backman. Turun yliopisto 2005, s. 387–414.

Wennberg, Suzanne: Berusade eller drogade personers ansvar för brott – ny praxis på avvägar. Juridisk Tidskrift 4/2011–12, s. 905–915.

sukupolvea

Raittiiden osuus (%) 12, 14, 16 ja 18 vuoden iässä viidessä syntymävuosiryhmässä, tytöt ja pojat.

tynyt. Hieman yli kymmenen prosenttia 16-vuotiaista oli viime vuosituhaten lopulla raittiita, mutta vuonna 2013 jo useampi kuin joka kolmas.

Juomatavat muuttuvat erityisen nopeasti nuoruusiässä: alkoholin juominen lisääntyy 12-vuotiaana tehdyistä kokeiluista säännölliseksi juomatavaksi pääsääntöisesti 30 ikävuoteen mennessä. Tyypilliseen suomalaiseen juomisuraan liittyy ensimmäiset humalakokemukset 16 ikävuoteen mennessä ja juomisen vakiintuminen 30 ikävuoden jälkeen. Juominen on toki yksilöllistä: on myös ihmisiä, joilla juominen vähenee jo 20 vuoden ikään mennessä.

HUMALAJUOMINEN ERI VUOSINA SYNTYNEILLÄ

Vertailimme tuoreessa tutkimuksessa eri vuosina syntyneiden juomista. Ensimmäinen ikäluokka oli vuonna 1967 syntyneet ja viimeinen 1995 syntyneet. Raittiiden osuudet ikäluokasta pienenevät vuonna 1967 syntyneistä aina vuosina 1979–1989 syntyneisiin asti, jonka jälkeen raittiudesta tuli jälleen yhtä yleistä kuin 1960-luvun lopulla syntyneillä. Humalaan juomisen osalta havaittiin, että viimeksi kuluneiden neljänkymmenen vuoden aikana vain erittäin harvat nuoret ovat juoneet itsensä humalaan 12 vuoden iässä, mutta teini-iän myötä humalajuominen yleistyi 1960-luvun lopulla syntyneillä 14 ja 18 ikävuoden välillä. 1970- ja 1980-luvuilla syntyneillä humalajuominen ”opittiin” yleisesti jo ennen 14 ikävuotta, mutta 1990-luvulla syntyneiden humalatavan kehitys muistutti jälleen 1960-luvun lopulla syntyneitä. Tyttöjen

humalajuomisessa havaittiin vielä erityispiirre: 1960- ja 1970-luvuilla syntyneillä tytöillä humalajuominen ei enää yleistynyt 16 ikävuoden jälkeen, mutta sen jälkeen myös 1990-luvulla syntyneillä tytöillä humalajuominen yleistyy ainakin 18 ikävuoteen asti.

Alaikäisten nuorten osalta raittius on siis yleistynyt, mutta täysi-ikäisyyden rajalla muutoksia raittiimpaan suuntaan ei ole kuluneiden 40 vuoden aikana havaittavissa. Tämän päivän alaikäisistä vain hieman useampi juo itsensä humalaan kuin 1960-luvun lopulla syntyneistä ikäluokista; 1970–1980-luvuilla syntyneet humaltuivat alaikäisinä useammin. 18 vuoden iässä itsensä humalaan jotakuinkin säännöllisesti juovia on ollut jo kolme vuosikymmentä noin kolmannes ikäluokasta,

sekä tytöistä että pojista. Alkoholinpoliittiset toimet on viime vuosikymmeninä suunnattu erityisesti lasten ja nuorten suojeluun alkoholilta – analyysimme mukaan juominen on kehittynyt alaikäisten osalta toivottuun suuntaan. Tosin lainsäätäjän ajatus siitä, että alkoholi ei kuulu alle 18-vuotiaan elämään ei ole vielä toteutunut, sillä 16-vuotiaista raittiita on edelleen vain joka neljäs. Lisäksi odotukset siitä, että myöhäisempi alkoholiin tutustuminen johtaisi hillitympiin juomatapoihin myös aikuisena, eivät näytä toteutuvan. ■

kirjoittaja työskentelee Alkoholitutkimussäätiössä tutkimusjohtajana.

Lähde: Lintonen T, Mäkelä P, Härkönen J, Raitasalo K (2015): *Tulevat sukupolvet eivät ole raitistumassa. Yhteiskuntapolitiikka* 80(1):46–53.

Katujen tiukka kontrollikulttuuri

Tuoreessa väitöskirjassani löydän Suomen poliisilaista sekä järjestyspoliisitoiminnasta selviä yhtäläisyyksiä maailman kuuluisimpaan järjestyspoliisiteoriaan, rikottujen ikkunoiden teesiin ja sen nollatoleranssisovellukseen. Rikottu ikkuna pitää heti korjata, jottei toisia ikkunoita rohkaistuta rikkomään. **Jukka-Pekka Takala** on Haastelehdessä (2/2012) todennut, että nimenomaan fyysisen ympäristön rappeutumiseen puuttumisella estetään rikoksia. Itse en käsittele tätä näkökulmaa, vaan keskityn järjestyspoliisiin ennalta estävään rooliin.

Suomessa poliisilla on verrattain laajat valtuudet valvoa ennalta estävästi yleistä järjestystä ja turvallisuutta poliisilain (872/2011) toisen luvun perusteella. Henkilön kiinniotto sekä säilöönlaitto ovat ennalta estävää toimintaa; ne eivät ole jälkikäteen reagointia kuten rikosoikeuden rangaistukset. Tarkoituksena on järjestyshäiriön tai rikoksen estäminen tai keskeyttäminen. Näin voidaan toimia vaikkapa rauhallisen mutta sammuneen ”juopon” tai riehuvan ”päihdehäirikön” kanssa. Edellinen otetaan kiinni ja laitetaan säilöön ”henkilön itsensä suojaamiseksi” (PoL 2:2) ja jälkimmäinen taas ”rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi” (PoL 2:10). Nimenomaan kadulle lojumaan jätettyä juoppoa pidetään rikottujen ikkunoiden alkuperäistarinarissa keskeisimpänä symbolina asuinalueen alkavalle kielteiselle kehityskierteelle.

Tiivistän väitöskirjassani seuraavasti: Kuten poliisilain valtuuttaman suomalaisen järjestyspoliisin yleisen järjestyksen ja

turvallisuuden (YJT) ylläpito, niin myös rikottujen ikkunoiden nollatoleranssi on tiukkaa poliisin toteuttamaa järjestyksen valvontaa, jolla uskotaan estettävän järjestysongelmia, rikoksia ja niiden vakaviakin seurauksia. YJT:n periaatteet on kirjattu poliisilakiin vuosikymmeniä aiemmin kuin Yhdysvalloissa julkaistiin artikkeli rikotuista ikkunoista, vuonna 1982. Siksi Suomessa on turha puhua ikkunateesistä. Nimeän poliisilakiin kirjatun toimintaperiaatteen ”puuttumattomuusriskiksi”, kun oikeustieteilijät puhuvat perinteisesti poliisioikeudellisesta vaarasta. Poliisilaki velvoittaa puuttumaan YJT:tä uhkaaviin riskeihin. Se myös luo poliisikulttuuriin ennalta estävyyden hyväksynnän, kontrollimyrönteisen eetoksen. Ongelmat voivat eskaloitua, poliisilangilla ”perkelöityä”. On riski olla puuttumatta, koska muuten voi tapahtua jotain kielteistä.

KATUJEN EMPIIRISET TODISTEET

Millaisia empiirisiä todisteita tiukasta kontrollista kaduiltamme löytyy? Suomessa on lukuisia lapsiin ja nuoriin kohdistuvia varhaisen puuttumisen ja kontrollin hankkeita, joista yksi esimerkki on oman tutkimukseni kohde, Tampereen nollatoleranssikoikeilu. Poliisi on hankkeissa perinteisessä roolissaan: puuttuu tiukasti joko humalajuomiseen, häiritsemiseen, vahingontekoihin tai näpistelyyn.

Eräänä tiukkuuden toteemina seisoo Helsingissä vuosikymmenen kestänyt Stop töhryille hanke, jossa graffitikulttuuri täyskriminalisoitiin taidemuotona. Kymme-

nien miljoonien eurojen nollatoleranssi-hankkeessa puhdistettiin kaupunkia ja kohdistettiin graffitintekijöihin ankaraa vartijarepressiota ja poliisitutkintaa. Hankkeen eettisyys ja vaikutukset jäivät täysin epäselviksi ja kiistanalaisiksi.

Kuuluisassa Smash Asem -tapauksessa toteutettiin tiukkaa puuttumattomuusriskiteesiä. Potentiaaliset mellakoijat – ja samalla lukuisat ”viattomat” sivusta katsojat – laitettiin ennalta estävästi kuriin jo ennen mielenosoitusta. Poliisin kontrollin tiukkuus sai Eduskunnan oikeusasiamieheltä moitteet (Eoak 1836/2007).

Suomessa ja Helsingissä on aina ollut hankalaa järjestää kaduilla spontaaneja kaupunkitapahtumia. Niin kunnan viranomaisten kuin poliisinkin kielteisen suhtautumisen vuoksi tutkijat ovat kutsuneet Helsinkiä ”tylsyyden designmuseoksi”. Lupien vaatiminen ja varsinkin epääminen on tiukkaa ennalta estämistä.

Katuprostituution siirtyminen ja piiloutuminen on yksi osoitus tiukan katujen kontrollikulttuurin olemassaolosta. Ilmiö on pulpahtanut silloin tällöin jollekin Helsingin kadun pätkälle ja julkisuuteen, mutta poliisin tehoiskut ja kohdistettu valvonta ovat käytännössä pitäneet prostituution pois kaduilta.

Yksityisestä järjestyksenvalvonnasta ja vartijoista tehdyt tutkimukset osoittavat, että kauppakeskusten ja liikenneasemien puolijulkinen tila on vähemmän salliva ja huomattavasti tiukemmin valvottu kuin pelkästään poliisin valvoma julkinen katu, tori tai puisto. Poliisin rinnalla järjestystä kontrolloidaan tiukasti merkittävästi suu-

Jos järjestyspoliisin tiukka tilannetorjunta ei olisi pitänyt kurissa hyvinvointivaltion toimien ”ohi lipeäviä” katujen ongelmia, liberaaliin rikosoikeuspolitiikkaan olisi voinut heijastua tyytymättömyyttä.

remmalla miesvoimalla ja intensiivisemmällä kameravalvonnalla puolijulkisissa tilassa ja sen liepeillä.

Tutkimusten mukaan Suomessa huumevalvonnassa on puuttumattomuusriskieetokseen perustuva tiukka nollatoleranssi. Niin käyttäjiin kuin kauppiaisiin kohdistetaan poliisin yleis- ja erityisvalvontaa. Käyttörikoksiin sekä pieniinkin hallussapitoihin puututaan ja huumerangaistukset ovat verrattain ankaria. Suomessa huume-markkinat eivät ole näkyvillä eikä huume-kauppa juurikaan tuota järjestyshäiriötä tai turvattomuutta kaduille, koska se tapahtuu piilossa asunnoissa.

Yksi tuore osoitus tiukkuudesta on poliisin kadulta tekemä 800 teräseen takavarikointi Helsingissä vuosittain (Helsingin Sanomat 8.2.2015). Mutta kuten toimivaltuuksista edellä vihjaisin, keskeisin tiukkuuden mittari järjestyksen valvonnassa on säilöönottojen määrä. Suomessa on 2000-luvulla ollut 70 000–100 000 päihtyneiden säilöönottoa vuosittain (n. 68 400 vuonna 2013). Tyypillisten vakioasiakkaiden eli asunnottomien alkoholistien määrä on suurten ikäluokkien ikäännyttyä romahtanut. Asunnottomuus on vähentynyt ja päihdehuolto parantunut. Poliisin ylijohdo on ohjeistanut poliisipartioita lisäämään päihtyneiden kohtiin kuljetusta, mutta tästä en ole löytänyt tilastoja. Jos tuo 70 000 jaetaan vuoden 365 päivälle, Suomessa joka vuorokausi 190 henkilöä viettää yön putkassa ennalta eston nimissä. Se lienee yhä selvä todiste tiukasta puuttumattomuusriskistä.

Metelöiviin ja parveileviin nuoriin, mellakoitsijoihin, päihtyneisiin häiriköihin, asunnottomiin rappioalkoholisteihin, spontaanien kaupunkitapahtumien järjestäjiin, tagien ja graffitien piirtäjiin, katuprostituoituihin, huumesätkän vetäjiin ja huumekauppiaisiin niin julkisissa kuin puolijulkisissa tiloissa suhtaudutaan tutkimusten valossa niin Suomessa kuin nykyään nollatolerantisessa New Yorkissa-kin tiukalla katujen poliisikontrollilla.

HYVINVOINTIKONTROLLIYHTEISKUNNAN JA RIKOSTORJUNTA-YHTEISKUNNAN POLIISI

Miksi katujen siisteys ja tiukka kontrolli on itsestään selvyyttä Suomessa? Syitä on lukuisia, mutta yhteiskunnallisella kontekstilla lienee keskeinen merkitys. **David Garland** määrittelee kriminologian klassikkoaikalaisanalyyssissään *The Culture of Control* ns. vanhat hyvinvointivaltiot ”penal-welfare”-yhteiskunniksi ja myöhemmät – Reaganin ja Thacherin ajoista lähtien – uuskonservatiiviksi ja uusliberalistiseksi ”high crime” -yhteiskunniksi, joissa harrastetaan massavankeutta tuottavaa ankaraa kriminaalipolitiikkaa. Jälkimmäisiä ovat Yhdysvallat ja Iso-Britannia ja edellisiä pohjoismaiset hyvinvointivaltiot. Pohjoismaisia penal-welfare-yhteiskuntia nimittäin hyvinvointikontrolliyhteiskunniksi, koska rangaistuspolitiikka ei ole yhteiskunnan keskiössä, vaan päinvastoin rationaalisenä, humanisena, tutkimusten ohjaamana pitkälti sivussa arkipäivänpolitiikan esityslistoilta. Mutta kontrolli, varsinkin katujen lain ja järjestyksen politiikka, ilmenee tiukkana Suomenkin pohjoismaisen siisteillä kaduilla. Täällä ensisijaisesti hyvinvointivaltiolliset eli sosiaalipoliittiset toimet estävät ihmisiä joutumasta kadulle. Samalla se kansalaisten silmissä oikeuttaa katujen tiukan kontrollin.

Mutta asiaa voi katsoa toisinkin: juuri puuttumattomuusriskin tiukka soveltaminen kaduilla on kannatellut hyvinvointiyhteiskuntaa. Garland on muiden kriminologien ohella arvioinut, että ex-hyvinvointivaltioissa eli nykyisissä rikostorjuntayhteiskunnissa ihmisten äänestyskäyttäytymiseen ovat osaltaan vaikuttaneet järjestyshäiriöt ja epäjärjestyksen ilmentymät. Sotketut seinät, hajotetut paikat, häiriköivät päihteiden käyttäjät ja vaarallisen tuntuiset syrjäytyneet, kuten asunnottomat, ovat turvattomuuden merkkejä, pelon symboleita. Kaduilla näkyvien ongelmien hoitamatta jättäminen on aiheuttanut erityisesti Yhdysvalloissa

tunteen kontrollivajeesta. Sitä on ryhdytty täyttämään poliisin nollatoleranssilla, vähäisiinkin tekoihin puuttumalla, ja kovemmalla kriminaalipolitiikalla eli tiukennetuilla rangaistuksilla ja massavankeuden käytöllä. Yksi väitöskirjani punaisia lankoja on analysoida USA:n kontrollivajeen syytä, kansalaisoikeusvallankumousta (ks. Korander 2014, 43–52).

Jos pelon symbolit olisivat nousseet merkittäviksi ihmisten jokapäiväistä elämää häiritseviksi tekijöiksi, nämä kysymykset olisivat todennäköisesti nousseet poliittiselle agendalle Suomessakin. Ja jos järjestyspoliisin tiukka tilannetorjunta ei olisi pitänyt kurissa hyvinvointivaltion toimien ”ohi lipeäviä” katujen ongelmia, liberaaliin rangaistus- ja rikosoikeuspolitiikkaan olisi voinut heijastua tyytymättömyyttä, jopa pelkoa, ja sitä kautta tiukentamisvaatimuksia. Kontrollimyönteinen katujen tiukka kontrollikulttuuri on siis tukenut kontrollikielteistä rikosoikeus- ja rangaistuspolitiikkaa. Tosin Yhdysvalloissa, erityisesti kuuluisassa New Yorkin rikottujen ikkunoiden sovelluksessa, on osoitettu, että nollatoleranssipoliisipolitiikka voi yhtä hyvin tukea myös uuskonservatiivista ja uusliberaalia ex-hyvinvointivaltiotakin. Sellaiseksi Suomenkin on epäilty hiipivien askelin muuttuvan. ■

Timo Korander OTT toimii Poliisiammattikorkeakoulussa yliopettajana.

Artikkeli perustuu kirjoittajan kriminologiseen väitöskirjaan ”Rikottujen ikkunoiden nollatoleranssi. Tutkimus New Yorkin rikoksentorjunnan uuskonservatiivimallista Suomessa” (Turun yliopiston julkaisusarja, *Annales Universitatis Turkuensis C* 390). Väitöskirjan sähköinen julkaisu on luettavissa osoitteessa <https://www.doria.fi/handle/10024/99198>.

Päihdehaittojen ehkäisyä paikallisesti ja yhteisöllisesti

Pakka-toimintamalli on suomalainen sovellus päihdehaittoja ehkäisevälle paikalliselle työlle. Painopiste on alkoholin, tupakan ja rahapelien saatavuuteen puuttumisessa. Mallin kehittämisen aloitettiin kymmenen vuotta sitten ja nykyään sen piirissä on yli kolmannes suomalaisista.

Valtakunnallinen alkoholipolitiikka oli 2000-luvun alkuvuosina epävarmassa tilanteessa. EU-jäsenyys aiheutti monia uhkia ja lopulta mittavat alkoholiveron alennukset vuonna 2004 lisäsivät kulutusta ja haittoja merkittävästi. Paikallisen ehkäisevän päihdetyön rakenteet olivat heikentyneet. Tässä tilanteessa Stakes käynnisti paikallista alkoholipolitiikkaa kehittävä tutkimus- ja kehittämishankkeen sosiaali- ja terveysministeriön tuella.

Paikallinen alkoholipolitiikka -toimintamalli (Pakka) on suomalainen sovellus päihdehaittoja ehkäisevälle paikalliselle työlle. Useissa muissakin maissa on toteutettu vastaavan tyyppisiä yhteisöprojekteja, ja etenkin anglosaksisissa maissa ja Pohjoismaissa tehdyt arviointitutkimukset ovat osoittaneet niillä saavutetun tuloksia (mm. Holder 2000; Wallin & Gripenberg 2005; Foxcroft & Tsertvadze 2011). Neljävuotisesta ko-

keiluvaiheesta tehtiin arviointitutkimus (Holmila ym. 2009; Warpenius & Holmila 2012; Holmila, Karlsson & Warpenius 2010, Warpenius, Holmila & Mustonen 2010), joka osoitti mallilla voitavan saavuttaa hyviä tuloksia, ja joka myös kirjasi mallin periaatteet ja tekemisen prosessin. Viime vuosina mallia on laajennettu koskemaan myös tupakka- ja rahapelihaittojen ehkäisyä.

Perusajatuksena on, että paikallinen ehkäisytoiminta on yhteisötoimintaa. Toiminta pyrkii muuttamaan yhteisöjä ja ympäristöjä, ja sitä kautta ohjaamaan ja tukemaan yksilön ratkaisuja terveyttä ja hyvää elämää suojaavaan suuntaan. Lähtökohtana on, että elinympäristöön vaikuttavat toimenpiteet vähentävät koko kohdeväestön haittariskiä. Mallissa päihdyttävien aineiden ja rahapelien myyntiä ja käyttöä säätelevä lainsäädäntö, vastuulliset markkinat, ehkäisevän päihdetyön paikalliset toimijat, media ja kansalaiset ja heidän järjestön-

sä yhdistävät voimansa paikallisella tasolla alkoholihaittojen minimoimiseksi.

Toimintamallissa painotetaan erityisesti tarjonnan ehkäisyä ja saatavuuden sääntelyä, mutta huomiota kiinnitetään myös kysynnän ehkäisyyn ja valistukseen. Perusajatus on, että samaan suuntaan vaikuttavien yksittäisten toimien tehokkuutta voidaan lisätä toteuttamalla ne yhtäaikaaisesti. Mielipidevaikuttaminen ja koulutus tukevat alkoholijuomien, tupakan ja rahapelien saatavuutta säänteleviä kontrollitoimia. Saatavuuteen puuttuminen paikallistasolla tuo uuden, työn vaikuttavuutta lisäävän näkökulman perinteisen valistamisen ja tiedottamisen rinnalle. Alueellinen Pakka-koordinaattori luo laajalaisesta monien toimijoiden yhteistyöstä kokonaisuuden.

KUINKA PILOTISTA ON PÄÄSTY VAKINAISTAMISEEN

Projektin alusta asti otettiin päämääräksi toiminnan jatkuvuuden turvaaminen. Vaik-

ka siis ensimmäisinä vuosina kyseessä oli kokeiluprojekti, jonka tuloksellisuus ei ollut selvää eikä vielä tutkimuksella todennettua, pyrittiin toiminnalle luomaan heti rakenteet. Näin kokeiluvaiheen ja jatkuvan toiminnan aloittamisen välille ei tutkimuksen tuloksen ja julkaisemisen ajaksi jäänyt ajallista katkosta. Samoin kokeilupaikkakuntien koordinaattorit (Irmeli Tamminen ja Minna Kesänen) käyttivät jo koevaiheessa runsaasti aikaa kokemusten jakamiseen muiden paikkakuntien ehkäisevän työn ammattilaisille. Apuna tässä oli ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkosto, joka oli luotu TATO -ohjelman puitteissa 2000-luvun alussa. Kuntatasoa edustavan yhdyshenkilöverkoston ohella tärkeänä rakenteita luovana tahona nähtiin aluehallintoveranomaiset (silloin vielä läänit, nykyisin aluehallintoverastot). Heidän panoksensa ohjelman kehittämiseen muodostuikin tärkeäksi.

Rakenteiden kehittämiseen liittyi runsaasti epävarmuutta ja kokemuksesta oppimista, eikä se aina ollut helppoa. Positiivinen tekijä on ollut yhdessä tekemisen ja oppimisen ilo ja aluetoimijoiden aito sitoutuminen toimintaan. Pakka-verkosto on myös toiminut yhteistyössä muilla hallinnonaloilla syntyneiden hankkeiden kanssa (esimerkiksi Sisäisen turvallisuuden ohjelman ja opetushallinnon alaiset hankkeet).

POLIITTINEN TUKI JA MALLIN LEVIÄMINEN UUSILLE PAIKKAKUNNILLE

Kokeiluvaiheen aikana luodut kontaktit loivat alun Pakka-verkostolle, joka lähti heti liikkeelle kokeiluvaiheen päätyttyä. Tärkeää tuolloin oli, että ministeriö ja sen alainen Stakes/THL nimettiin paikallisten toimijoiden verkoston koordinoijaksi. Poliittinen tuki saatiin Valtioneuvoston vuoden 2003 periaatepäätöksen mukaan luodusta Alkoholiohjelmasta. Sosiaali- ja terveysministeriö tuki taloudellisesti kokeiluvaiheen alueellista ehkäisytyötä ja Alko sen arviointitutkimusta.

Vuosina 2009–2015 Pakka-malli levisi useille paikkakunnille. Toimintamallia on sovellettu alueella, jolla asuu yhteensä noin 1,8 miljoonaa suomalaista eli noin kolmannes maan väestöstä (Tamminen 2012). Tämän jälkeenkin mukaan on tullut uusia alueita. Haasteena on ollut pysyvän paikallisen rahoituksen puute ja vaihtuvat rakenteet, joka kuluttavat kentän toimijoita ja aiheuttavat katkoksia jolloin osaaminen pahimmillaan hukataan.

TUTKIMUKSEN MERKITYS MALLIN RAKENTAMISESSA

Kokeiluvaiheeseen liittyvä tutkimus toi työhön oman

tärkeän lisänsä. Alkuvaiheessa tutkijat saattoivat välittää suomalaisille toimijoille muissa maissa saatuja kokemuksia ja tietoja ja tätä kautta auttaa toiminnan alkuun saamista. Toiminnan käynnistyttyä tutkijat olivat päihdehaittoja koskevan paikallisen tiedon kerääjiä, toiminnan kurinalaisia kirjureita, olennaisen tiivistäjiä ja tuloksellisuuden arvioijia. Näissä rooleissa he ovat toimijoiden haastajia, mutta samalla kehittävä toimintatutkimuksen idean mukaisesti myös työtovereita, sparraajia ja henkinen tuki.

Tutkimuksen empiirisillä alkumittauksilla oli erittäin tärkeä merkitys toiminnalle. Esimerkiksi alaikäisten alkoholin saantia kuvaava ostokokeet ja muut alkumittaukset antoivat toimijoille omaa paikkakuntaa koskevaa materiaalia. Sillä voitiin konkretisoida työn kohteena oleva ongelma laajalle toimijajoukolle ja kohdentaa keskustelua yhteisiin aiheisiin. Tutkimuksen mukana olo myös lisäsi projektin liikkumavaraa ja antoi vapauksia kokeilla erilaista toimintaa, mikä puhtaalle toimintahankkeelle olisi voinut olla vaikeampaa. Tutkijat toivat eri tavoin kerätyt empiiriset tiedot ensimmäiseksi toimijoiden ydinryhmän tietoon, ja vasta sitten tieteellisiin lehtiin.

Tutkimus mittasi toiminnan vaikuttavuutta, mikä myös oli hyvin tärkeää. Mallin uskottavuus on kiinni siitä, voidaanko sen sanoa vaikuttavan tarkoitettulla tavalla. Tuloksellisuus on tärkeää toimijoille itselleen, mutta myös ulkopuoliselle yleisölle ja päättäjille. Tutkimukselle tosin on haaste yhdistää yhtä aikaa kokeellisen asetelman ja osallistuvan kehittämisen ehdot (kts. esim. Holmila ym. 2008).

PAKKA-MALLIN PARHAAT PUOLET

Pakan parhaina puolina voi pitää vankkaa kansainvälisessä keskustelussa ja tutkimuksessa luotua tietopohjaa. Uutta Suomen oloissa Pakassa oli, että mallissa alkoholin, tupakan ja rahapelien myynti ja myynnin valvonta yhdistyy paikallisen ehkäisevän päihdetyön muihin alueisiin. Täten Pakka myös loi aidosti uutta. Mallin parhaisiin puoliin kuuluu myös se, että mallissa toteutuu julkisen sektorin, kansalaisyhteiskunnan ja yritystoiminnan yhteistyö kuitenkin niin, että laaja-alaisuus ei johda byrokraattisuuteen eikä luovuuden ja konkreettisuuden kadottamiseen. ■

Kirjoittaja on tutkimusprofessori Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella.

LÄHTEET:

- Foxcroft, D & Tsertsvadze, A (2011). Universal multi-component prevention programs for alcohol misuse in young people. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (9): CD009307.
- Holder, H (2000). Community prevention of alcohol problems. *Addictive Behaviors*, 25 (6), 843–859.
- Holmila, M, Holder, H, Andréasson,

S, Baklien, B & Rossow, I (2008) Roles for researchers in community action projects to prevent alcohol and other drug problems – methodological choices. *Drugs: education, prevention and policy*, 15(4):410–423.

Holmila, M, Warpenius, K, Wärsell, L, Kesänen, M & Tamminen, I (2009) Paikallinen alkoholipolitiikka. Pakka-hankkeen loppuraportti. THL Raportti 5/2009.

Holmila, M, Karlsson, T & Warpenius, K (2010) Controlling teenagers' drinking: Effects of a community-based prevention project. *Journal of Substance Use*, 15(3), 201–14.

Tamminen, I (2012) Pakka- toimintamallin toteutus ja hyvät käytännöt. www.innokyla.fi.

Wallin, E & Gripenberg, J (2005) Overserving at licensed premises in Stockholm: effects of a community action program. *Journal of Studies on Alcohol*, 66, 806–14.

Warpenius, K, Holmila, M, Mustonen, H (2010) Effects of a community intervention to reduce the serving of alcohol to intoxicated patrons. *Addiction* 105, 1032–40.

Warpenius, K & Holmila, M (2012) Vaikuttavuusnäyttö ja paikallinen alkoholihaittojen ehkäisy. Teoksessa: Hänninen, S & Junnila M (toim.) Vaikuttavatko politiikkatoimet? THL Teema 15, 173–178.

Pakka-mallin mukaisella työllä voidaan tutkimusten mukaan:

- parantaa alaikäisten ikärajavaltontaa vähittäismyyntipaikoissa
- vähentää alaikäisten käsitysten mukaan alkoholin saatavuutta
- tiukentaa päihtyneille anniskelua ravintoloissa
- muuttaa nuorten aikuisten juomatapoja siistimmäksi
- tukea alaikäisten raittiuden yleistymistä ja asukkaiden mielipiteiden kiristymistä alaikäisten juomisesta
- vaikuttaa ravintoloiden yöaikaisiin väkivallantekoihin ja päihtymyksestä johtuviin päivystyspoliikkakäynteihin.

www.thl.fi/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihdeyto/ehkaisevan-paihdeyton-menetelmat/verkko-pakka-ehkaisevaan-paihdeytohon

Turvallisesti kaupungin humussa

Eurooppalainen yritys parantaa nuorten juomatilanteiden turvallisuutta kaupunkien yöelämässä

Nuoret ja vähän vanhemmatkin hengaavat kaupungilla aseman, puiston ja kauppakeskuksen kulmilla. Tyttöjä ja poikia. Viikonlopun iloa ja juhlaa. Jännitystä. Kaljaa. Naurua, flirttailua, kisaamista. Lisää alkoholia tarkoituksena vetää kunnan kännit. Baarissa ja baarin ulkopuolella. Enemmän melua. Uusia kasvoja. Joillakin homma karkaa käsistä. Draamaa. Itkua. Uhoa. Lisää porukkaa. Sosiaalisessa mediassa viestit hyvistä bileistä leviävät.

Aikaisen aamuerätyksen takia monet yrittävät nukkua. Asukkaat häiriintyvät. Paikalle kutsutaan poliisi ja ambulanssi.

Kaupunkien asukkaiden arjessa intressien ristiriita on ilmeinen. Toiset haluavat pitää spontaanisti hauskaa ja juhlia, toiset osallistua järjestettyihin tapahtumiin, festivaaleihin, kuulla musiikkia. Osa asukkaista haluaa nukkua ja välttää ihmismassoja päästäkseen turvallisesti töihin tai kotiin. Humalahakuinen ja liiallinen juominen aiheuttavat lähes poikkeuksetta haittoja niin juojalle kuin ympäristölle.

HAUSKANPITOJA YÖELÄMÄSSÄ VÄHILLÄ RISKEILLÄ

Euroopan kaupunkiturvallisuuden foorumi (European Forum for Urban Security, EFUS) on koonnut suosituksia turvallisten juhlimisympäristöjen kehittämiseksi. Safer drinking scenes -hankkeessa olivat mukana Antwerp, Bordeaux, Brest, Kingston upon Thames, Liege, Nantes, La Rochelle, Reggio Emilia, Rotterdam sekä Stuttgart.

EFUSin raporttia (2013) ei ole julkaistu sitä varten, että haluttaisiin kieltää hauskanpito, juhliminen ja alkoholin kuluttaminen, vaan hankkeen tarkoituksena oli tuottaa hyviä käytäntöjä erityisesti nuorten humalahakuisen juomisen ja sen aiheuttamien haittojen vähentämiseksi sekä turvallisuuden lisäämiseksi yöelämässä. Raportti osoittaa selkeästi, että humalahakuiseen juomatapaan on syytä puuttua – myös Etelä-Euroopassa.

Väestötason tutkimuksissa alkoholin kulutuksen tasolla ja väkivallalla on yhteys. Kulutuksen ja väkivallan yhteys näyttää lisäksi olevan sikäli riippuvainen kulttuurista, että erityisesti humalahakuinen juomatapa lisää tämän yhtey-

RODEOIMAGES.MF

den voimakkuutta. Siksi humalahakuiseen juomatapaan on tärkeä vaikuttaa.

EFUSin hankkeen käynnistämistä ovat todennäköisesti motivoineet myös ESPAD-tutkimuksen tulokset vuodelta 2011: eurooppalaiset 15–16-vuotiaat nuoret käyttävät alkoholia reippaasti ja näyttävät entistä laajemmin omaksuneen humalaan tättävät kulutustavat. Suomalaiset tutkimukset taas osoittavat, että väkivaltarikoksissa päihteen vaikutuksen alaisena ei ole vain tekijä vaan myös uhri. Hankeraporttiin on koottu tiivistä humalahakui-

sen juomisen haitat erityisesti nuorille. Yhdeksi suositukseksi kirjataankin varhainen puuttuminen ja päihdeongelmien tunnistaminen. Englantilaisen Kingston upon Thamesin kaupungin mallissa pyritään kartoittamaan riskikäyttäytymisellään huolta aiheuttaneiden nuorten tilanne ja avuntarve mahdollisimman varhain.

SOSIAALINEN VASTUU JA LÄHIYHTEISÖ

Hankkeessa ei löydetty tiukimpia tieteelliset kriteerit täyttäviä arviointeja siitä, mitkä käytännöt toimivat tai mitkä eivät toimi. Siksi raporttiin

on otettu mukaan myös ns. lupaavia käytäntöjä, joissa arvioinnit perustuvat paikallisten toimijoiden palautteisiin sekä ennen ja jälkeen mittauksiin ja tilastollisten korrelaatioiden etsimiseen. Hankkeessa löydettiin mielenkiintoisia esimerkkejä erilaisista paikallistason toimintamalleista nuorten humalahakuisen juomisen ehkäisemiseksi ja turvallisen yöelämän ja juhla-kulttuurin varmistamiseksi. Raportissa ehdotetut ratkaisut sisältävät osittain samoja elementtejä kuin Suomessa on jo toteutettu.

Yksi näistä on sosiaalisen valvonnan ja vastuunkannon edistäminen. Kansallisessa väkivallan vähentämisen ohjelmassa (2005–2008) pyrittiin yksityisillä paikoilla ja kodeissa tapahtuvan humalahakuisen juomisen vähentämiseen kannustamalla isäntiä ja emäntiä vastuullisuuteen tarjoilussa. EFUSin raportissa suositellaan ”kaveria ei jätetä” -periaatetta: kun lähdetään juhlimaan yhdessä, huolehditaan, että kukaan ei sammu matkalle. Suomen talvisissa olosuhteissa tämä on vähintään yhtä tärkeä periaate.

Antwerpenissä tiedostettiin myös yhteisöperustaisen lähestymistavan tärkeys, ja mukaan toimintaan on otettu niin etnisten ryhmien naisia, vanhempia kuin vertaisia rauhoittamaan katuja, olemaan läsnä nuorten kanssa ja jakamaan tietoa. EFUSin raportissa kuvailut hankkeet eivät ole uusia Suomessakaan: näin tehdään esimerkiksi Walkers-toiminnassa ja pääkaupunkiseudulla Jenginuori-hankkeen työntekijät ja vertaiset etsivät rankasti päihteitä käyttäviä ja päihdekoukussa olevia nuoria. Erilaisia paikallisia operaatioita on järjestetty koulu-

jen päättymisen ja alkamisen aikaan eri puolilla Suomea jo vuosia. Ja edelleen niitä tarvitaan.

Alkoholihaittojen vähentämiseen on tietenkin useita keinoja lähtien yleisen alkoholipolitiikan keinoista kokonaiskulutuksen vähentämiseen. Humalahakuisen juomattavan haittojen ehkäisyyn voidaan soveltaa myös tilannetorjunnan keinoja esimerkiksi anniskelupaikoissa. Kun nuorten vastuullista ja vähemmän humalahakuista juomistapaa halutaan edistää, tarvitaan pelkän puheen ja tiedon sijaan konkreettisia vaihtoehtoja. Sen sijaan, että alkoholinkäyttö nähdään ainoana tapana pitää hauskaa, tarjottiin hankekaupungeissa nuorille mahdollisuuksia ja tiloja, joissa tarjotaan alkoholittomia juomia ja joissa nuoret voivat kehittää kykyjään ja taitojaan.

RATKAISUJA PARADOKSEIHIN VOI LÖYTYÄ YHTEISTYÖSSÄ

Kun nuorten mielestä on kiva bailata keskellä turvallista kaupunkia, aiheuttaa se turvattomuuden ja harmin tunteita niissä asukkaissa, joita iso humalaisten nuorten joukko pelottaa tai jotka haluavat nukkua. Intressien ristiriita ei synny pelkästään rauhaa kaipaavien asukkaiden ja nuorten juhlijoiden välille, vaan myös humalajuomisen haittoista ja seurauksista kansanterveydelle huolestuneiden viranomaisten ja anniskeluteollisuuden ja tapahtumajärjestäjien välille. Tapahtumajärjestäjät toivovat isoja ihmismassoja ja paljon alkoholin myyntiä.

Paikallistoimijoille ja viranomaisille jää paradokseja ratkaistavakseen – priorisoidako turvallisuutta ja ehkäistäkö

haittoja vai antaako ihmisten juhlia ja elinkeinoharjoittajien ja ravintoloitsijoiden hankkia mahdollisimman paljon voittoa. Näihinkin kysymyksiin raportissa ehdotetaan esimerkkejä. Väkivaltaisesti päihtyneenä käyttäytyneille on toki Suomessakin jaettu porttikieltoja, mutta niin Suomessa kuin muualla Euroopassa tiheään asutuilla alueilla seuraavia baareja on aina ollut saatavilla. Stuttgartissa ja Englannissa useat yrittäjät ja anniskelupaikat ovat verkostoituneet keskenään. Ravintolat ja baarit liimasivat ovilleen julisteita, jotka kertoivat anniskelupaikan kuuluvan ”For a Safer Nightlife” -periaatteita noudattavaan verkostoon. Juliste viestittää, että paikassa panostetaan turvalliseen ja laadukkaaseen yöelämään ja kun asiakas käyttäytyy väkivaltaisesti, tieto häiriöstä ja mahdollisesta porttikiellosta menee läpi koko verkoston. Stuttgartilaisten kokemukset olivat rohkaisevia.

Hankekaupungeissa, kuten Rotterdamissa, Nantes’ssa ja Bordeaux’ssa, kokeiltiin paikalliseen tai kansalliseen alkoholiohjelmaan liittyviä toimia, joissa kohderyhmää lähestyttiin ja tavoitteisiin pyrittiin eri tason toimilla: mm. päihteettömien tapahtumien järjestämisellä, tiedottamisella sekä nuorille että vanhemmille, valvonnalla, tuella ja hoitomahdollisuuksien tarjoamisella. Kumppanuus on keskeinen periaate ja siinä myös elinkeinoharjoittajien kanssa tehtävä yhteistyö on keskeisessä asemassa.

Vaikka Suomi ei hankkeessa mukana ollutkaan, on helppo todeta, että joi-takin lupaavina käytäntöinä esitettyjä malleja on täällä jo toteutettu. Hankeraportissa

korostetaan paikallistason yhteistoiminnan sekä käytännöllisen, operationaalisen ja osallistavan lähestymistavan tärkeyttä. Olisi kiinnostavaa pohtia, miten hankeraportin ehdotukset sopisivat rikoksentorjuntaneuvoston naapuripolitiikan ajatuksiin ja ehdotuksiin – ainakin lähi-yhteisön ja asukkaiden roolia ja sosiaalista vastuunottoa nostettiin hankkeissa esille. Joka tapauksessa turvallisen ja vähäriskisen yöelämän varmistamiseksi tarvitaan paikallista turvallisuussuunnittelua ja paikallisten riskien tunnistamista, mutta myös paikallisten toimijoiden ja tapahtumajärjestäjien yhteistyötä. Paikallisen tilanneanalyysin tekeminen on edelleen keskeistä, kun tarkoituksena on taata kaupunkilaisille turvallinen ympäristö.

Näin silloinkin, kun on kysymys kaupunkilaisten ja nuorten kaupunkilaisten juhlimisesta. Paras riskienhallintastrategia syntyy laajalaisella yhteistyöllä, jossa on mukana elinkeinoelämä, järjestöt, kansalaiset, viranomaiset ja valvonta, mutta yhteistyötä tarvitaan myös nuoriso- ja koulutuspolitiikan sekä yöelämän palveluntarjoajien kesken.

Uudet kokeilut ovat kuitenkin aina tervetulleita! ■

Kirjoittaja on erikoissuunnittelija oikeusministeriössä.

Safer Drinking Scenes. Alcohol, City and Nightlife. EFUS 2013. Raportin voi tilata verkkosivuilta www.efus.eu. EFUS on jatkanut työtä ja asetti lokakuussa 2014 paikallisten toimijoiden työryhmän valmistelemaan globaalia turvallisen yöelämän strategiaa.

Suomen väkivallan vähentämishohjelma 2005–2008 tausta-aineistoinen osoitteessa www.rikoksentorjuntaneuvosto.fi/julkaisut.

Tällä palstalla käsitellään rikosentorjunnan ajankohtaisia ja ikuisia kysymyksiä, mielellään yhteydessä toisiinsa. Kirjoittaja on rikosentorjuntaneuvoston pääsihteeri.

Lähisuhdeväkivalta ja alkoholi

Alkoholi väkivallan myötävaikuttavana syynä ja siihen puuttuminen

Alkoholilla on vahva yhteys väkivaltaan. Humalan ja väkivallan yhteys ei ole kuitenkaan suoraviivainen, vaan se vaihtelee henkilöiden, tilanteiden ja kulttuurien välillä. Emme tiedä tarkkaan, missä määrin ja miten humalajuominen lisää väkivallan riskiä. Valtavaan enemmistöön humalatilanteista ei liity väkivaltaa. Väkivallan ja alkoholin empiirinen yhteys voi johtua myös muista tekijöistä kuin siitä, että alkoholi myötävaikuttaisi väkivallan syntyyn. Alkoholin roolista on kiistelty erityisesti naisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan yhteydessä. Tutkimuksen perusteella näyttää kuitenkin siltä, että runsas alkoholinkäyttö lisää väkivallan riskiä usein merkittävästi. Humalajuomisen on havaittu nostavan myös parisuhdeväkivallan esiintyvyyttä ja vakavuutta. Samoin on lupaavia tuloksia alkoholiongelmiin puuttuvista hoito-ohjelmista, jotka vähentävät lähisuhdeväkivaltaa yhtä hyvin tai paremmin kuin perinteisemmät väkivallan katkaisuhjelmat.

HUMALAN JA VÄKIVALLAN VAHVA YHTEYS

Viinan ja väkivallan vahva yhteys pätee etenkin suomalaisissa henkirikoksissa ja muussa vakavassa väkivallassa. Kolme neljäsosaa sekä henkirikosten tekijöistä että niiden aikuisista uhreista oli rikoshetkellä humalassa (Rikollisuustilanne 2013). Alkoholia nauttineiden tekijöiden veren alkoholipitoisuus oli keskimäärin 1,9 promillea, miesuhrien 2,7 ja naisten

2,3 promillea. Naisiin kohdistuvissa parisuhdetapauksissa alkoholin osuus on hie-man pienempi, mutta silti iso: sekä uhri että (mies)tekijä olivat humalassa 60 prosentissa tapauksia, tekijä oli humalassa kaikkiaan 75 prosentissa tapauksia.

Alkoholin ja väkivallan yhteys näkyy myös uhritutkimuksissa. Kansallisen uhritutkimuksen mukaan väkivallan kohteeksi edellisen vuoden aikana joutu-neista miehistä 72–84 prosenttia ja naisista 50–65 prosenttia kertoi väkivallan tekijän olleen päihtynyt vakavimmassa tilanteessa. Uhrin päihtymys oli harvinaisempaa mutta silti melko yleistä: miehistä 31–45 prosenttia ja naisista 12–19 prosenttia kertoi itse olleensa alkoholin vaikutuksen alainen.

Poliisitilastot ja uhrikyselyt viittaavat myös siihen, että humalaväkivalta on keskimäärin vakavampaa kuin selvin päin tehty. Samoin tiedot sairaaloista ja ensi-apuasemilta kertovat, että päihteiden käyttö ja humala ovat yhteydessä pahoinpitelyvammojen vakavuuteen.

MUTKIKKAITA SYY-YHTEYKSIÄ

Samalla kun väkivalta ja alkoholi esiintyvät usein yhdessä, on selvää, että alkoholi ei ole väkivallan välttämätön eikä riittävä syy. Humalan suhde väkivaltaan vaihtelee ja mutkuttelee. Samoin vaihtelevat tavat, joilla tätä yhteyttä yritetään ymmärtää. Tällä taas on yhteys siihen, millainen ehkäisykeinovalikoima nähdään tarpeelliseksi: mikä, jos mikään,

on alkoholiin puuttuvien toimien osuus väkivallan ehkäisyssä?

Joissakin vaiheissa alkoholin roolia väkivallan tärkeänä ellei tärkeimpänä taustatekijänä on laajalti pidetty selviönä. **Teuvo Peltoniemen** vanhassa (1982) selvityksessä perheväkivallan yleisyydestä ja siihen asennoitumisesta Suomessa ja Ruotsissa yli 80 prosenttia kummankin maan vastaajista oli ehdottomasti tai melkein samaa mieltä, että ”perheessä tapahtuva väkivalta johtuu useimmiten liiallisesta alkoholin käytöstä”.

Alkoholin suoraviivainen kausaalinen rooli on kuitenkin haastettu useilta tahoilta. Sosiaalitieteissä on saanut suosiota antropologien **MacAndrew'n** ja **Edgertonin** (1969) teoria, jonka mukaan alkoholiin liittyvä käyttäytyminen, mukaan luettuna mahdollinen väkivaltaisuus, määräytyy kulttuurisesti, ei psyko-farmakologisesti. Tämän käsityksen mukaan alkoholi ei suoraan vaikuta (juuri) mitenkään, vaan on lähinnä kulttuurinen keino, jolla merkitään normaalista poikkeava aika (time-out). Tähän taas saattaa yhdessä (ala)kulttuurissa liittyä väkivaltaisuutta, toisessa tietynlaisia juhlia ja kolmannessa jotain muuta.

Myös feministinen väkivaltatutkimus on haastanut puheen alkoholista väkivallan syynä. Vaikutusvaltaisimman feministisen väkivaltateorian mukaan naisiin kohdistuvan väkivallan (perus) syy on miesten ylivalta yhteiskunnassa. Väkivalta on yksi sukupuolten epätasa-

arvon ilmentymä ja sen ylläpitäjä; se on vallankäyttöä, ei esimerkiksi seurausta humalasta tai hallitsemattomasta suutumuksesta. Siksi väkivaltaa voidaan torjua parhaiten (tai ainoastaan) saamalla miehet tajuamaan, että väkivalta on vallankäyttöä, että naiseen on suhtauduttava tasa-arvoisina ihmisinä ja että miesten on otettava vastuu omasta väkivallastaan ja lopetettava se. Alkoholi tai muut päihitteet eivät voi olla väkivallan perussy. Lisäksi voi olla vaarallista pitää päihitteitä edes osittain väkivallan syynä, koska sillä voidaan yrittää väistää vastuuta ja oikeuttaa väkivaltaa.

STM:n selvityksessä alkoholista ja lähisuhdeväkivallasta (2007) sanotaan, että päihtymys tai päihdeongelmat eivät ole "väkivallan syy tai sitä oikeuttava selitys" tai ainakaan väkivallan "perimmäinen syy". Samalla selvitys korostaa, että "jatkuva runsas alkoholinkäyttö, humalajuominen tai päihdeongelmat kuitenkin lisäävät sekä väkivallan tekemisen että sen kohteeksi joutumisen riskiä, samoin väkivallan pitkäaikaisen ja järjestymisen riskiä."

HUMALALUOMINEN LISÄÄ VÄKIVALLAN RISKIÄ

Melko yksimielisiä ollaan siitä, että rankka alkoholin humalakäyttö on väkivallan riskitekijä, ehkä jopa myötävaikuttava tekijä. Minusta voisi saman tien sanoa, että rankka juominen on usein väkivallan myötävaikuttava syy, mutta käytännössä puhe riskitekijästä on usein yhtä hyvä. Päätelmä siitä, että yksi tekijä on toisen syy, vaikka vain osasy, vaatii tietoa monista asioista ja niiden suhteiden punnitsemista.

Päihitteiden käytön ja väkivallan yhteyttä voi selittää se, että väkivalta aiheuttaa tai pahentaa tekijän tai uhrin päihitteiden käyttöä. Tämä onkin usein (yksi) todennäköinen vaikutussuunta. Eräissä tutkimuksen aineistossa parisuhdeväkivaltaa kokeneilla naisilla oli kolminkertainen riski käyttää huumeita, eikä se vaihtoehto, että huumeet lisäävät väkivallan riskiä, saanut tukea (Salomon ym 2004). Toisaalta on suuri määrä tutkimuksia, joissa alkaneen tai lisääntyneen alkoholin käytön on havaittu edeltäneen väkivallan tai väkivaltaa ennustavien tekijöiden ilmaantumista. Esimerkiksi hoito-ohjelmassa olevia väkivaltaisia miehiä tai väki-

valtaa suhteessaan kokeneita pariskuntia seuraamalla on havaittu, että väkivallan riski kasvaa voimakkaasti alkoholin käyttöä seuraavan muutaman tunnin aikana. Yhdessä tutkimuksessa (Fals-Stewart ym 2001) väkivallan riski oli juomispäivinä 11 kertaa suurempi kuin raittiina päivinä, ja kovan juomisen päivinä väkivaltariski oli 20-kertainen.

Mutta vaikka päihtyminen edeltää väkivaltaa, se ei ole lopullinen todiste suorasta syy-yhteydestä. Takana saattaa olla kolmansia tekijöitä, jotka selittävät molempien esiintymisen. Yksi kiinnostava ehdokas tällaiseksi kolmanneksi tekijäksi noudattaa tavallaan MacAndrew'n ja Edgertonin mallia: kyse on alkoholin käyttöön liittyvistä kulttuurisista malleista ja odotuksista, joiden mukaan humala olisi käypä veruke väkivallalle.

Humalan käyttöä oikeuttavana selityksenä on tutkittu. Tulokset ovat josain määrin ristiriitaisia, mutta **Kenneth Leonardin** katsauksen (2002) mukaan ei näytä siltä, että humala laajalti hyväksyttäisiin väkivallan verukkeeksi. Monet ihmiset kyllä pitävät alkoholia väkivallan yhtenä syynä, mutta tekijän syyllisyyttä lieventäväksi selitykseksi humala ei kelpaa. Erään raportin mukaan puolisoaan kohtaan vakavaa väkivaltaa tehneet miehet ottivat useammin vastuun humalassa kuin raittiina tekemistään teoista. Vastavasti kotiväkivallan ulkopuoliset näkijät ja todistajat, kuten poliisit, yleensä pitävät humalaisten tekoja raskauttavampina kuin selvin päin tehtyjä. Tämä ei kuitenkaan merkitse, ettei olisi alakulttuureita ja sosiaalisia tilanteita, joissa normit ovat löysemät ja väkivallan riskiä lisäävä humalakäyttäytyminen on sallittua.

Jos siis humala ei yleensä kelpaa väkivaltaa oikeuttavaksi selitykseksi, entä eivätkään normatiivinen teoria alkoholin vaikutusten odotuksista? STM:n raportin mukaan "käsitys, jonka mukaan alkoholinkäyttö yleensä lisää aggressiivisuutta, saattaa toimia itseään toteuttavana ennusteena ja lisätä väkivaltakäyttäytymisen todennäköisyyttä. (...) Usko siihen, että humala heikentää käyttäytymisen pidäkkeitä tai jopa aiheuttaa väkivaltaisuutta, helpottaa normien rikkomista ja kannustaa vetoamaan humalaan selityksenä."

Tämä on kiinnostava väite myös siksi, että samassa raportissa on toisaalla

kerrottu, että "alkoholin psykofysiologiset vaikutukset lisäävät väkivallan todennäköisyyttä ja madaltavat väkivallan kynnystä", ja eritelty tämän eri mekanismeja ja muotoja, kuten sitä, että "estot vähenevät ja käyttäytymisen hallinta heikkenee".

Alkoholivaikutusten odotusteorian yksi osa on se, että alkoholin farmakologiset vaikutukset ovat olemattomia tai vähäisiä verrattuna humalaan liittyviin odotuksiin ja symbolisiin merkityksiin. Jotkut kokeelliset tutkimukset näyttävät tätä tukevan, mutta meta-analyysin mukaan todellinen alkoholiannos johtaa merkittävästi suurempaan aggressioon kuin placebo. Vastavasti iso alkoholimäärä tuotti voimakkaamman aggression kuin placebolla peitetty pienempi määrä. Eikä alkoholiksi väitetty placebo aiheuta enempää aggressiivisuutta kuin se, että ei tarjota alkoholia eikä placeboa. Pelkkä usko siihen, että saa alkoholia, ei riitä kovin pitkälle tuottamaan niitä seurauksia, joita alkoholiin usein liitetään.

Se, lisääkö humalajuominen oikeasti väkivallan riskiä, onkin eri asia kuin se, että humala hyväksyttäisiin tekijän vastuullisuutta alentavaksi tekijäksi.

PÄIHDEHOITO VOI VÄHENTÄÄ VÄKIVALTA

Yhdysvalloissa on tarjottu ja arvioitu päihdeongelmista kärsiville ja parisuhdeväkivallan historiaa omaaville miehille tai pariskunnille käsittelyohjelmia, joissa kiinnitetään erityistä huomiota myös päihdeongelmien hoitoon. Jos ne pystyvät vähentämään sekä humalajuomista että väkivaltaa, se vahvistaa oletusta, että humalajuominen on parisuhdeväkivallankin myötävaikuttava syy. Yhdessä kokeessa normaaliin 40-tuntiseen väkivallankatkaisuohjelmaan lisättiin 1,5 tuntia päihdeohjelmaa. Tähän ohjelmaan lähteneiden miesten riskijuominen ja väkivaltaisuus vähenivät 3 ja 6 kuukauden seurannassa verrattuna satunnaistettuun verrokkiryhmään, joka osallistui vain perusohjelmaan. Erot haihtuivat kuitenkin 12 kuukauden seurannassa. Vastaavia lupaavia kokeiluja on useita muitakin, vaikka varsinaisesta läpimurrosta ei ole kysymys. ■

Lähteet on saatavilla kirjoituksen verkkoversiossa osoitteessa www.haaste.om.fi.

Väkivallan monet kasvot

Kun tapahtuu jokin merkittävä rikos, julkisuudella on taipumus pyrkiä nopeasti löytämään selityksiä ja erityisesti niin, että selityksiä on vain yksi ja sekin mahdollisimman yksinkertainen. Ilmiön monimutkaisuuden esiintuominen koetaan usein vain selittelyksi tai tietämättömyydeksi. Sama ongelma saattaa ilmetä myös tieteiden tasolla. Pyritään löytämään yksi ja kattava teoria, joka selittäisi kaiken rikollisen käyttäytymisen.

Ongelma vain on siinä, että eri maiden rikoslakien kieltämät teot ovat niin monimuotoisia, että niihin liittyvien käyttäytymismallien selittäminen vain yhdellä teorialla tai taustatekijällä ei tunnu uskottavalta. Kaikki rikollisuus ei johdu heikosta itsekontrollista tai vertaisryhmässä tapahtuneesta sosiaalisesta oppimisesta. Voidaan jopa sanoa, ettei ole yhtä rikollisuutta vaan rikollisuuksia, ei yhtä väkivaltarikollisuutta vaan väkivaltarikollisuuksia. Samalla voisi myös pohtia sitä, pitäisikö rikollista käyttäytymistä selittää vähemmän erityisillä kriminologisilla teorioilla ja enemmän sellaisilla teorioilla, malleilla ja taustatekijöillä, jotka selittävät ihmisten käyttäytymistä yleensä.

Cathy Spatz Widom (2014) on kritisoinut kriminologista tutkimusta siitä, että se on perinteisesti nähnyt väkivaltarikollisuuden ja väkivaltarikolliset liian homogeenisenä joukkona. Väkivallan syyt on usein nähty vain kulttuurisina, eikä väkivallan tekijöiden heterogeenisyyttä muun muassa psykologisten

taustatekijöiden suhteen ole riittävästi huomioitu tai tutkittu. Hän on tutkimuksessaan keskittynyt vahvasti lapsuuden aikaisen kaltoinkohtelun ja laiminlyönnin (child abuse and neglect, CAN) ja väkivaltaisen käyttäytymisen yhteyden selvittämiseen. Tutkimusten perusteella voidaan esittää seuraavat perusteet:

■ Kaltoinkohtelu ja laiminlyönti lapsuudessa (CAN) lisäävät henkilön riskiä syyllistyä aikuisena rikoksiin yleensä, myös väkivaltaisiin rikoksiin. Tämä riski kasvaa sekä pojilla että tytöillä.

■ Vaikka CAN lisää väkivaltariskiä, se ei ole väistämätöntä ja determinististä. Suuri osa lapsena kaltoinkohtelluista ei ole aikuisena väkivaltaisia.

■ Fyysisen väkivallan lisäksi myös laiminlyötyjen lasten väkivaltariski on korkeampi. Harvat teoria ovat tätä ilmiötä selittäneet (poikkeuksena paine-/anomiateoria).

■ Väkivaltaa ilmenee ilman, että henkilön lapsuuskokemuksista löytyy lainkaan kaltoinkohtelua. Tämän ryhmän tieteellinen tutkiminen olisi tärkeää.

Toinen taustatekijä, joka on mukana Widomin analyysissä, on traumaperäinen stressihäiriö (post-traumatic stress disorder, PTSD). Sen oireisiin saattaa liittyä takautumia, painajaisia ja pelkotiloja, masennusta ja välttämiskäyttäytymistä, kiihtymystiloja ja vihanpurkauksia. On tutkittu muun muassa hyvin traumaattisten sotakokemusten merkitystä PTSD:n synnylle ja mahdolliselle väkivaltakäyttäytymiselle sodasta palaamisen jälkeen.

Widomin mukaan edellä mainittujen kahden taustatekijän (CAN, PTSD) ja väkivaltakäyttäytymisen yhteyttä tutkimalla voidaan osoittaa väkivaltarikollisuuden monimuotoisuutta. Tällöin esiin nousee ainakin neljä ryhmää. Ensimmäiseen kuuluvat ne, jotka ovat syyllistyneet väkivaltarikoksiin, mutta heidän taustassaan ei ole kumpaakaan kahdesta mainitusta. Toisen ryhmän muodostavat ne väkivaltaan syyllistyneet, joilla on taustassa CAN. Kolmas ryhmä on väkivaltaan syyllistyneet, joilla ennen väkivaltaa on

Widomin tutkimuksessa kahdella kolmesta väkivaltarikokseen syyllistyneestä oli taustassaan lapsuusaikaista kaltoinkohtelua ja laiminlyöntiä, kolmanneksella kuitenkin ei.

ilmennyt CAN ja sitten PTSD. Neljanteen ryhmään kuuluvat ne, joilla on CAN-tausta, mutta PTSD ilmenee vasta väkivallan jälkeen. Tiivistettynä seuraavasti:

- 1) vain väkivalta
- 2) CAN → väkivalta
- 3) CAN → PTSD → väkivalta (PTSD ensin)
- 4) CAN → väkivalta → PTSD (väkivalta ensin)

Toki on sitten olemassa ainakin viides ryhmä: ne joilla ei ole mitään näistä kolmesta tekijästä. Sitäkin ryhmää on silti syytä tutkia. Empiiristä evidenssiä tälle jaottelulle Widom on etsinyt tutkimuksella, jossa koe- ja verrokkiryhmäasetelman kautta hyödynnettiin mm. rekisteritietoja, haastatteluja, testejä yms. Piilorikollisuuden aiheuttaman virheen korjaamiseksi rekisterien ohessa käytettiin myös iseraportointia.

Tutkimuksessa löytyi kaikkiin ryhmiin kuuluvia väkivaltarikokseen syyllistyneitä. Noin 70 prosentilla oli taustassa CAN. Noin 30 prosenttia eli lähes kolmannes kuului ryhmään "vain väkivalta". CAN-pääryhmä jakaantui sitten seuraavasti: vain CAN 49 prosenttia, PTSD ennen väkivaltaa 13 prosenttia ja väkivalta ennen PTSD:ää 8 prosenttia.¹ On siis olemassa joukko henkilöitä, joilla traumaperäisen stressihäiriön aiheuttajana on ollut väkivalta, jossa itse on oltu tekijänä.

Edellä mainittuja neljää ryhmää voidaan vertailla tausta- ym. muuttujien suhteen. Rikostyyppien yleisyydessä kussakin ryhmässä on selkeitäkin eroja, mutta vertailua vaikeuttavat suhteellisen pienet luvut tilastojen eri soluissa. Näyttäisi kuitenkin siltä, että henkirikoksiin tai niiden yrityksiin syyllistytään enemmän ryhmissä, joissa on mukana CAN tai CAN ja PTSD. Nuorin pidätysikä on ryhmällä CAN → väkivalta → PTSD. Ja sukupuolellakin on väliä. Ryhmä "vain väkivalta" koostuu lähes kokonaan miehistä, vain noin 3 prosenttia siihen kuuluvista on naisia. Korkein naisten osuus on ryhmässä "PTSD ensin", noin 36 pro-

senttia. Kaiken kaikkiaan näyttäisi siltä, että "vain väkivalta"-ryhmä muistuttaa kaikista eniten ns. viidettä, "ei mitään"-ryhmää.

Monia jatkokysymyksiä herää. Miksei kaikille väkivaltakokemuksissa mukana olleille kehity PTSD:tä? Mikä teoria tms. selittää ryhmän "vain väkivalta" väkivaltarikoksia? Sotakokemusten merkitystä myöhemmän väkivaltaisuuden suhteen on jonkin verran kriminologian piirissä pohdittu. Yleisesti ottaen on todettu, että myytti "väkivaltaisesta veteraanista" ei pidä paikkaansa. Sodassa toteutettu tappaminen ei suoraan siirry siviiliin. Mutta voiko sotakokemusten aiheuttamalla PTSD:lla olla tässä jokin rooli? Suomen nykystorian väkivaltaisina kausi henkirikoksilla mitattuna sijoittuu sisällissodan jälkeiseen aikaan, 1920-luvulle. Suoraa yhteyttä vuoteen 1918 ei välttämättä ole, tekijät olivat paljolti vielä lapsia tai hyvin nuoria sodan ja sen jälkiselvittelyn aikana. Mutta olisiko vaikutus jotenkin välillinen? Myös jatkosodan jälkeen pääkaupunkiseudulle kerääntyi suurehko joukko miehiä, jotka olivat riippuvaisia heroiinista, morfiinista ja/ tai alkoholista. Widomkin viittaa siihen, että usein päihkeitä käytetään PTSD:n lääkitsemiseksi.

CAN:illa ja PTSD:llä on yhteys myös biologiaan. Uusin tutkimus on tuonut esiin, miten pahoinpitely, hylkääminen, traumaattiset kokemukset yms. muuttavat lapsen kehittyviä ja muovautuvia aivoja niin, että ainakin osa tuosta muutoksesta on pysyvää. Kaikki eivät tähän kuitenkaan usko. **Arto Jokinen** (2000) kirjoitti aikanaan:

Male eli urosväkivalta viittaa käsitykseen miesten väkivaltaisuuden biologisesta perustasta tai käsitykseen, että olisi olemassa erityinen miehinen väkivallan muoto, jolla on biologis-fysiologis-evolutionaarinen

tausta. Sanoudun jyrkästi irti käsityksistä, että miesten taipumus käyttää väkivaltaa johtuu ratkaisevasti testosteronista, geeneistä, kromosomeista, aivoista, evoluutiosta, lihassmassasta, ulkoisista tai sisäisistä sukelimista tai mistään vastaavasta... Tästä väkivallan pelosta ja miesten keskinäisestä epävarmuudesta ei yleensä puhuta, mutta siihen varustaudutaan (ja siten uusinnetaan) miesten homososiaalisissa liittymissä: jengeissä, kaljabaarien äijäkerhoissa, kabinettien valtakkeissa, saunasakeissa ja muissa hyvä veli -kerhoissa ja klubeissa. Heteromiesten homososiaaliset liittymät edustavat miehisen etuoikeuden alkulttuurina, jossa patriarkaalista valtaa uusinnetaan.

Jos sanotaan, ettei ihmisen (miehen) käyttäytyminen (väkivalta) johdu aivoista, niin silloin on siirrytty tieteen piiristä ylikuonnollisten uskomusten piiriin. ■

LÄHTEITÄ:

Widom, Cathy Spatz: *Varieties of Violent Behavior: The 2013 Sutherland Address. Criminology* 52 (2014):3, 313–344.

Jokinen, Arto: *Panssaroitu maskuliinisuus: Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Vammala: Tampere University Press, 2000.

¹ Pienemmissä ryhmissä N oli pieni, mikä jossain määrin heikentää luotettavuutta ja yleistettävyyttä.

² Kun tutustuu Väinö Linnan elämäkertoihin, ei voi välttyä ajatukselta, että hänen kriisiensä taustalla saattoi olla sodan aikaansaama PTSD. Linna joutui mm. kranaattikeskeytykseen, jolloin lähes kaikki ympärillä olevat silpoutuivat hengiltä. Häntä hoidettiin psykoanalyysin keinoin. Mielenkiintoista olisi tietää tarkemmin mistä puhuttiin.

Voidaanko nuorisorangaistus elvyttää?

Haasteessa 4/2014 **Hannu Niemi** kirjoitti lasten ja nuorten rikoksentekijöiden seuraamuksista. Mielenkiintoinen artikkeli innoitti meidät, käytännön työstä ja toiminnan ohjauksesta vastaavat Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehet, täydentämään Niemen tietopakettia nuorten kanssa tehtävän yhdyskuntaseuraamustyön näkökulmasta.

Yhdyskuntaseuraamuksista nuoria koskevat erityisesti nuorisorangaistus (voidaan tuomita 15–17-vuotiaana rikoksen tehneille) sekä ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittujen nuorten valvonta (voidaan tuomita oheisseuraamuksena 15–21-vuotiaana rikoksen tehneille). Ehdollisen vankeuden valvonta on laajasti käytetty, kun taas nuorisorangaistus on hyvin harvoin tuomittu seuraamus, kuten Niemikin artikkelissaan toteaa.

KAIKKI ALKAA LAUSUNNOSTA

Rikosseuraamuslaitos laatii syyttäjän pyynnöstä lausunnon, jossa otetaan kantaa yhdyskuntaseuraamuksen tuomitsemisen tarpeeseen taikka tarkoituksenmukaisuuteen. Käytännössä nuorisorangaistuslausuntoa laadittaessa keskeinen lähtökohta on yhteistyö eri tahojen välillä. Rikosseuraamuslaitoksen tulee laatia toimeenpanosuunnitelma tiiviissä yhteistyössä ainakin kyseisen nuoren, hänen huoltajiensa ja sosiaaliviranomaisten kanssa. Suunnitelma rakentuu nuoren haastattelussa ja huoltajien kuulemisessa saatujen sekä eri viranomaisilta kerättyjen tietojen pohjalta.

Lausuntopyyntöt ohjaavat suuressa määrin sitä, mikä seuraamus nuorelle määrätään. Kun vuonna 2005 saapui syyttäjiltä 146 nuorisorangaistuksen toimeen-

panosuunnitelmapyyntöä, saatiin niitä vuonna 2014 enää alle 20. Käräjäoikeus voi itsekkin pyytää lausuntoa, mutta käytännössä tämä on ollut kovin harvinaista – alle 18-vuotiaiden oikeuskäsittelyihin ei haluta ylimääräisiä viivästyksiä.

Nuorisorangaistuksen kokeiluvaiheen (1997–2004) aikana seuraamusta käytettiin kohtuullisen vilkkaasti. Kun nuorisorangaistus tuli osaksi pysyvää lainsäädäntöä vuonna 2005, sen käyttö alkoi pikkuhiljaa vähetä. Vuonna 2005 tuomittiin vielä 33 nuorisorangaistusta, mutta vuonna 2013 niitä tuomittiin vain 6 ja viime vuonna 10.

RIKOSSEURAAMUSLAITOKSEN ROOLI LAUSUNTOVAIHEESSA

Niemen artikkelissa viitataan **Matti Marttusen** johtopäätökseen, jonka mukaan nuorisorangaistuksen vähäinen käyttö johtuisi siitä, että Rikosseuraamuslaitos ei lausunnoissaan suosittele sitä riittävän usein. Oma käsityksemme on, että nuorisorangaistusta kyllä suositellaan aina, kun toimeenpanosuunnitelma laaditaan sellaisesta nuoresta, jolle seuraamus olisi tarkoituksenmukainen. Käytännön työ on kuitenkin osoittanut, että valitettavan usein lausuntopyyntö tulee vasta siinä vaiheessa, kun nuoren rikoskierre on jo liian vakava. Tällöin nuorisorangaistus on seuraamusmuotona riittämätön uusintarikollisuuden vähentämisen kannalta. Vakavassa syrjäytymiskiarteessä olevalla nuorella ei ole enää valmiuksia tai motivaatiota sitoutua nuorisorangaistuksen kaltaiseen tukeen.

Tätä näkemystä tukevat lausuntopyyntöistä laaditut tilastot. Vuonna 2014 laadittiin yhteensä 43 nuorisorangaistus-

lausuntoa eli toimeenpanosuunnitelmaa. Näistä 23 tapauksessa katsottiin nuorisorangaistus perustelluksi (14 tapauksessa ei-perustelluksi ja 6:ssa lausuntoa ei ole voitu antaa). Vuotta 2013 koskevat luvut jakautuivat samansuuntaisesti (14 tapauksessa nuorisorangaistus katsottiin perustelluksi, 6:ssa ei ja 5:ssä lausuntoa ei voitu antaa).

Näkemyksemme mukaan nuorisorangaistuksen vähäisen käytön keskeinen syy on syyttäjiltä saapuvien pyyntöjen alhainen määrä. Toisaalta tuomioiden vähäiseen määrään vaikuttaa myös se tosiasia, että ne joille seuraamusta suositellaan, saatetaan lopulta tuomita johonkin muuhun seuraamukseen kuten sakkoihin tai vankeuteen. On myös mahdollista, että rikoksilla oirehtivat nuoret ovat sijoitettuna lastensuojelulaitoksiin ja laitossijoituksen vuoksi heidät tuomitaan enimmäkseen sakkorangaistuksiin, kuten myös Marttunen on todennut väitöskirjassaan Nuorisorikosoikeus (2008).

NUORISORANGAISTUS HÄMMENTÄÄ OIKEUSLAITOKSESSA

Nuorisorangaistus on seuraamuksena jäänyt ehdollisen vankeuden valvonnan katveeseen. Yksi asia johtaa toiseen. Kun seuraamusta ei käytetä, sitä ei tunneta eikä muisteta. Nuorisorangaistus sisältää jonkin verran lastensuojelutyölle ominaisia piirteitä, ja tämä voi vaikeuttaa oikeuslaitoksessa seuraamuksen mieltämistä rangaistukseksi. Toisaalta ongelmia aiheuttanee myös seuraamuksen muuntomahdollisuus ehdottomaksi vankeustuomioksi. Vaikka nuorisorangaistus sijoittuu samalle tasolle ankaruusasteikolla kuin ehdollinen vankeus, voidaan

se muuntaa ehdottomaksi vankeudeksi helpommin. Tämä saattaa hämmentää käräjäoikeuksia. Myös epätarkasti määritelty muuntosuhde on käräjäoikeuksista saadun palautteen mukaan lisännyt tuomareiden haluttomuutta käyttää nuorisorangaistusta.

Erityinen ongelma on kuitenkin tuomitsemisjärjestys: ajatellaan, että ensin annetaan ehdollinen tuomio ja vasta jos se ei pure, otetaan käyttöön intensiivisempi nuorisorangaistus. On luontevaa mieltää nuorisorangaistus ehdollista valvontaa ankarammaksi rangaistukseksi. Tätä näkemystä tukevat mm. nuorisorangaistuksen muuntomahdollisuus ehdottomaksi vankeudeksi sekä kohderyhmä: aktiivisessa rikoskierteessä olevat nuoret. Lainsäätäjät on kuitenkin halunnut, että nuorisorangaistus asettuu samalle viivalle ehdollisen vankeuden kanssa. Pidämme lähtökohtaa oikeana, sillä nuorisorangaistus olisi syytä tuomita nuorelle jo aktiivisen rikoksiin syyllistymisen varhaisessa vaiheessa. Nuoruus on tutkitusti rikosten teon aktiivisinta aikaa. Kun lausuntotyössä havaitaan, että nuori on intensiivisen puuttumisen tarpeessa, voidaan hänelle tuomita jo ensimmäisenä seuraamuksena nuorisorangaistus eikä jäädä odottelemaan, että nuorella lähtee ”mopo käsistä”. Myös ikä saattaa tulla vastaan; mielestämme ei ole tarkoituksenmukaista tuomita nuorisorangaistusta 18 vuotta täyttäneelle alaikäisenä tehdyistä teoista.

NUORISORANGAISTUKSEN AVULLA KIINNI YHTEISKUNTAAN

Nuorisorangaistuksessa työskennellään tiiviisti nuoren kanssa. Valvojan kanssa käydään viikoittaisia keskusteluja esimerkiksi päihteidenkäytöstä ja rikoksiin syyllistymisestä. Valvontatapaamisten lisäksi tehdään sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia. Tarvittaessa valvoja auttaa nuorta työelämäänsä perehtymisessä tai koulutusmahdollisuuksien selvittämisessä ja opiskelupaikan etsimisessä. Rikosseuraamuslaitoksella on tärkeä rooli myös nuoren perhesuhteiden ylläpitämisessä ja tukemisessa. Toimeenpanton aikana ollaan yhteydessä vanhempiin ja voidaan jopa tavata nuoren kaveripiiriä. Parhaimmillaan (ja yhteiskunnan näkökulmasta varsin pienellä panostamisella) voidaan nuorisorangaistuksen aikana tukea

nuoren muutosta vaikuttamalla uusintarikollisuuteen liittyviin tekijöihin.

Rikosseuraamuslaitoksen toiveena olisikin, että syyttäjälaitos nostaisi esiin nuorisorangaistuksen käyttömahdollisuutta sisäisessä keskustelussaan ja koulutuksessaan. Seuraamusharkinnassa olisi mielestämme johdonmukaista jokaisen alaikäisen kohdalla miettiä, olisiko nuorisorangaistus tarkoituksenmukainen rangaistus. Mielekästä olisi myös käydä vuoropuhelua paikallisten yhdyskuntaseuraamustoimistojen kanssa. Seuraamuksen käyttöä lisäämällä saataisiin ylläpidettyä täytäntöönpanon osaamista Rikosseuraamuslaitoksessa sekä kasvatettua tietoisuutta nuorisorangaistuksen mahdollisuuksista vaikuttaa alaikäisten rikosten uusimiseen ja rikolliseen käyttäytymiseen.

YHDYSKUNTAPALVELUN KÄYTTÖ NUORTEN SEURAAMUKSENA

Yhdyskuntaseuraamuksia koskeva kokonaislainsäädäntö astuu voimaan 1.5.2015. Lakiuudistus tuo uusia mahdollisuuksia alle 21-vuotiaana rikokseen syyllistyneiden tuomitsemiseen. Jatkossa heidän koko yhdyskuntapalvelutuomionsa rangaistusaika voidaan käyttää ohjelmiin ja muuhun sisällölliseen työskentelyyn, kun 21 vuotta täyttäneiden tulee suorittaa työpalveluna ainakin puolet tuomituista tunteista. Toinen uutuus koskee tuomioiden määrää. Nuorten kohdalla aiemmin tuomittujen yhdyskuntapalveluiden määrä ei jatkossa estä uuden yhdyskuntapalvelun tuomitsemista samassa määrin kuin 21 vuotta täyttäneillä.

Hallituksen esityksen valmisteluvaiheessa oli mukana myös nuorille tarkoitettu, valvonnalla tehostettu yhdyskuntapalvelu, mutta siitä luovuttiin mm. koska se olisi tehnyt järjestelmän liian sekavaksi. Uudistuksen jälkeenkin voidaan tuomita ehdollisen rangaistuksen oheisseuraamuksena sakko, yhdyskuntapalvelu taikka valvonta. Vaikuttaakin siltä, että 1.5.2015 alkaen on käytössämme sopiva valikoima nuorille suunnattuja seuraamuksia. Kun vielä nuorisorangaistuksen tuomitsemisen vilkastuu, voimme olla tyytyväisiä tilanteeseen! ■

Lind on rikosseuraamusesimies Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistossa ja Vogt-Airaksinen erityisasiantuntija Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikössä.

VÄKIVALTA TYÖSSÄ

Työssä koettu turvattomuus ja työväkivalta ovat lisääntyneet monissa ammateissa, vaikka muuten Suomen turvallisuus on kehittynyt hyvään suuntaan. Vuosittain väkivallalle tai sen uhalle altistuu yli 100 000 työntekijää. Uudessa *Haastavat asiakastilanteet – väkivalta työssä* -kirjassa haastava työtilanne kuvataan kolmivaiheisena prosessina, joka sisältää ennakoivan valmistautumisen, varsinaisen toiminnan vaikeassa tilanteessa sekä jälkitoimet. Teoksessa käsitellään myös työturvallisuuslainsäädäntöä, lainsäädännön säätelmiä vastuukysymyksiä sekä käytävissä olevia juridisia puuttumiskeinoja.

Teos perustuu kirjoittajiensa laajaan kokemukseen sekä kotimaiseen ja kansainväliseen tutkimustietoon. Käytännönläheisessä teoksessa käydään läpi uhkaavia tilanteita esimerkiksi kouluissa, terveydenhuoltoalalla, turvallisuusalalla ja kaupan alalla. Kirjaa voidaan hyödyntää paitsi työpaikoilla myös opetuksessa.

Satu Rantaeskola, Jari Hytti, Jaakko Kauppila & Mari Koskelainen: Haastavat asiakastilanteet – väkivalta työssä. Talentum 2015.

HUUMETILANNE SUOMESSA

Huumeiden ongelmakäyttäjien määrän arvioidaan kasvaneen Suomessa. Nuoria ongelmakäyttäjiä vaikuttaisi kuitenkin olevan vuonna 2012 vähemmän kuin 2000-luvun alussa. Nyt ongelmakäyttäjistä lähes puolet on 25–34-vuotiaita.

Opioidien ja amfetamiinien ongelmakäyttäjii arviointiin olevan 18 000–30 000 vuonna 2012. Tutkimuksen perusteella amfetamiinien ongelmakäyttäjii arvioidaan olevan 11 000–18 000 ja opioidien ongelmakäyttäjii 13 000–15 000.

Päihdehuollon huumeasiakkaiden taustoissa ja elämäntilanteissa ei ole viime vuosina tapahtunut muutoksia. Vuonna 2013 asiakkaat olivat pääosin miehiä (68 %) ja 20–34-vuotiaita (63 %).

Vili Varjonen: Huumetilanne Suomessa 2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 1/2015.

Poliisibarometri 2014: Suomalaiset luottavat yhä poliisiin

Kansalaiset luottavat poliisin kykyyn huolehtia yleisestä järjestyksestä ja turvallisuudesta ainakin pääosin. Luottamus poliisin kykyyn kantaa vastuu asiassa on pysynyt suunnilleen vuoden 2012 tasolla. Myös poliisin asiakaspalveluun oltiin tyytyväisiä viimeisimmillä asiointikerroilla.

Helmikuussa julkaistun poliisibarometrin tavoite on selvittää suomalaisten käsityksiä poliisin toimintaympäristöstä ja poliisitoiminnan laadusta. Tutkimus tehdään kahden vuoden välein ja siinä haastatellaan reilut 1000 henkilöä eri puolelta Suomea.

Verrattaessa eri tehtäviä poliisin arvioidaan onnistuneen parhaiten lupapalveluissa, kiireellisiin hälytyksiin vastauksissa ja liikennevalvonnassa. Eniten parantamisen tarvetta on autovarkau-

sien ja raharikosten selvittämisessä sekä talousrikostorjunnassa.

Selvästi suurin muutos on tapahtunut käsityksessä poliisin sisäisestä korruptiosta tai epäeettisestä toiminnasta. Merkitsevästi aiempia vuosia suurempi osa suomalaisista pitää asiaa todennäköisenä.

RATTIJUOPOT, AMPUMA-ASEET JA HUUMEET HUOLESTUTTAVAT

Rikollisuutta lähiympäristössä ongelmana pitävien osuus suomalaisista on vähentynyt jatkuvasti vuodesta 1999 ja on nyt pienempi kuin aikaisemmin. Vajaa viidennes suomalaisista pitää kuitenkin rikollisuutta lähiympäristössään vähintäänkin melko vakavana ongelmana. Eri rikostyypeistä kansalaisia huolestuttavat eniten rattijuoppous, ampuma-aseella tehdyt rikok-

set ja huumeiden käyttö ja myynti.

Käsitykset eri valvontamuotojen merkityksestä liikenneturvallisuuden kannalta ovat pysyneet suunnilleen ennallaan. Liikenneturvallisuuteen voidaan kansalaisten mielestä vaikuttaa selvästi parhaiten rattijuoppousvalvonnan avulla. Seuraavaksi tärkeimpinä valvontamuotoina pidetään nopeusvalvontaa taajamissa, nopeusvalvontaa pääteillä ja raskaan liikenteen valvontaa.

Suomalaisista 8 prosenttia oli joutunut rikoksen uhriksi tai kohteeksi vuonna 2014, mikä on 2 prosenttiyksikköä vähemmän kuin 2012. Yleisimmät rikokset ovat omaisuuden varastaminen ja omaisuuden vahingoittaminen. Isommissa kaupungeissa rikoksen uhriksi tai kohteeksi joutuminen on yleisempää kuin pienemmillä paikkakunnilla.

Päihdepäivät toukokuussa

Tämän vuoden Päihdepäivät järjestetään 19.–20.5. Helsingissä Kulttuuritalolla. Ohjelmassa on 22 eri seminaaria. Teemoja ovat mm. varttuminen suomalaisessa alkoholikulttuurissa, ehkäisevän päihdetyön rakenteet, työnjaot ja vastuu, kokemusasiantuntijuus ja sähköiset palvelut sekä kognitiivisten erityistarpeiden huomioiminen päihdetyössä.

Oma seminaarinsa Päihdepäivillä on rangaistuksesta vapautuvien päihdekuntoutuksesta, jonka ohjelmasta vastaa Kriminaalihuollon tukisäätiö. Aiheena on mm. sakkovankien vankilan ulkopuolinen päihdekuntoutus, lyhytaikaisten vankien päihdekuntoutus ja kuntayhteistyö.

Lisätietoa tapahtuman verkkosivuilla www.ehyt.fi/paihdepaivat.

Turvakotien rahoitus valtion vastuulle

Turvakotitoiminta siirrettiin valtion vastuulle tämän vuoden alusta. Jatkossa valtio maksaa turvakotipalvelujen tuottajille korvausta palvelujen järjestämisestä.

Tavoitteena on varmistaa, että turvakotipalvelu on jatkossa jokaisen sitä tarvitsevan saatavilla asuinpaikasta riippumatta. Valtio voi myöntää rahoitusta toimintaan, jonka tarkoituksena on lähisuhdeväkivallan kohteena olevan ihmisen ja hänen perheensä terveyden, hyvinvoinnin ja toimintakyvyn ylläpitäminen. Valtion varoista maksettavan korvauksen määrä vahvistetaan vuosittain.

Turvakotitoiminnan rahoituksen johto, ohjaus ja valvonta kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriölle. Terveyden ja hyvinvoinnin (THL) laitos huolehtii valtion va-

roista maksettavan korvauksen valmisteluun, maksatukseen ja käytön valvontaan liittyvistä tehtävistä.

Suomessa on tällä hetkellä 20 turvakotia, joista viisi on kunnallista. Yksityiset järjestöjen ylläpitämät turvakodit ovat toimineet kuntien ostositoumuksilla. Koska rahoituspohja on ollut epävarma, toiminta on ollut lyhytjänteistä ja epävarmaa.

Jatkossa kunnat voivat keskittyä lähisuhdeväkivaltaa ehkäisevään toimintaan sekä tukemaan henkilöitä ja näiden perheitä, jotka muuttavat turvakodista omaan asuntoonsa

Seksuaalirikosten sovittelua selvitetty Euroopassa

Suomessa laki rikosten ja eräiden riita-asioiden sovittelusta kieltää lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten sovittelun. Aikuisiinkaan kohdistuneiden seksuaalirikosten sovittelusta ei Suomessa juuri ole kokemuksia – niitä sovittellaan vuosittain muutama. Kriminaalihuollon tukisäätiön vakavien rikosten sovittelun hankkeessa sovittelu toteutetaan aina vasta tuomion saannin jälkeen ja vain uhrin tarpeista. Tässäkään hankkeessa seksuaalirikosten sovitteluja ei ole tullut käsittelyyn.

Skeptisyydestä ja huolista riippumatta seksuaalista väkivaltaa on jo vuosia sovittelu monissa maissa. Kokemuksia seksuaalirikosten sovittelusta on selvitetty Euroopan Komission rahoittamassa hankkeessa, jossa olivat mukana Hollanti, Tanska, Englanti, Irlanti, Saksa, Norja ja Euroopan restoratiivisen oikeuden foorumi. Hankkeen tarkoituksena oli antaa selkeä teoreettinen ja toiminnallinen kuva restoratiivisen oikeuden menetelmien soveltamisesta seksuaalista väkivaltaa sisältäneisiin rikoksiin.

Seksuaalirikosten sovittelun hankkeen loppuseminaari järjestettiin Leuvenissa Belgiassa marraskuussa ja siihen osallistui niin käytännön työntekijöitä, tutkijoita kuin politiikan tekijöitä ympäri maailmaa. Seminaarissa esiteltiin kokemuksia erilaisten restoratiivisen oikeuden lähestymistapojen soveltamisesta seksuaalirikosten uhriksi joutuneisiin sekä tekoihin syyllistyneiden henkilöiden yhteiskuntaan paluun tukemisesta vankeusrangaistuksen jälkeen.

Leuvenin seminaarissa esiteltiin erilaisia restoratiivisen oikeuden elementtejä sisältäviä ohjelmia ja hankkeita. Ainakin Englannissa ja Yhdysvalloissa oli toteutettu ns. COSA (Circles of Support and Accountability, suom. tuen ja vastuun piiri) -ryhmiä, joissa vapaaehtoiset yh-

teisön jäsenet tukevat monin eri tavoin vankilasta vapautuneita pedofiilejä ja muita seksuaalirikosten tekijöitä. Heitä autetaan sopeutumaan ja kantamaan vastuu teoistaan vapautumisen jälkeen. Nämä olivat kiinnostavia ja tutustumisen arvoisia Suomenkin kannalta, jossa vertaistuen potentiaalia rikosten ehkäisemiseksi on nostettu esille, mutta lähiyhteisön tukea ja voimaa ei ole toistaiseksi vielä laajemmin toteutettu. Seminaarissa esitelty COSA-hankekin oli valitettavasti monissa osavaltioissa projektiperusteisia ja niiden kohtalona oli usein jatkuvan rahoituksen puuttuminen.

LÄHTÖKOHTANA AINA UHRIN TARPEET

Seminaarissa kuultiin, että restoratiivista otetta oli toteutettu eri tavoin ja eri intensiteetillä, mutta yksi tärkeimmistä johtopäätöksistä oli, että sen tulee aina lähteä uhrin tarpeista.

Irlantilainen tutkijatohtori **Marie Keenan** kertoi kvalitatiivisesta tutkimuksesta, jota varten oli haastateltu 153 henkilöä, mm. uhreja, tekijöitä, lakimiehiä, tuomareita, poliiseja ja terapeutteja. Yksi keskeinen tulos oli, että oikeusprosessin ja esimerkiksi terapeuttisten prosessien jälkeenkin sekä uhreilla että tekijöillä on edelleen kohtaamattomia tarpeita ja juuri näihin tarpeisiin voitiin vastata restoratiivisen oikeuden keinoin.

Vakuuttavan tarinan kertoi brittiläinen uhri, joka yhdeksän vuotta tapahtuman jälkeen pääsi tapaamaan tekijän, joka oli raikannut ja uhannut tappaa hänet. Uhri oli käynyt sen jälkeen pitkään terapiassa. Kun tekijän vapautumisen aika tuli usean vuoden jälkeen, uhri pelkäsi tapaavansa tekijän kaupungilla sattumalta. Yli vuoden ponnistelun jälkeen uhri sai viimein mahdollisuuden tavata tekijän, kun yhdyskuntaseuraamustoi-

misto suostui avustamaan tapaamisen järjestelyissä. Uhri halusi tietää, miksi hän oli joutunut uhriksi ja oliko tekijä aikonut tappaa hänet oikeasti. Uhri kertoi sovittelulla olleen suuri merkitys hänen selviämisensä kannalta, sillä sen jälkeen hän ei enää pelännyt tekijää eikä tämä ollut enää epämääräinen hirviö.

Hankkeen loppuraportti ja manuaali ilmestyvät vuonna 2015. Lisätietoa www.law.kuleuven.be/linc/english/research/researchdaphnesexualviolence.html

Otan vastuun -verkkosivusto

Pelastakaa Lapset ry. on julkaissut *Otan vastuun.fi* -verkkosivuston, joka on tarkoitettu lapsiin ja lasten kuviin seksuaalista kiinnostusta tunteville. Aineisto palvelee myös henkilöitä, jotka ovat lähestyneet alaikäisiä verkossa seksuaalisessa tarkoituksessa tai tuntevat kiinnostusta tällaiseen toimintaan. Pyrkimyksenä on ennaltaehkäistä lasten seksuaalista hyväksikäyttöä tarjoamalla aihepiiriin liittyvää tietoa ja tukea henkilöille, jotka pelkäävät syyllistyvänsä tällaiseen toimintaan.

Sivuston tavoitteena on tukea vastuullisen ja mielekkään elämän toteutumista siten, ettei oma eikä muiden hyvinvointi vaarannu. Sivusto antaa tietoa verkossa olevien lasten seksuaalisten kuvien käytön ja muun verkossa alaikäisiin kohdistuvan seksuaalisen toiminnan laittomuudesta ja haitoista. Sieltä löytyy välineitä oman, ongelmalliseksi koetun toiminnan hallintaan. Se haastaa myös pohtimaan omaa toimintaa ja elämää laajemmin. Sivusto ei korvaa terapeuttista tai muuta ammatillista apua. **/RK**

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikksentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikksentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikoksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikksentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikksentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikksentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutus- alalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuosittainen maksu on 25 euroa + alv. 10 %. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, nettilomakkeella (www.haaste.om.fi) tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa + alv. 10% /4 numeroa/12 kk

- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päätymisestä (laskutusväli 12 kk)
 määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Puhelinnumero _____

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikksentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki